

Εθνικό και Καποδιστριακό
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

**ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε.
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

**ΤΟΜΕΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ: 2015 - 2016

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**του Κωνσταντίνου Πανάγου του Θεοδώρου
Α.Μ.: 814**

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Επιβλέποντες:

- 1) Μεταξία Ι. Κουσκουνά
- 2) Ρεβέκκα - Εμμανουέλα Παπαδοπούλου
- 3) Γεώργιος Κυριακόπουλος

Αθήνα, Ιανουάριος 2017

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΝΑΓΟΣ

A.M.: 814

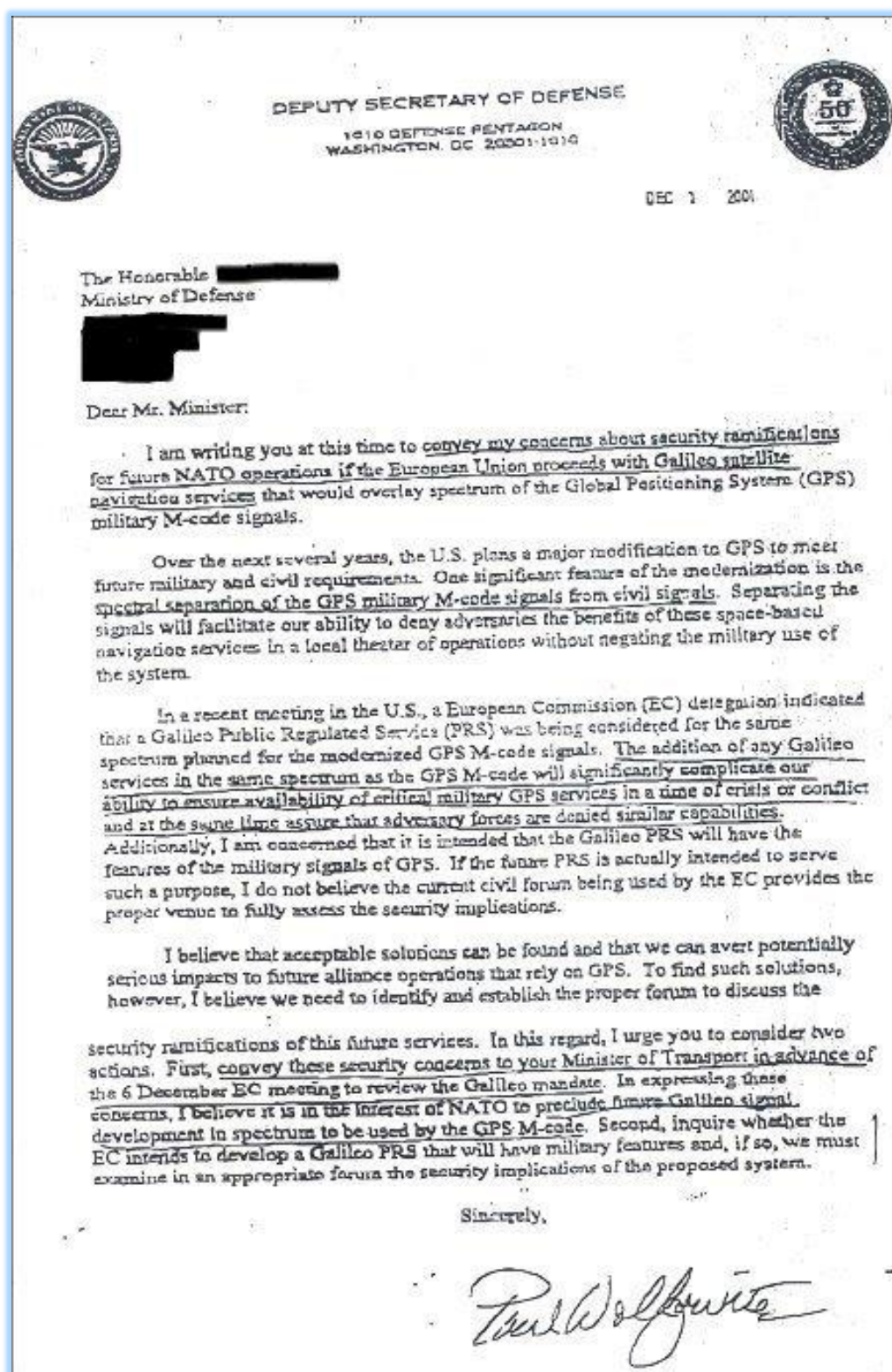
**Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΟΣ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ**

Copyright © [Κωνσταντίνος Θ. Πανάγος], 2017

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

* Επιστολή του Paul Wolfowitz, Αναπληρωτή Υπουργού Άμυνας των ΗΠΑ κατά την περίοδο 2001 -2005, στους υπουργούς των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην οποία τους καλεί σε εγκατάλειψη του GNSS Galileo.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Εισαγωγή	11
1. Η δημιουργία διεθνούς κανονιστικού πλαισίου στον τομέα του διαστήματος.....	11
1.1. Σύντομο Ιστορικό	11
1.2. Τα πρώτα βήματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο – Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος (ESA).....	13
1.3. Η λειτουργία του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Διαστήματος	14
2. Η δημιουργία μιας ευρωπαϊκής διαστημικής διακυβέρνησης – ένα σύντομο χρονοδιάγραμμα	15

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΕΣΗ ΣΕ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΛΙΣΑΒΟΝΑΣ

1. Η εμφάνιση του τομέα του διαστήματος στην Συνθήκη της Λισαβόνας	20
1.1 Το προϊσχύσαν καθεστώς.....	20
1.2. Η Συνθήκη της Λισαβόνας ως σταθμός της διαστημικής πολιτικής της ΕΕ	23
3. Ο διαχρονικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής	30
3.1. Ο αρχικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και το πρόγραμμα Galileo .	30
3.2 Ο ρόλος του Κοινοβουλίου στα προγράμματα GNSS και GMES.....	38
4. Το Δίκαιο του Ανταγωνισμού ως παράγοντας επιρροής της Ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής	42
4.1. Γενική επισκόπηση.....	42
4.2. Οι Συμβάσεις και η Λειτουργία του Δικαίου του Ανταγωνισμού στον Ευρωπαϊκό Διαστημικό τομέα	46
4.3. Η επιλογή χρήσης του άρθρου 346 ΣΛΕΕ	50
5. Η Διαστημική Βιομηχανική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	51

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ - ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΚΑΙ Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ

1. Η ανάγκη για μια σταθερή Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική.....	56
2. Τα πρώτα βήματα προς την αυτονομία στον τομέα των Ευρωπαϊκών διαστημικών δραστηριοτήτων.....	57
3. Τα είδη της αυτονομίας που αποζητά η Ευρώπη στον τομέα της διαστημικής πολιτικής.....	61
4. Τα σύγχρονα επιτεύγματα και η νέα στρατηγική της Ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής.....	64
4.1. Η Ανακοίνωση της Επιτροπής του 2016 - COM(2016) 705.....	64
4.2. Η συμμετοχή της ESA στον Διεθνή Διαστημικό Σταθμό (ISS)	66
5. Η Ευρωπαϊκή προσπάθεια για την εγκαθίδρυση Διαστημικού Κώδικα Συμπεριφοράς (EU ICoC).....	70
Συμπεράσματα	75

Πρόλογος

Με δεδομένη την επιτάχυνση του ρυθμού των εξωτερικών επιρροών πάνω στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη της ως αποτέλεσμα της επανάστασης της Κοινωνίας της Πληροφορίας, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να γίνει πιο ευέλικτη θεσμικά και να ανταποκρίνεται στις συχνά ταχείες απαιτήσεις του 21^{ου} αιώνα σε ό,τι αφορά τη λήψη αποφάσεων.

Ο τομέας του διαστήματος αντιπροσωπεύει ένα ισχυρό καταλύτη και ένα ικανό όχημα για να μπορέσει η Ευρώπη να ανταποκριθεί σε αυτές τις εξελισσόμενες απαιτήσεις, τόσο στον εμπορικό τομέα, όσο και στον τομέα της ασφάλειας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει κατορθώσει να οργανώσει τις διαστημικές της δραστηριότητες στο πλαίσιο του συντονισμού μεταξύ των επιμέρους κρατών μελών της, της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας (ή Οργανισμού) Διαστήματος (εφεξής ESA). Η εξέλιξη δε αυτή της ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής, καθώς και η συνειδητοποίηση της σημαντικότητάς της ήταν βραδεία.

Μεταξύ των βασικών εργαλείων και δημοσιεύσεων που προηγήθηκαν αυτής της εξέλιξης, ήταν η έκδοση της Πράσινης Βίβλου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής καθώς και μιας Λευκής Βίβλου το έτος 2003, η υπογραφή της συμφωνίας πλαισίου μεταξύ της Επιτροπής και της ESA το 2004, η σύσταση του Συμβουλίου Διαστήματος και οι διαβουλεύσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της ESA και ιδιωτικών φορέων.

Μέσω αυτών και άλλων μηχανισμών, η Ευρωπαϊκή Ένωση ανέλαβε ρητή αρμοδιότητα σε ό,τι αφορά την πολιτική του διαστήματος (ενσωματωμένη πλέον στο άρθρο 189 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης) που προηγουμένως αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε από τις ευρωπαϊκές χώρες, μεμονωμένα ή από κοινού μέσω της ESA.

Το Ψήφισμα του Συμβουλίου του Διαστήματος το 2007, σχετικά με την ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική, θεσπίζει ένα πολιτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη και αξιοποίηση του διαστήματος και ενσωματώνει στρατηγικά στοιχεία, συμπεριλαμβανομένων των προτεραιοτήτων και των βασικών δράσεων και ενεργειών που πρέπει να ληφθούν. Οι αρμοδιότητες που ανατέθηκαν στην ESA ήταν συνεπείς με τις υπάρχουσες

δραστηριότητές της διαχρονικά και περιλαμβάνουν την ανάπτυξη διαστημικών τεχνολογιών και συστημάτων, την εξερεύνηση του διαστήματος, ενέργειες που επιδιώκουν την εξέλιξη της επιστήμης στο διάστημα και τη διασφάλιση της πρόσβασης αυτό. Η ESA θα παρείχε επίσης την έρευνα και τις δυνατότητες εκείνες της ανάπτυξης που απαιτούνται για την υλοποίηση των διαστημικών προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η βασική ανησυχία στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε διεθνές επίπεδο, είναι η ανάγκη να «προφτάσει» τις άλλες μεγάλες δυνάμεις στον αγώνα του διαστήματος και να εντοπίσει τον ρόλο της στο διεθνές αυτό πλαίσιο. Αυτό θα απαιτήσει, κατά πάσα πιθανότητα, ικανότητες εναρμονισμού και συνειδητοποίησης του ολοένα και μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος της γεωπολιτικής, ήτοι της αντίληψης του τομέα του διαστήματος ως ενός ιδιαίτερα στρατηγικού τομέα μιας αυξανόμενης παγκόσμιας ενασχόλησης από νέους παίκτες, το οποίο χρησιμεύει ως «πολλαπλασιαστής ισχύος» της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας. Πολλά θα εξαρτηθούν από την πολιτική βούληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πέρα από την αναγκαία επαρκή χρηματοδότηση, του αριθμού του ανθρώπινου δυναμικού δηλαδή των εκπαιδευμένων επιστημόνων και των εμπειρογνομόνων του τομέα αυτού, και φυσικά των άλλων υλικών πόρων, κυρίως δε της τεχνολογίας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει, εν τέλει, να εγγυηθεί το μέλλον της πρόσβασής της στο διάστημα, τόσο από οικονομική όσο και από στρατιωτική άποψη.

Η παρούσα εργασία περιγράφει το γενικότερο νομικοπολιτικό πλαίσιο των δραστηριοτήτων του διαστήματος και το πλαίσιο, μέσα στο οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση ανέπτυξε τη συνεργασία της στον τομέα αυτό με τα κράτη μέλη και την ESA διαχρονικά και τη θέση της στο διεθνές διαστημικό γίγνεσθαι, αφενός μέσα από μια *νομική οπτική* και έμφαση στο κανονιστικό πλαίσιο, είτε αυτό απορρέει από τις Συνθήκες, είτε από *soft law* και αφετέρου με την αναγκαία *πολιτική οπτική*, λαμβάνοντας υπόψη την αυξανόμενη ανάγκη αυτονομίας της Ευρώπης, δεδομένης και της γεωπολιτικής της θέσης, μέσα στο παγκόσμιο αγώνα για την κατάκτηση του διαστήματος.

Εισαγωγή

1. Η δημιουργία διεθνούς κανονιστικού πλαισίου στον τομέα του διαστήματος

1.1. Σύντομο Ιστορικό

Με την εμφάνιση νέων τεχνολογιών και ιδίως των βαλλιστικών πυραύλων προς το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η ανάγκη για τη δημιουργία ενός νέου κλάδου δικαίου, μιας νέας σειράς κανόνων, η οποία θα έβαζε τα όρια και τους φραγμούς στις ενέργειες των κρατών γινόταν ολοένα και μεγαλύτερη. Η αναπόφευκτη εμφάνιση του διεθνούς διαστημικού δικαίου, υπό τη μορφή σύναψης διεθνών συνθηκών, επέβαλε τους πρώτους περιορισμούς και παραδοχές και έβαλε τα θεμέλια για την υπό όρους ανάπτυξη της διαστημικής τεχνολογίας τόσο στον στρατιωτικό όσο και στον πολιτικό τομέα δράσης των κρατών.

Το μεγαλύτερο, βέβαια, κίνητρο για την ανάπτυξη αυτού του νέου κλάδου, ήταν οι ανταγωνιστικές γεωπολιτικές εξελίξεις σε ένα νέο περιβάλλον, αυτό του διαστήματος, των δύο υπερδυνάμεων της εποχής, ήτοι των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της τότε Σοβιετικής Ένωσης. Η αντιπαράθεση μεταξύ των δύο αυτών κρατών κατά τις πρώτες δύο δεκαετίες μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε πλέον προσλάβει παγκόσμιες διαστάσεις, η ανταγωνιστικότητά τους δε, ιδίως στον στρατιωτικό τομέα, με την ανάπτυξη πυρηνικών οπλικών συστημάτων, είχε αρχίσει να έχει επίπεδα επικινδυνότητας, ικανά να επηρεάσουν ολόκληρο τον πλανήτη¹.

Το 1957, η Σοβιετική Ένωση κατάφερε να εκτοξεύσει το πρώτο αντικείμενο στο διάστημα. Μια δεκαετία περίπου αργότερα, το 1963 και πριν την ολοκλήρωση και υπογραφή της πρώτης μεγάλης συνθήκης τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, της Συνθήκης των Ηνωμένων Εθνών για το Διάστημα (Outer Space Treaty), οι δύο υπερδυνάμεις είχαν ήδη συμφωνήσει την απαγόρευση της εκτόξευσης και χρησιμοποίησης πυρηνικών όπλων και όπλων μαζικής καταστροφής στο διάστημα (Partial Test Ban Treaty). Την υπογραφή της Συνθήκης των Ηνωμένων Εθνών για το Διάστημα του 1963, η οποία παραμένει ακόμα και σήμερα ρηξικέλευθη στη φύση της και της οποίας οι αρχές χρησιμοποιήθηκαν ως θεμέλια για την παραγωγή των επόμενων κειμένων, ακολούθησαν σωρεία άλλων συνθηκών – συμφωνιών, όπως η Συνθήκη για τη Σελήνη

¹ P. Jankowitsch, The background and history of space law, from Frans von der Dunk's Handbook of Space law, Elgar Online.

(Moon Treaty) το 1979², της οποίας τα ορυκτά χαρακτηρίστηκαν ως «κοινή κληρονομιά για όλη την ανθρωπότητα», η Συμφωνία Διάσωσης (Rescue Agreement) το 1968³, πλήθος ψηφισμάτων και συμβάσεων καθώς και η δημιουργία πολιτικών εκ μέρους των κρατών τα οποία ήταν οικονομικά και στρατιωτικά ικανά για την ανάπτυξη διαστημικών προγραμμάτων. Σημαντικότερο, όμως, όλων υπήρξε η υιοθέτηση των πέντε βασικών αρχών για το διάστημα οι οποίες αναφέρουν ότι, α) το διάστημα είναι ελεύθερο προς εξερεύνηση από όλα τα έθνη και δεν μπορεί να αξιωθεί από κανένα κράτος, β) οι διαστημικές δραστηριότητες πρέπει να συντελούνται προς όφελος όλων των εθνών και της ανθρωπότητας, γ) τα πυρηνικά όπλα και άλλα όπλα μαζικής καταστροφής δεν επιτρέπονται στην τροχιά της Γης, στην επιφάνεια ουρανίων σωμάτων ή σε άλλες θέσεις στο διάστημα, δ) τα κράτη, μεμονωμένα, είναι υπεύθυνα για οποιαδήποτε ζημία προκαλέσουν σε διαστημικά αντικείμενα και ε) τα κράτη είναι επίσης υπεύθυνα για όλες τις κυβερνητικές και μη κυβερνητικές δραστηριότητες που διεξάγονται από τους πολίτες τους⁴.

Ο πρώτος πύραυλος, που κατασκευάστηκε στη μεταπολεμική Ευρώπη, ήταν ο Blue Streak⁵. Αρχικά αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1950 για στρατιωτικούς σκοπούς κατά την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, κατασκευάστηκε δε από το Ηνωμένο Βασίλειο σε συνεργασία με τις ΗΠΑ. Ως η ενδιάμεση σειρά των βαλλιστικών πυραύλων (IRBM), επρόκειτο, τόσο για μια ανεξάρτητη βρετανική αποτρεπτική κίνηση όσο και ένα συμπλήρωμα των αμερικανικών διηπειρωτικών βαλλιστικών πυραύλων (ICBM) στην ευρωπαϊκή επικράτεια. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη το χρόνο που απαιτείτο για την προετοιμασία του υγρού που θα χρησιμοποιείτο ως καύσιμο για την εκτόξευση και την ταχύτητα με την οποία θα μπορούσε να ταξιδέψει και να φτάσει στον προορισμό του, σύντομα ανακαλύφθηκε η περιορισμένη δυνατότητά του. Το Ηνωμένο Βασίλειο, όμως, μη θέλοντας να εγκαταλείψει την επένδυση αυτή, αποφάσισε να καλέσει άλλα ευρωπαϊκά κράτη με σκοπό τη συνεργασία και την οικονομική ενίσχυση για την ανάπτυξη ενός εκτοξευτή δορυφόρου βασισμένο στον πύραυλο αυτό. Μέσα από αυτή τη συνεργασία έγινε κατανοητό ότι, αν ένα ευρωπαϊκό κράτος ήθελε να παίζει

² <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoon-agreement.html>

³ <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introrescueagreement.html>

⁴ <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html>

⁵ H. Brian, European Space Programme. To Ariane and Beyond. Chichester, UK, Springer, 2003.

σημαντικό ρόλο στις γεωπολιτικές εξελίξεις και να αποκτήσει παράλληλα οικονομική ανάπτυξη, η συνεργασία σε Ευρωπαϊκό επίπεδο αποτελούσε μονόδρομο⁶.

1.2. Τα πρώτα βήματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο – Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος (ESA)

Πολύ πριν την ενασχόληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις διαστημικές δραστηριότητες το έτος 2000, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος είχε ήδη ενεργό ρόλο και προϊστορία στη διαμόρφωση μιας ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής. Το 1964, λίγο μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Ηνωμένων Εθνών για το Διάστημα, δημιουργήθηκε ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστημικής Έρευνας (ESRO), ο οποίος όμως ήταν, κατά μεγάλο ποσοστό, εξαρτημένος από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής σε ό,τι αφορά τον τομέα της έρευνας με αποτέλεσμα την μη επιτυχημένη διαδρομή του. Το ίδιο έτος, οι έξι Ευρωπαϊκές χώρες που σχημάτισαν τον ESRO, ίδρυσαν τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Διαστημικών Αποστολών ELDO (European Launcher Development Organization). Τα πρώιμα αυτά βήματα έχουν ιδιαίτερη σημασία, ιδίως αν αναλογιστούμε ότι λιγότερο από 20 χρόνια νωρίτερα, τα κράτη αυτών των οραματιστών ηγετών, είχαν εμπλακεί σε έναν ολοκληρωτικό πόλεμο. Η πικρή αυτή εμπειρία είχε καταστήσει ακόμα πιο βέβαιο ότι, η συνεργασία και όχι ο ανταγωνισμός, είναι ο καλύτερος τρόπος για την ενασχόληση με τον απέραντο άγνωστο χώρο του διαστήματος. Η κοινή παραδοχή ήταν, ότι πολλά περισσότερα μπορούν να επιτευχθούν στο διάστημα μέσω αμοιβαίας συνεργασίας από ότι οποιοδήποτε έθνος θα μπορούσε να πετύχει μόνο του. Ο ELDO επικεντρώθηκε αποκλειστικά σε εκτοξεύσεις και ο ESRO στην επιστήμη του διαστήματος, αλλά καθώς το ευρύτερο οικονομικό δυναμικό του διαστήματος έγινε πιο ξεκάθαρο, ένας ευρύτερος οργανισμός ήταν πια αναγκαίος: ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος (εφεξής «ESA»), ο οποίος ιδρύθηκε το 1975⁷.

Ο σκοπός της ESA, όπως ορίζεται στο άρθρο 2 της Συμφωνίας για την Ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Διαστήματος (ESA Convention), είναι «...η παροχή και η προώθηση, για αποκλειστικά ειρηνικούς σκοπούς, της συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών στο χώρο της διαστημικής έρευνας και της τεχνολογίας και τις

⁶ C. Al Ekabi/P.Mastorakis, The Evolution of Europe's Launcher and Flagship Space Initiatives, European Autonomy in Space, ESPI, Springer, 2015.

⁷http://www.esa.int/ell/ESA_in_your_country/Greece/Dhuo_emheres_poy_kathorhizoy_n_to_mhellon_tes_Eyrhope_s_sto_dihastema_mia_shuntome_enemherose_ton_polithon_gia_ten_i_ESA_i

διαστημικές εφαρμογές...». Για την εκπλήρωση του ανωτέρω σκοπού η ESA συγκεντρώνει υλικούς και τεχνικούς πόρους από τα κράτη μέλη, σε εθνικό επίπεδο, αναδεικνύει τα εθνικά διαστημικά προγράμματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ενισχύει τις ευρωπαϊκές προσπάθειες σε ό,τι αφορά το διάστημα, με αποκλειστικό γνώμονα την ειρήνη σε παγκόσμια κλίμακα.

Από το έτος 2000 και μετά, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ESA άρχισαν μια διαδικασία διαβούλευσης που έχει ενταθεί τα τελευταία χρόνια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση άρχισε στις αρχές της νέας χιλιετίας να αισθάνεται τις πολιτικές επιπτώσεις και την πιθανότητα ενδυνάμωσης της θέσης της δια μέσου της εμπλοκής της στις διαστημικές δραστηριότητες του Οργανισμού και φυσικά τα πλεονεκτήματα, σε πολιτικό επίπεδο, που συνεπάγονται μιας τέτοιας εμπλοκής. Απόδειξη των ανωτέρω αποτελούν οι δορυφόροι πλοήγησης (GPS satellites). Η εξάρτηση της Ευρώπης από τους δορυφόρους πλοήγησης των Ηνωμένων Πολιτειών, αποτελούσε την πρώτη και σημαντικότερη αφορμή για την δραστηριοποίησή της στον διαστημικό τομέα.

1.3. Η λειτουργία του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Διαστήματος

Στην ESA συμμετέχουν 18 κράτη μέλη⁸. Ο Καναδάς παίρνει μέρος σε κάποια από τα προγράμματα και αρκετά άλλα κράτη παίρνουν μέρος στο Σχέδιο για την Ευρωπαϊκή Συνεργασία Κρατών (Plan for European Cooperation States)⁹. Η ESA συγκροτεί δύο κύρια όργανα, το Συμβούλιο των κρατών μελών και τον Γενικό Διευθυντή με το επιτελείο του. Η διοίκηση ασκείται από το Συμβούλιο το οποίο λειτουργεί στη βάση της μιας ψήφου για κάθε κράτος, ανεξαρτήτως του μεγέθους του κράτους ή της οικονομικής συνεισφοράς του στον οργανισμό. Το Συμβούλιο συγκροτείται, είτε σε υπουργικό επίπεδο, είτε σε επίπεδο εκπροσώπων και τα συμβούλια λαμβάνουν χώρα κάθε τρία χρόνια. Το Συμβούλιο αποφασίζει για την έναρξη ή την συνέχιση διαστημικών προγραμμάτων, εκλέγει Πρόεδρο κάθε δύο χρόνια και διορίζει τον Γενικό Διευθυντή, ο οποίος έχει την θέση του διευθύνοντος συμβούλου και του νομίμου

⁸ Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία και Ηνωμένο Βασίλειο.

⁹ Σλοβακία, Σλοβενία, Εσθονία, Ουγγαρία, Ρουμανία και Πολωνία.

εκπροσώπου του οργανισμού. Η ευθύνη που υπέχει είναι απέναντι στο οργανισμό και όχι στα κράτη μέλη¹⁰.

Συντονίζοντας τους οικονομικούς και πνευματικούς πόρους των κρατών μελών της, η ESA αναλαμβάνει το σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων πολύ πιο απαιτητικών από τις δυνατότητες κάθε Ευρωπαϊκής χώρας μεμονωμένα. Ανάμεσά τους είναι η κατασκευή και εκτόξευση διαστημικών οχημάτων¹¹.

Κάθε χώρα συνεισφέρει ένα ποσό ανάλογα με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της (ΑΕΠ). Ο Οργανισμός λειτουργεί με βάση τη γεωγραφική ανταπόδοση, δηλαδή επενδύει σε κάθε κράτος μέλος, μέσω βιομηχανικών συμβολαίων για διαστημικά προγράμματα, ένα ποσό σχεδόν ισοδύναμο με τη συμβολή κάθε χώρας. Ο Οργανισμός έχει τέσσερα διαφορετικά κέντρα ώστε το καθένα ξεχωριστά να χειρίζεται διαφορετικά καθήκοντα. Αυτά περιλαμβάνουν το Ευρωπαϊκό Κέντρο Διαστημικής Έρευνας και Τεχνολογίας (ESTEC) στο Νόρντβαϊκ της Ολλανδίας που έχει ως σκοπό τον σχεδιασμό και ανάπτυξη διαστημικής τεχνολογίας, το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Διαστημικών Ερευνών (ESRIN), στο Φρασκάτι της Ιταλίας, όπου εκεί συλλέγονται και αποθηκεύονται τα δεδομένα του οργανισμού, το Ευρωπαϊκό Κέντρο Διαστημικών Επιχειρήσεων (ESOC) στο Ντάρμστατ της Γερμανίας που έχει ως σκοπό τον έλεγχο και την παρακολούθηση των δορυφόρων που βρίσκονται σε τροχιά και τέλος το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αστροναυτικής Αστροναυτών (EAC) στην Κολωνία της Γερμανίας με αντικείμενο την εκπαίδευση αστροναυτών.¹²

2. Η δημιουργία μιας ευρωπαϊκής διαστημικής διακυβέρνησης – ένα σύντομο χρονοδιάγραμμα

Το έτος 2000 παρατηρείται η πρώτη απόπειρα χάραξης διαστημικής στρατηγικής από την Ευρώπη και η δημιουργία δεσμών μεταξύ αυτής και της ESA. Αυτή συνίσταται στη δημιουργία μιας «επιτροπής σοφών», η οποία εργάστηκε με στόχο την εξέταση της οργάνωσης του δημοσίου τομέα στην Ευρώπη και το ρόλο της ESA στον τομέα αυτό, τη θεσμική σχέση μεταξύ της ESA και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της συνδεδεμένης δυνατότητας για συνέργειες μεταξύ πολιτικών και αμυντικών πτυχών. Ανέλυσαν,

¹⁰ T. Masson-Zwaan, Recent Developments In EU Space Policy and Law, International Institute of Air and Space Law, Leiden University, IISL, 2010

¹¹ http://www.esa.int/ell/ESA_in_your_country/Greece

¹² Wikipedia

επίσης, τη διεύρυνση της ESA προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και τις ευκαιρίες της αγοράς οι οποίες ευρίσκονται στη διάθεση των κρατών μελών της ESA στον τομέα του διαστήματος. Το έτος 2003 η Πράσινη Βίβλος της Επιτροπής, με τίτλο «*Η ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική*» στόχο είχε να ευαισθητοποιήσει το σύνολο της ευρωπαϊκής κοινωνίας ως προς τη στρατηγική σημασία που έχουν για την Ευρωπαϊκή Ένωση το διάστημα και η διαστημική πολιτική, και να δοθούν συγκεκριμένες απαντήσεις στα ερωτήματα που αφορούν την πρόσβαση, τη χρηματοδότηση και τις κανονιστικές ρυθμίσεις, ενώ η Λευκή Βίβλος εκπονήθηκε μετά την περίοδο διαβουλεύσεων που ξεκίνησε με την Πράσινη Βίβλο τον Ιανουάριο του 2003. Προτείνεται με αυτή, ένα σχέδιο δράσης για μια ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική με στόχο την ανταγωνιστικότητα και την αειφόρο ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα προγράμματα *Galileo*¹³ και *GMES*¹⁴ αποτελούν συγκεκριμένα παραδείγματα των διαστημικών τεχνολογιών που υπηρετούν τους πολιτικούς σκοπούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με την απόφαση του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για τη σύναψη της συμφωνίας-πλαίσιο μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Διαστήματος, περιγράφονται οι ρόλοι των δύο οργανισμών (ESA και ΕΕ) και παράλληλα προσδιορίζονται οι εκατέρωθεν εξουσίες. Η συνεργασία με την ESA είχε ως κατάληξη να εκδοθεί το 2004 μια συμφωνία-πλαίσιο που προβλέπει μεταξύ άλλων τη σύσταση του «Συμβουλίου Διαστήματος ή Διαστημικού Συμβουλίου», στο οποίο συνέρχονται από κοινού το Συμβούλιο (Ανταγωνιστικότητας) της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το υπουργικό συμβούλιο της ESA. Με τα προγράμματα δορυφορικής ραδιοπλοήγησης (EGNOS και Galileo) και της παγκόσμιας παρακολούθησης του

¹³ Έπειτα από προσπάθειες 17 ετών και απρόβλεπτες δαπάνες που τριπλασίασαν το κόστος, η Ευρωπαϊκή Ένωση ενεργοποίησε την 15^η-12-2016 το δικό της σύστημα δορυφορικής πλοήγησης. Για τις συμβατές συσκευές, το Galileo θα προσφέρει μακράν πιο ακριβές στίγμα σε σχέση με το αμερικανικό GPS και το ρωσικό Glonass. Μέχρι σήμερα έχουν εκτοξευτεί μόνο οι πρώτοι 18 από τους συνολικά 30 δορυφόρους που θα περιλαμβάνει στην τελική του μορφή ο αστερισμός του Galileo το 2020. Τελικά όμως το σύστημα θα προσφέρει ακρίβεια ενός μόλις μέτρου στην Ανοιχτή Υπηρεσία που διατίθεται δωρεάν στο κοινό, ενώ για τους χρήστες της αντίστοιχης συνδρομητικής υπηρεσίας η ακρίβεια του στίγματος αυξάνεται στα μερικά εκατοστά. Συγκριτικά, η ακρίβεια του GPS και του Glonass είναι αρκετά μέτρα στην καλύτερη περίπτωση. Το Galileo θα είναι συμβατό με τα δύο αυτά συστήματα, θα είναι όμως και εντελώς αυτόνομο. Η Γαλλία είναι μια από τις 22 χώρες-μέλη της ευρωπαϊκής διαστημικής υπηρεσίας ESA, η οποία υλοποιεί το έργο για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

¹⁴ Ο Κοπέρνικος είναι το μεγαλύτερο ενιαίο πρόγραμμα παρατήρησης της γης και διευθύνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Διαστήματος (ESA). Στοχεύει στην επίτευξη μιας παγκόσμιας, συνεχούς, αυτόνομης, υψηλής ποιότητας, και μεγάλης ποικιλίας υποδομής γεωσκοπησης. Παρέχει ακριβείς, έγκαιρες και εύκολα προσβάσιμες πληροφορίες, μεταξύ άλλων δε, βελτιώνει της διαχείριση του περιβάλλοντος, και βοηθά στην κατανόηση και μετρίαση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και τη διασφάλιση της ασφάλειας των πολιτών.

περιβάλλοντος και της ασφάλειας (GMES, από τον αγγλικό όρο «Global Monitoring for Environment and Security») το ενδιαφέρον της Ένωσης για το διάστημα έλαβε συγκεκριμένη μορφή. Από τότε, το Συμβούλιο Διαστήματος στις επτά συνόδους του καθόρισε τις κατευθύνσεις για την πορεία των ευρωπαϊκών διαστημικών προσπαθειών¹⁵. Το ίδιο έτος (2004) το πρώτο *Διαστημικό Συμβούλιο* λαμβάνει χώρα μεταξύ των Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Συμβουλίου Υπουργών της ESA. Στο Συμβούλιο αυτό, αναγνωρίστηκαν οι διακριτοί ρόλοι των δύο οργανισμών στο διάστημα, τονίστηκε δηλαδή από τη μια ο ρυθμιστικός και γενικός σε χαρακτήρα ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο τεχνικός και επιχειρησιακός ρόλος από την άλλη της ESA. Η συμμαχία αυτή είχε, προδήλως, μόνο πλεονεκτήματα και για τις δύο πλευρές.

Το έτος 2007, κατά τη διάρκεια του τέταρτου *Διαστημικού Συμβουλίου*, υιοθετείται η *Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική*¹⁶, στην οποία αναγνωρίζεται πλέον επίσημα η στρατηγική επιλογή του διαστήματος για την Ευρώπη, προκειμένου να διατηρήσει το σημαντικό πολιτικό της ρόλο. Αναγνωρίζεται, επίσης, ότι τα διαστημικά συστήματα είναι στοιχεία στρατηγικής σημασίας, τα οποία καταδεικνύουν ανεξαρτησία και αποφασιστικότητα ανάληψης παγκόσμιων ευθυνών.

Κύριος στόχος των πρώιμων ακόμα παραδοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η *αυτονομία* της στον τομέα του διαστήματος.

Το πέμπτο και το έκτο *Διαστημικό Συμβούλιο* έλαβε χώρα τα έτη 2008 και 2009 αντίστοιχα. Κατά τη διάρκεια αυτών, η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνώρισε και τόνισε τη σημασία των προγραμμάτων Galileo και GMES καθώς και άλλων θεμάτων όπως η κλιματική αλλαγή, η διαστημική ασφάλεια και εξερεύνηση.

Η *Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική* του 2007 καθιερώνει ένα κοινό πολιτικό πλαίσιο για διαστημικές δραστηριότητες στην Ευρώπη και τονίζει το βασικό όραμα και την στρατηγική σε αυτόν τον τομέα.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι σχετικά πρόσφατα, επίσημα όργανα αναφέρονται στο θεσμικό πλαίσιο του διαστήματος ως *διακυβέρνηση*, ίσως επειδή ο όρος αυτός αναφέρεται εμμέσως σε μια αρχή λήψης αποφάσεων και στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής

¹⁵ COM(2011) 152 τελικό

¹⁶ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο - Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική – [SEC(2007) 504 SEC(2007) 505 SEC(2007) 506]

διακυβέρνησης σε επαναπροσδιορισμό των κυριαρχικών παραχωρήσεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης. Ωστόσο, η αναφορά του όρου της διακυβέρνησης στην Ανακοίνωση του 2007 για μια Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική, αποδεικνύει ότι μια ορθολογική προσέγγιση στις διαστημικές δραστηριότητες με αυξημένη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει επιπτώσεις διακυβέρνησης¹⁷.

¹⁷ F. Mazurelle/J. Wouters/W. Thiebaut, *The Evolution of European Space Governance: Policy, Legal and Institutional Implications* (Leuven Centre for Global Governance Studies, 2009)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΕΣΗ ΣΕ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΛΙΣΑΒΟΝΑΣ

1. Η εμφάνιση του τομέα του διαστήματος στην Συνθήκη της Λισαβόνας

1.1 Το προϊσχύσαν καθεστώς

Μέσα από τη Συνθήκη της Ρώμης¹⁸, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν είχε καμία ρητή αρμοδιότητα σε ό,τι αφορούσε τη διαστημική πολιτική. Σύμφωνα δε με το άρθρο 308 ΣυνθΕΚ (κοινοτική ρήτρα ευελιξίας η οποία διευρύνθηκε με τη Συνθήκη της Λισαβόνας), *«αν ενέργεια της Κοινότητας θεωρείται αναγκαία για την πραγματοποίηση ενός από τους στόχους της στο πλαίσιο της λειτουργίας της κοινής αγοράς και δεν προβλέπονται από την παρούσα Συνθήκη οι προς τον σκοπό αυτόν απαιτούμενες εξουσίες, το Συμβούλιο, προτάσει της Επιτροπής και κατόπιν διαβουλεύσεων με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, θεσπίζει ομοφώνως τις κατάλληλες διατάξεις»*.

Είναι φανερό, το γεγονός ότι, μια διάταξη η οποία θα αναφερόταν αποκλειστικά στον τομέα του διαστήματος *«αναπόφευκτα θα ενίσχυε την πολιτική θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδομένου ότι θα παρείχε μια εντολή για να διαμορφώσει μια ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική»*¹⁹. Είναι σαφές επίσης, ότι για την δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πολιτικού χώρου, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να έχει ένα σαφή και οριοθετημένο χώρο αρμοδιότητας στον τομέα του διαστήματος. Αν όχι, θα διατρέχει τον κίνδυνο να βρίσκεται στο έλεος του όποιου κράτους μέλους και των πολιτικών ιδιοτροπιών του.

Το 2005, έλαβε χώρα μια προσπάθεια για την δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Συντάγματος, για την εν τέλει πραγματική ενοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η προσπάθεια αυτή δεν ευοδώθηκε, παρόλα αυτά το προσχέδιο αυτό αποτέλεσε τη βάση της διαμόρφωσης της Συνθήκης της Λισαβόνας, η οποία χαρακτηρίζεται ως ο θεμέλιος λίθος της εγκαθίδρυσης της ευρωπαϊκής αρμοδιότητας στον τομέα του διαστήματος.

¹⁸ Οι Συνθήκες της Ρώμης του 1957 είναι οι δύο διεθνείς συνθήκες με τις οποίες ιδρύθηκαν η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ), από τις οποίες προήλθε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Υπεγράφησαν από εκπροσώπους του Βελγίου, της Δυτικής Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, του Λουξεμβούργου και της Ολλανδίας στις 25 Μαρτίου 1957 και η ημερομηνία υπογραφής τους θεωρείται η επίσημη ημερομηνία γέννησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

¹⁹ S. Hobe, Prospects for a European Space Administration, Space Policy, 2004

Ειδικότερα, η *Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης* προέβλεπε στο Τμήμα 9 με τίτλο «*Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη και Διάστημα*» το άρθρο III – 254 το οποίο όριζε ότι:

«1. Προκειμένου να προωθηθεί η επιστημονική και τεχνική πρόοδος, η βιομηχανική ανταγωνιστικότητα και η εφαρμογή των πολιτικών της, η Ένωση καταστρώνει **ευρωπαϊκή πολιτική διαστήματος**. Για τον σκοπό αυτό, μπορεί να προωθεί κοινές πρωτοβουλίες, να υποστηρίξει την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη και να συντονίζει τις αναγκαίες προσπάθειες για την εξερεύνηση και τη χρησιμοποίηση του **διαστήματος**.

2. Προς επίτευξη των στόχων της παραγράφου 1, ευρωπαϊκός νόμος ή νόμος-πλαίσιο θεσπίζει τα κατάλληλα μέτρα, τα οποία μπορούν να λάβουν τη μορφή **ευρωπαϊκού διαστημικού προγράμματος**.

3. Η Ένωση καθιερώνει κάθε ωφέλιμη σύνδεση με την **Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Διαστήματος**.»

Χαρακτηριστική είναι η αναφορά, στην *συντρέχουσα αρμοδιότητα* της Ευρωπαϊκής Ένωσης στους τομείς της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και του διαστήματος, η οποία αφορά σε δράσεις, κυρίως αναφορικά με τον καθορισμό και την εφαρμογή των προγραμμάτων, χωρίς η άσκηση της αρμοδιότητας αυτής να έχει ως αποτέλεσμα να κωλύει την άσκηση των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών²⁰.

Το ανωτέρω άρθρο αποτελεί απόδειξη της βούλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης της συμπερίληψης του τομέα του διαστήματος σε κείμενα αυξημένης τυπικής ισχύος και η εγκατάλειψη της αναφοράς στον τομέα αυτό αποκλειστικά και μόνο σε κείμενα *soft law*, καθώς και η έμμεση παραδοχή ότι, η αυτονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του διαστήματος αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την εκπλήρωση των διαχρονικά συμφωνηθέντων μέσω Ανακοινώσεων και Ψηφισμάτων.

Σε ό,τι αφορά το δίκαιο του διαστήματος, είναι σε γενικές γραμμές γνωστό ότι ακολουθεί τη μεθοδολογία του λεγόμενου *soft law*. Σε σημεία, στα οποία μια ελάχιστη συναίνεση - σχετικά με τα διεθνή δεσμευτικά νομικά κείμενα - δεν μπορεί να επιτευχθεί, οι *συστάσεις* και οι *κατευθυντήριες γραμμές* αποτελούν το πλέον κατάλληλο μέσο για την προσέγγιση της νομικής πρακτικής. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μια μέθοδος διακυβερνητικής πολιτικής έξω από νομικώς δεσμευτικά μέσα, με τη μορφή μιας *ανοικτής μεθόδου συντονισμού* (ΑΜΣ - OMC²¹) συζητείται ήδη από τα τέλη της

²⁰ Άρθρο I-14 παρ. 3 Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης

²¹ Open Method of Coordination

δεκαετίας του 1990²². Στην ανοικτή μέθοδο συντονισμού, όπως θεσπίστηκε από την Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας το Μάρτιο του 2000, περιλαμβάνονται τα ακόλουθα στοιχεία, α) κατευθυντήριες γραμμές και χρονοδιαγράμματα για την επίτευξη βραχυπρόθεσμων, μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στόχων, β) δείκτες και σημεία αναφοράς προσαρμοσμένα στις ανάγκες των κρατών μελών και στους τομείς που εμπλέκονται, γ) υποδείξεις για τη μετατροπή των ευρωπαϊκών κατευθυντήριων γραμμών σε εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και δ) μια περιοδική παρακολούθηση και διαδικασία για την αμοιβαία γνώση μεταξύ των κρατών μελών²³.

Όπως επισημαίνουν οι *Borras & Jacobsson*²⁴ αποτέλεσμα των ανωτέρω είναι η ιδέα της ενότητας στην πολυμορφία, πράγμα που σημαίνει ένα ρεαλιστικό μέσο πολιτικής για να βρεθεί η ισορροπία μεταξύ του σεβασμού της ποικιλομορφίας των κρατών μελών και μια κοινή Ευρωπαϊκή δράση. Σε σύγκριση με το παραδοσιακό ενδοτικό δίκαιο στο πλαίσιο μιας υπερεθνικής προσέγγισης, η ανοικτή μέθοδος συντονισμού ως διακυβερνητική προσέγγιση περιλαμβάνει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: α) διακυβερνητική προσέγγιση: το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχουν αναμφισβήτητα κυρίαρχο ρόλο, β) πολιτική παρακολούθηση στο υψηλότερο επίπεδο, γ) σαφείς διαδικασίες και διαδραστική διαδικασία, δ) συστηματική σύνδεση σε όλους τους τομείς της πολιτικής, ε) διασύνδεση μεταξύ της ΕΕ και της εθνικής δημόσιας δράσης, στ) επιδίωξη της συμμετοχής των κοινωνικών φορέων και ζ) στόχος αποτελεί η ενίσχυση της διαδικασίας μάθησης.

Στον τομέα της διαστημικής πολιτικής η ανοικτή μέθοδος συντονισμού μοιάζει να ταιριάζει ακριβώς στη σχέση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών, ιδίως όταν τα τελευταία διατηρούν την αυτονομία τους σε εθνικό επίπεδο.

Στη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης του 2001 η ΑΜΣ συζητήθηκε ως συμπληρωματικό μέσο ενθάρρυνσης της συνεργασίας, με ανταλλαγή βέλτιστων

²² Αρχικά, η ανοικτή μέθοδος συντονισμού εφαρμόζοταν στην εργασιακή και οικονομική πολιτική, ενώ αργότερα επεκτάθηκε σε πολιτικές οι οποίες είχαν σχέση με επενδύσεις στην έρευνα (Απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Μαρτίου 2003)

²³ http://ec.europa.eu/invest-in-research/coordination/coordination01_en.htm

²⁴ S. Borras/K. Jacobsson, The open method of coordination and new governance patterns in the EU, Journal of European Public Policy (2004), 185–208, <http://eucenter.wisc.edu/omc/Papers/borrasJacobssonJEPP.pdf>;

πρακτικών και καθορισμό κοινών στόχων και κατευθυντήριων γραμμών για τα κράτη μέλη²⁵.

Μετά από μια μακρά διαδικασία διαβούλευσης των 27 κρατών μελών, η Συνθήκη της Λισαβόνας υπογράφηκε την 13^η Δεκεμβρίου 2007 από τις Κυβερνήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου 2009²⁶.

Η αλήθεια είναι ότι, η Συνθήκη της Λισαβόνας, παρότι αποτέλεσε μεγάλο βήμα σε ό,τι αφορά την ενοποίηση των κρατών μελών, δεν απέδωσε στο βαθμό που έπρεπε τις αρμοδιότητες εκείνες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έτσι ώστε να μπορούμε να τη θεωρήσουμε ένα μεγάλο βήμα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

1.2. Η Συνθήκη της Λισαβόνας ως σταθμός της διαστημικής πολιτικής της ΕΕ

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής «ΣΕΕ») *«Η Ένωση βασίζεται στην παρούσα Συνθήκη και στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης...»*. Η διάταξη αυτή αποτελεί μερική τροποποίηση της προηγούμενης Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η εν λόγω Συνθήκη αντικαταστάθηκε με την νέα Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής «ΣΛΕΕ») και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αντικαταστάθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία απέκτησε νομική προσωπικότητα και οι τρεις παλαιότεροι πυλώνες²⁷ συγχωνεύθηκαν.

Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (2^{ος} πυλώνας) παρέμεινε διακυβερνητική (άρθρα 21-46). Το γεγονός αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό για τις διαστημικές δραστηριότητες, οι οποίες έχουν από τη φύση τους τέτοιο χαρακτήρα. Βέβαια ακόμη και χωρίς ένα συγκεκριμένο χώρο αρμοδιότητας, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δραστηριοποιήθηκε σε διάφορους τομείς της διαστημικής πολιτικής κατά την τελευταία δεκαετία²⁸.

²⁵ βλ. B. Schmidt-Tedd, *National Space Legislation in Europe*, Volume 6, Martinus Nijhoff Publishing, Leiden Boston 2011, p. 315

²⁶ Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2012/C 326/01

²⁷ Ο πρώτος «πυλώνας» αποτελείτο από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και παρείχε το πλαίσιο, εντός του οποίου ασκούσαν από τα κοινοτικά θεσμικά όργανα οι αρμοδιότητες σε τομείς που διέπονταν από τη Συνθήκη, για τις οποίους τα κράτη μέλη είχαν μεταβιβάσει την κυριαρχία τους· ο δεύτερος «πυλώνας» ήταν η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας που προβλέπονταν στον τίτλο V της συνθήκης· ο τρίτος «πυλώνας» ήταν η συνεργασία στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων που προβλέπονταν στον τίτλο VI της συνθήκης.

²⁸ See GALILEO project: http://www.esa.int/Our_Activities/Navigation/Galileo/What_is_Galileo

Για πρώτη φορά, όμως, η Συνθήκη της Λισσαβόνας ανέδειξε το διάστημα ως ξεχωριστή αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα άρθρα 4 (3)²⁹ και 189 ΣΛΕΕ³⁰. Η σύγκριση των δύο αυτών νέων συντρεχουσών αρμοδιοτήτων του άρθρου 189 ΣΛΕΕ σε ό,τι αφορά το διάστημα και του άρθρου 194 ΣΛΕΕ³¹ σε ό,τι αφορά την ενέργεια σε συνάρτηση με το άρθρο 4 ΣΛΕΕ, φανερώνει τη βούληση των κρατών μελών να απεμπολήσουν ένα μέρος της κυριαρχίας τους στον τομέα αυτό. Πέρα από την ανωτέρω παραδοχή περί κανονιστικής κυριαρχίας, αυτή η απροθυμία μπορεί να υποδηλώνει τον συντηρητισμό των κρατών μελών σε σχέση με την παραδοσιακή ρύθμιση των διαστημικών δραστηριοτήτων στην Ευρώπη. Από την άποψη αυτή, το άρθρο 4 (3) της ΣΛΕΕ διευκρινίζει θέματα με το να *διασφαλίζει* το status quo όσον αφορά την ισορροπία της εξουσίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της ESA και των κρατών μελών. Παρά βέβαια την εν λόγω απροθυμία στη μεταφορά του χώρου αυτού αρμοδιοτήτων στην ΕΕ, είναι αλήθεια ότι, μεγάλες διαστημικές δραστηριότητες στην Ευρώπη έχουν διεξαχθεί ως διεθνή συνεταιριστικά προγράμματα ήδη από την απαρχή τους το 1960. Αντί να είναι απολύτως εθελοντική, η επιλογή του συνεταιρισμού του κρατών μελών ήταν αναγκαία και απέρρεε από την οικονομική φύση του χώρου της αγοράς του διαστήματος, και ιδίως την ελάχιστη απαιτούμενη κλίμακα των

²⁹ Άρθρο 4 (3) ΣΛΕΕ: 3. Στους τομείς της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και του διαστήματος, η Ένωση έχει αρμοδιότητα να αναλαμβάνει δράσεις, ιδίως όσον αφορά τον καθορισμό και την εφαρμογή των προγραμμάτων, χωρίς η άσκηση της αρμοδιότητας αυτής να έχει ως αποτέλεσμα να κωλύει την άσκηση των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών.

³⁰ Άρθρο 189 ΣΛΕΕ: 1. Προκειμένου να προωθηθούν η επιστημονική και τεχνική πρόοδος, η βιομηχανική ανταγωνιστικότητα και η εφαρμογή των πολιτικών της, η Ένωση καταστρώνει ευρωπαϊκή πολιτική διαστήματος. Για τον σκοπό αυτό, μπορεί να προωθεί κοινές πρωτοβουλίες, να υποστηρίζει την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη και να συντονίζει τις αναγκαίες προσπάθειες για την εξερεύνηση και τη χρησιμοποίηση του διαστήματος. 2. Προκειμένου να συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων της παραγράφου 1, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, θεσπίζουν τα απαραίτητα μέτρα, που μπορούν να λάβουν τη μορφή ενός ευρωπαϊκού προγράμματος για το διάστημα, αποκλεισμένης οποιασδήποτε εναρμόνισης των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών. 3. Η Ένωση καθιερώνει κάθε ωφέλιμη σύνδεση με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Διαστήματος. 4. Το παρόν άρθρο ισχύει υπό την επιφύλαξη των λοιπών διατάξεων του παρόντος τίτλου.

³¹ Άρθρο 194 ΣΛΕΕ: 1. Στο πλαίσιο της εγκαθίδρυσης ή της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς και λαμβανομένης υπόψη της απαίτησης να προστατευθεί και να βελτιωθεί το περιβάλλον, η πολιτική της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας, σε πνεύμα αλληλεγγύης μεταξύ κρατών μελών, έχει ως στόχο: α) να διασφαλίζει τη λειτουργία της αγοράς ενέργειας, β) να διασφαλίζει τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ένωσης, και γ) να προωθεί την ενεργειακή αποδοτικότητα και την εξοικονόμηση ενέργειας καθώς και την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και δ) να προωθεί τη διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων. 2. Με την επιφύλαξη της εφαρμογής των λοιπών διατάξεων των Συνθηκών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, θεσπίζουν τα μέτρα που απαιτούνται για την επίτευξη των στόχων της παραγράφου 1. Τα εν λόγω μέτρα θεσπίζονται μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Τα μέτρα αυτά δεν επηρεάζουν το δικαίωμα κράτους μέλους να καθορίζει τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών του πόρων, την επιλογή του μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού, με την επιφύλαξη του άρθρου 192, παράγραφος 2, στοιχείο γ). 3. Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 2, Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομοφώνως, σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία και μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, θεσπίζει τα ως άνω μέτρα, όταν πρόκειται για μέτρα κυρίως φορολογικού χαρακτήρα.

διαστημικών δραστηριοτήτων. Η αλληλεξάρτηση των κρατών μελών στον τομέα του διαστήματος, όπως αποδεικνύεται από την ύπαρξη των διακυβερνητικών οργανισμών, ESRO, ELDO και αργότερα ESA, είναι, εκ γενετής³².

Το διάστημα, λοιπόν, αναφέρεται σε δυο σημεία στην ΣΛΕΕ, πρώτον στην κατηγορία των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δεύτερον στο άρθρο 189 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, υπό το Τίτλο Ι της ΣΛΕΕ μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής τρεις αρμοδιότητες: α) την αποκλειστική αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης - άρθρα 2(1) και 3, β) την συντρέχουσα αρμοδιότητα μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών – άρθρα 2(2) και 4 και γ) την αρμοδιότητα προς ενίσχυση, συντονισμό και υποβοήθηση των δράσεων των κρατών μελών – άρθρα 2(5) και 6.

Στο πεδίο των αποκλειστικών αρμοδιοτήτων, τα κράτη μέλη δύνανται να νομοθετούν και να υιοθετούν νομικώς δεσμευτικές πράξεις, αν και εφόσον έχουν εξουσιοδοτηθεί για αυτές από την Ένωση³³. Στην περίπτωση της συντρέχουσας αρμοδιότητας τα κράτη μέλη ασκούν την αρμοδιότητά τους στον βαθμό που η Ένωση δεν έχει ασκήσει την αρμοδιότητά της³⁴. Στην τρίτη κατηγορία, η Ένωση έχει αρμοδιότητα προς ενίσχυση, συντονισμό και υποβοήθηση των δράσεων των κρατών μελών, χωρίς όμως να υπερβαίνει την αρμοδιότητα των κρατών μελών στους τομείς αυτούς³⁵.

Ο τομέας του διαστήματος αποτελεί μια άτυπη υποκατηγορία της συντρέχουσας αρμοδιότητας υπό το άρθρο 4(3) ΣΛΕΕ. Πολύ περισσότερο δε, αποτελεί μια *παράλληλη αρμοδιότητα*. Παρόμοια αρμοδιότητα διακρίνουμε στο άρθρο 4 ΣΛΕΕ σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών για ανθρωπιστική βοήθεια. Οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατοχυρώνονται στις βασικές αρχές των άρθρων 4 και 5 ΣΛΕΕ. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, η δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων των Συνθηκών. Με άλλα λόγια, το περιεχόμενο και η μορφή της δράσης πρέπει να αντιστοιχεί στον επιδιωκόμενο στόχο της³⁶. Συνεπώς, ο τομέας του διαστήματος, ως ειδική υποκατηγορία της συντρέχουσας αρμοδιότητας της Ένωσης, αποτελεί στην

³² J. Wouters/R. Hansen, *Strategic Autonomy in EU Space Policy: A conceptual and Practical Exploration*, Springer, 2015

³³ Βλ. αρθρ. 2(1) ΣΛΕΕ.

³⁴ Βλ. αρθρ. 2(2) ΣΛΕΕ.

³⁵ Βλ. αρθρ. 2(5) ΣΛΕΕ.

³⁶ Βλ. αρθρ. 5(3) ΣΛΕΕ.

ουσία μια παράλληλη αρμοδιότητα χωρίς την προτεραιότητα νομοθέτησης από πλευράς της Ένωσης η οποία θα πρέπει να μην υπερβαίνει τα όρια της αρχής της επικουρικότητας του άρθρου 5(3) ΣΛΕΕ³⁷.

Στο άρθρο 189 ΣΛΕΕ, το οποίο αποτελεί σταθμό για τη γενικότερη διαστημική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρατηρούμε *πρώτον*, τον αποκλεισμό οποιασδήποτε εναρμόνισης των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών της Ένωσης και *δεύτερον*, την αναφορά στην ESA ως τον διεθνή οργανισμό για την ευρωπαϊκή διαστημική συνεργασία με τη μορφή διακυβερνητικής συνεργασίας.

Από την άλλη πλευρά, για την ερμηνεία του άρθρου 189 ΣΛΕΕ, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γενικό πλαίσιο του τίτλου XIX (Έρευνα, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Διάστημα). Η Συνθήκη της Λισαβόνας θέτει σε εφαρμογή την ελεύθερη κυκλοφορία της γνώσης ως την πέμπτη ελευθερία της Ένωσης³⁸.

Στο πλαίσιο της Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης της Λισαβόνας, που ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2000, καταργήθηκαν τα υφιστάμενα εμπόδια για την ελεύθερη μεταφορά της γνώσης και επισημοποιήθηκε η έννοια του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας (EXE), με την οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πλέον σε θέση να εγκρίνει νομοθετικά μέτρα για να μπορέσει να επιτύχει τους σκοπούς της. Η προηγούμενη υποστηρικτική αρμοδιότητα³⁹ αναβαθμίστηκε σε συντρέχουσα αρμοδιότητα σύμφωνα με τα ειδικά όρια του άρθρου 4(3) ΣΛΕΕ.

Το άρθρο 179 ΣΛΕΕ⁴⁰ ακολουθεί το άρθρο 4(3) ΣΛΕΕ, καθορίζοντας αυτή την άτυπη υποκατηγορία του γενικού κανόνα της συντρέχουσας αρμοδιότητας, η οποία δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη από την θέσπιση κανόνων στην περίπτωση που η Ένωση δεν

³⁷ Schmidt - Tedd ο.π.

³⁸ K. Rohsmann, <http://www.wbc-inco.net/object/news/76536.html>

³⁹ Βλ. άρθρο 163 ΣυνθΕΚ (νυν άρθρο 179 ΣΛΕΕ) .

⁴⁰ Άρθρο 179 ΣΛΕΕ: 1. Η Ένωση έχει ως στόχο να ενισχύσει τις επιστημονικές και τεχνολογικές της βάσεις, με τη δημιουργία ευρωπαϊκού χώρου έρευνας στον οποίο οι ερευνητές, οι επιστημονικές γνώσεις και οι τεχνολογίες κυκλοφορούν ελεύθερα, να διευκολύνει την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας της, συμπεριλαμβανομένης της ανταγωνιστικότητας της βιομηχανίας της, καθώς και να προωθήσει τις ερευνητικές δράσεις που κρίνονται αναγκαίες βάσει άλλων κεφαλαίων των Συνθηκών. 2. Για τον σκοπό αυτό, η Ένωση ενθαρρύνει στο σύνολό της τις επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, τα ερευνητικά κέντρα και τα πανεπιστήμια στις προσπάθειές τους στους τομείς της έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης υψηλής ποιότητας ενισχύει τις προσπάθειες για συνεργασία, επιδιώκοντας, ιδιαίτερα, να δίνεται στους ερευνητές η ευκαιρία να συνεργάζονται ελεύθερα πέραν των συνόρων και στις επιχειρήσεις η ευκαιρία να εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες που παρέχει η εσωτερική αγορά, ιδίως μέσω του ανοίγματος των εθνικών δημοσίων συμβάσεων, του καθορισμού κοινών προτύπων και της εξάλειψης των νομικών και φορολογικών εμποδίων στη συνεργασία αυτή. 3. Όλες οι δράσεις της Ένωσης δυνάμει των Συνθηκών, συμπεριλαμβανομένων των σχεδίων επίδειξης, στον τομέα της έρευνας και της τεχνολογικής ανάπτυξης, αποφασίζονται και πραγματοποιούνται σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος τίτλου.

έχει ασκήσει την αρμοδιότητά της. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι, στην περίπτωση του άρθρου 179 ΣΛΕΕ, σε αντίθεση με το άρθρο 189 ΣΛΕΕ, ο σκοπός είναι η ανάπτυξη της επιστημονικής και τεχνολογικής βάσης της Ένωσης. Σκοπός του άρθρου 189 ΣΛΕΕ είναι η προώθηση της επιστημονικής και τεχνολογικής εξέλιξης, της βιομηχανικής εξέλιξης και ανταγωνιστικότητας και της εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών.

Το άρθρο 189 ΣΛΕΕ στοχεύει σε μια καθορισμένη Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική και στην διεύρυνση και εξέλιξη ενός Ευρωπαϊκού διαστημικού προγράμματος. Η σύσκεψη του *Διαστημικού Συμβουλίου* του 2007 είχε ως αποτέλεσμα την απόρριψη της υποχρέωσης ενσωμάτωσης των εθνικών διαστημικών προγραμμάτων και της γενικότερης εναρμόνισης των διαστημικών πολιτικών των κρατών μελών.

Περαιτέρω, η μακροχρόνια εμπειρία της ESA, στο πλαίσιο των αποφάσεων σχετικά με την διαστημική πολιτική έχει καταδείξει ότι είναι προτιμότερο να καταλείπει την αρμοδιότητα αυτή στα κράτη μέλη ιδίως σε ό,τι αφορά ζητήματα διακυβερνητικής συνεργασίας σχετικά με τα διαστημικά προγράμματα⁴¹. Ειδικότερα, το σχετικό Παράρτημα IV της Σύμβασης της ESA (ESA Convention), αναφέρει ότι: *“ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV - ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ - Άρθρο I - Ο κύριος στόχος της διεθνοποίησης των εθνικών προγραμμάτων είναι ότι το κάθε κράτος μέλος θέτει στη διάθεση της συμμετοχής από άλλα κράτη μέλη, στο πλαίσιο του Οργανισμού, κάθε νέο πολιτικό διαστημικό έργο που προτίθεται να αναλάβει, είτε μόνο του, είτε σε συνεργασία με άλλο κράτος μέλος.”*. Οι διαδικασίες μάλιστα που προβλέπονται αφορούν στην σταδιακή εμπλοκή των κρατών μελών σε μια μορφή διακυβερνητικής συνεργασίας με την δυνατότητα προβολής εκ μέρους όποιων κρατών το θελήσουν πρωτοβουλιών και προτεραιοτήτων χωρίς όμως να παραγνωρίζεται το στοιχείο της συνεργασίας υπό μια ενωμένη Ευρώπη. Τα κράτη μέλη ειδοποιούν την ESA κάθε φορά που επίκειται η προετοιμασία κάποιου διαστημικού πολιτικού προγράμματος έτσι ώστε να παρέχεται η δυνατότητα σε άλλα κράτη μέλη να δηλώσουν την βούλησή τους για συμμετοχή στο πρόγραμμα αυτό. Μάλιστα, το κράτος μέλος που αποφασίζει την έναρξη ενός τέτοιου προγράμματος θα πρέπει να δέχεται με καλή πίστη όποιες (λογικές) προτάσεις κρατών μελών επιθυμούν την συμμετοχή τους στο πρόγραμμα.

⁴¹ Άρθρ. II (c), ν (3), & Annex IV, ESA Convention, 30 Μαΐου 1975.

Με την Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για τη διαμόρφωση κατάλληλων σχέσεων μεταξύ της ΕΕ και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Διαστήματος⁴², η οποία τέθηκε σε ισχύ το 2004, αποφασίστηκε η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των δύο οργανισμών, αλλά ταυτόχρονα αποφασίστηκε και η μη συνένωση των διοικητικών τους δομών.

Η συντρέχουσα αρμοδιότητα για το διάστημα του άρθρου 189 ΣΛΕΕ βασίζεται στη λογική μιας ολοκληρωμένης πολιτικής ανάπτυξης, αφού η ανεξάρτητη θέση της ESA εναρμονίζεται με την ανεξάρτητη αρμοδιότητα και πολιτική αποφάσεων των επιμέρους κρατών μελών.

Πρέπει να σημειωθεί εξάλλου ότι, τα ανωτέρω αντανakλώνται στην παράγραφο 2 του άρθρου 189, η οποία αποκλείει οποιαδήποτε εναρμόνιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών στον τομέα του διαστήματος. Αυτή η παράγραφος *μη εναρμόνισης* είναι ο οδηγός ολοκλήρωσης και εφαρμογής της παραγράφου 1 του άρθρου 189 μέσα πάντα από τη συνήθη νομοθετική διαδικασία.

Παρατηρείται, επίσης, ότι οι εξουσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιορίζονται στην διαστημική δραστηριότητα σε ό,τι αφορά τις επιστημονικές και τεχνολογικές πτυχές ενώ δεν υπάρχει αναφορά σε εμπορικές δραστηριότητες.

Εν τέλει, η εφαρμογή του άρθρου 189 ΣΛΕΕ προϋποθέτει την αποτελεσματική ανεξάρτητη εμπλοκή των κρατών μελών, είτε αυτή είναι μονομερής είτε προέρχεται από διακυβερνητική συνεργασία τόσο στο πλαίσιο της ESA όσο και στις σχέσεις με τρίτους.

Η ομαλή και διαρκής συνεργασία μεταξύ της ESA και της ΕΕ θεωρούνταν πάντα ως σημαντικός στόχος από την ίδια την ESA. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ευρώπη διαχρονικά στο διάστημα απαιτούν αυτός ο στόχος να επιτευχθεί. Οι προκλήσεις αυτές δεν αποτελούν αποκλειστικά και μόνο μια προσπάθεια να τεθεί η Ευρώπη σε μια εμπορική και ερευνητική πλατφόρμα πιο κοντά με πιο αναπτυγμένες χώρες στον τομέα αυτό, όπως οι ΗΠΑ. Οι εσωτερικές πολιτικές και οικονομικές αλλαγές έχουν αναγνωρισθεί από την ESA ως κίνητρο για ένα πολύ σημαντικό και διαχρονικό κατόρθωμα, την προσαρμογή.

⁴² COM/2012/0671

Αυτός ο όρος μη εναρμόνισης, προέρχεται από την εμπειρία της συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ESA και ταιριάζει στο συνολικό πνεύμα άλλων δραστηριοτήτων για τις οποίες λειτουργεί η συντρέχουσα αρμοδιότητα, ιδίως όταν η συζήτηση περιπλέκει το πεδίο *της ευθύνης από διαστημικές δραστηριότητες*, υπό το πρίσμα βέβαια της Συνθήκης των Ηνωμένων Εθνών για το Διάστημα (Outer Space Treaty).

Στα σχετικά άρθρα VII(1) και VIII αναφέρεται ότι, ένα συμβεβλημένο (στην ανωτέρω Συνθήκη) κράτος έχει την αποκλειστική δικαιοδοσία και τον έλεγχο πάνω σε οποιοδήποτε αντικείμενο έχει εκτοξεύσει ή βρίσκεται εγγεγραμμένο στο εθνικό του μητρώο – καθώς και σε οποιοδήποτε προσωπικό – είτε αυτό είναι στο διάστημα, είτε πάνω σε οποιοδήποτε ουράνιο σώμα. Σε διαφορετική περίπτωση, θα ήταν μάλλον νομικό αλλά και πραγματικό παράλογο, η ευθύνη από τέτοιες δραστηριότητες να ανήκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ τα κράτη μέλη να προέβαιναν στις εν λόγω ενέργειες.

Υπό την έννοια αυτή, με βάση το ισχύον νομικό καθεστώς τα κράτη τα οποία συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά ενός εκτοξεύοντος κράτους έχουν την ευθύνη σε περίπτωση ζημίας. Πρόθεση όμως των κρατών είναι η εν γένει μετάθεση της ευθύνης από αυτές στους μη κυβερνητικούς οργανισμούς που διεξάγουν αυτές τις δραστηριότητες, πράγμα το οποίο μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εθνικής νομοθεσίας τους.

Συμπερασματικά, η υπόθεση των διαστημικών δραστηριοτήτων θεωρείται *ειδική* και αφορά σε συγκεκριμένους και σχετικά λίγους φορείς, υψηλής σημασίας στρατηγικές (αφορώσες συνήθως στην εθνική άμυνα και ασφάλεια των εμπλεκόμενων φορέων – κρατών), προϋποθέτει δε μεγάλο ύψος κεφαλαίων και ρίσκου. Έτσι, παρότι η Συνθήκη της Λισσαβόνας θεμελιώνει νομικά τις διαστημικές δραστηριότητες, είναι αμφίβολο κατά πόσον αυτή η ενίσχυση μπορεί εν τέλει να θεωρηθεί μια συνολική βελτίωση. Είναι από την άλλη σαφές ότι, το κάθε κράτος μέλος πρέπει να συνεχίσει να εργάζεται ως προς την εναρμόνιση της διαστημικής νομοθεσίας, αφού η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει αυτή την αρμοδιότητα, προσφέροντας έτσι τις απαραίτητες εγγυήσεις και σιγουριά στους εμπορικούς παράγοντες της αγοράς, οι οποίοι δεν θα ωφεληθούν από οποιαδήποτε Ευρωπαϊκή πρωτοβουλία διαμόρφωσης της διαστημικής νομοθεσίας.

3. Ο διαχρονικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής

3.1. Ο αρχικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και το πρόγραμμα *Galileo*

Όπως προελέχθη, η ενασχόληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις διαστημικές δραστηριότητες ενισχύθηκε νομικά και θεσμικά με την Συνθήκη της Λισσαβόνας. Στο άρθρο 189 (2) μάλιστα, αναφέρεται η αποκλειστική διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται σχετικά με τις δραστηριότητες αυτές. Αντί, λοιπόν, η διαδικασία αυτή να αφορά σε αποκλειστική αρμοδιότητα των διακυβερνητικών ευρωπαϊκών οργάνων (δηλ. το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο των Υπουργών), οι αποφάσεις σχετικά με το διάστημα λαμβάνονται με τη *συνήθη νομοθετική διαδικασία*.

Με άλλα λόγια, το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συναποφασίζουν, με το τελευταίο να έχει την τελευταία λέξη. Θεωρίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως η νέο - λειτουργικότητα και η ιστορική θεσμική πολιτική θεωρία αποδίδουν έναν σημαντικό ρόλο στα υπερεθνικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στην περίπτωση της νέο - λειτουργικότητας, η θεωρία υποστηρίζει ότι, η Επιτροπή έχει μια ατζέντα υπέρ της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και ότι θα χρησιμοποιήσει τις εξουσίες της για την «*προώθηση της μεγαλύτερης συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών προς μια κατεύθυνση που οδηγεί σε όλο και πιο υπερεθνικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων*». Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θεωρείται ως ο φυσικός σύμμαχος της Επιτροπής, υποστηρίζοντας όλα τα μέτρα και τις πρωτοβουλίες υπέρ της ολοκλήρωσης, ενώ το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης προωθεί την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δια των αποφάσεών του.

Σε παρόμοια τροχιά, η θεωρία της ιστορικής θεσμικής πολιτικής βλέπει τα υπερεθνικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πολιτικούς παράγοντες με αυξημένη αυτονομία, η οποία τους επιτρέπει όχι μόνο να μεγιστοποιήσουν τις δικές τους αρμοδιότητες αλλά και να πιέσουν περαιτέρω προς μια Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.⁴³

⁴³ E. Sigalas, *The role of the European parliament in the development of a European union space policy*, σελ. 1 – 2, 2012, Elsevier.

Και οι δύο θεωρίες υποστηρίζουν ότι, ο ρόλος των υπερεθνικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη και την κατεύθυνση της Ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής, είναι ιδιαίτερα σημαντικός.

Μέχρι τη στιγμή που η Επιτροπή εξέδωσε την πρώτη Ανακοίνωσή της σχετικά με το διάστημα το έτος 1988⁴⁴, μια σειρά από ευρωπαϊκά κράτη είχαν ήδη μια δική τους σχετικά ανεπτυγμένη διαστημική πολιτική (κυρίως η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Ιταλία) και η ESA είχε ήδη 13 χρόνια ζωής. Ουδεμία υπήρξε αμφιβολία ότι, όλα τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορούσαν στο διάστημα θα πραγματοποιούνταν αποκλειστικά και μόνο με τη βοήθεια της ESA και των εθνικών υπηρεσιών διαστήματος, οι οποίοι είχαν ήδη συσσωρεύσει πολύτιμη εμπειρία και τεχνογνωσία. Ήταν επίσης πάντα σαφές ότι, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα μπορούσε να συμπληρώνει και όχι να ανταγωνίζεται ή να εκτοπίζει υφιστάμενες εθνικές πολιτικές στο χώρο του διαστήματος. Αυτός είναι ο λόγος, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω που η ΣΛΕΕ (άρθρο 189) αναφέρει τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης *από κοινού* αντί δικών της πρωτοβουλιών και *συντονισμού* αντί για έναρξη ενεργειών που σχετίζονται με το διάστημα. Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική θα πρέπει να θεωρηθεί ως μέρος ενός ευρύτερου ευρωπαϊκού χώρου πολιτικής, που περιλαμβάνει την Ευρωπαϊκή Ένωση, την ESA και τα μεμονωμένα κράτη μέλη. Επομένως, η σταδιακή εμπλοκή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις διαστημικές υποθέσεις έχει επιφέρει μια μερική μόνο υπερεθνικοποίηση του χώρου αυτού, αφήνοντας αρκετούς τομείς (π.χ. πρόσβαση στο διάστημα, στους διαστημικούς σταθμούς, κ.λπ.) πέρα από το πεδίο των αρμοδιοτήτων της, τουλάχιστον προς το παρόν.

Οι σχέσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ESA έγιναν στενότερες το έτος 1998 όταν το Συμβούλιο ενέκρινε τη συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (τότε ΕΚ), της ESA και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Ασφάλεια της Αεροναυτιλίας (EOSAN) σχετικά με την ανάπτυξη του GNSS⁴⁵. Το 2004 το Συμβούλιο Υπουργών της

⁴⁴ COM/1988/88/417

⁴⁵ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 18ης Ιουνίου 1998 για τη συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Διαστήματος και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Ασφάλεια της Αεροναυτιλίας, σχετικά με την ευρωπαϊκή συμβολή στην Ανάπτυξη του παγκόσμιου δορυφορικού συστήματος πλοήγησης (GNSS) (98/434/ΕΚ).

Ευρωπαϊκής Ένωσης επικύρωσε τη συμφωνία - πλαίσιο μεταξύ της ΕΕ και της ESA και εδραίωσε περαιτέρω τη συνεργασία μεταξύ των δύο⁴⁶.

Ο σκοπός αυτής της θεσμοθετημένης συνεργασίας ήταν η συγκέντρωση πόρων και εμπειρογνωμοσύνης προκειμένου για την ανάπτυξη μιας συνεκτικής ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής και, συνεπώς, μιας προσπάθειας αντιμετώπισης της αναποτελεσματικότητας που προκύπτει από την αποσπασματική προσέγγιση της διαστημικής πολιτικής. Η συμφωνία-πλαίσιο του 2004 καθιστά σαφές ότι, ο στόχος της ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής είναι να συνδέσει υπηρεσίες και εφαρμογές που χρησιμοποιούν τα διαστημικά συστήματα για την υποστήριξη της ευρωπαϊκής πολιτικής με προσφορά διαστημικών συστημάτων και υποδομών έτσι ώστε να ικανοποιήσουν τη ζήτηση. Σύμφωνα με αυτήν την κατανομή ρόλων, η Ευρωπαϊκή Ένωση εργάζεται στην πλευρά της ζήτησης υπηρεσιών και εφαρμογών που σχετίζονται με το διάστημα, ενώ η ESA εργάζεται στην πλευρά της προσφοράς.

Πρέπει να διευκρινιστεί, ότι τα προγράμματα που σχετίζονται με το διάστημα είναι εξ ορισμού δαπανηρά και κάθε ευρωπαϊκή χώρα ξεχωριστά είναι σχεδόν αδύνατο να ανταγωνίζεται με τους ηγέτες στο χώρο αυτό, δηλ. τις ΗΠΑ και τη Ρωσία, αλλά και με τις αναδύομενες δυνάμεις της Κίνας και της Ινδίας. Κατά συνέπεια, αν τα ευρωπαϊκά κράτη ήθελαν να διαδραματίσουν μεγαλύτερο ρόλο στο διάστημα θα έπρεπε να κάνουν ένα βήμα προς τα εμπρός ενισχύοντας έτσι τη μεταξύ τους συνεργασία.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε το πολιτικό, διοικητικό και, φυσικά, οικονομικό όχημα που κάνει μια συνεκτική και ελπιδοφόρα ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική να φαίνεται εφικτή. Αντί για την υπογραφή πολυάριθμων διεθνών Συνθήκων αναγκαίων για τη ρύθμιση όλων των διαστημικών θεμάτων, που συνιστά μια μακρά και πολύπλοκη διαδικασία, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωση μπορούν να επικαλεστούν την θεσμική υποδομή και τις διαδικασίες που είχαν ήδη κατασκευαστεί σε υπερεθνικό επίπεδο. Επιπλέον, λόγω του πολιτικού και οικονομικού βάρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα κράτη μέλη της θα είναι σε ευνοϊκότερη θέση στις επαφές τους με τις ΗΠΑ και τα υπόλοιπα κυρίαρχα κράτη στον τομέα του διαστήματος.

⁴⁶ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 29ης Απριλίου 2004 για τη σύναψη της συμφωνίας – πλαίσιο μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Διαστήματος (2004/578/ΕΚ).

Τα οφέλη που προκύπτουν από τα κράτη μέλη που συνεργάζονται με την ESA είναι προφανή. Αλλά και για τα υπόλοιπα μη συνεργαζόμενα με την ESA κράτη μέλη υπάρχουν επίσης πλεονεκτήματα. Ενώ τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που συμμετέχουν στην ESA θα επωφεληθούν από την πρόσθετη χρηματοδότηση που σχετίζεται με το διάστημα και απορρέει από τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα κράτη εκείνα που δεν είχαν μια εθνική πολιτική διαστήματος και δεν ήταν μέλη της ESA έχουν λίγα να χάσουν και πολλά να κερδίσουν. Είχαν λίγα να χάσουν, επειδή το κόστος του ευρωπαϊκού προγράμματος GNSS (Galileo), θα προερχόταν σε μεγάλο βαθμό από τις συνεισφορές των μεγαλύτερων κρατών, τα οποία ήταν ούτως ή άλλως μέλη της ESA, και από τον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος θα συγχρηματοδοτούσε το πρόγραμμα Galileo μέσω μιας ιδιωτικής - δημόσιας εταιρικής σχέσης (PPP⁴⁷). Αντίθετα, τα μη μέλη της ESA αλλά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είχαν πολλά να κερδίσουν, επειδή οι υπηρεσίες του Galileo θα ωφέλησουν τις οικονομίες όλων των κρατών μελών και όχι μόνο εκείνων των μελών της ESA για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο τομέα του διαστήματος ξεκίνησε με τη χρηματοδότηση της έρευνας που σχετίζεται με το διάστημα μέσω του 4^{ου} Προγράμματος - Πλαισίου για την Έρευνα και την Ανάπτυξη (1994 – 1998)⁴⁸. Έτσι, στα πρώτα χρόνια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ήταν σε θέση να ασκήσει επιρροή στα θέματα που αφορούσαν το διάστημα χρησιμοποιώντας τις δημοσιονομικές εξουσίες του και γνωστοποιώντας τις προθέσεις του στο Συμβούλιο στο πλαίσιο της διαδικασίας διαβούλευσης. Παρά το γεγονός, ότι μετά από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη του 1986 και τη διοργανική συμφωνία του 1988, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε σημαντικές εξουσίες στον καθορισμό των μη υποχρεωτικών δαπανών του ετήσιου προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η επιρροή του κατά τα πρώτα στάδια της ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής ήταν περιορισμένος.

Παρά δε τις αυξημένες δημοσιονομικές εξουσίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ο ετήσιος προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης έπρεπε να παραμείνει εντός των ορίων των μακροπρόθεσμων δημοσιονομικών προοπτικών, οι οποίες μέχρι την κύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας το 2009 ήταν προνόμιο των εθνικών κυβερνήσεων. Όταν δε η Επιτροπή εξέδωσε την πρώτη ανακοίνωσή της σχετικά με την ευρωπαϊκή

⁴⁷ Public – Private Partnerships

⁴⁸ 94/1110/EK της 26ης-4-1994

διαστημική πολιτική, το 1988, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν μπορούσε να ακολουθήσει τις εξελίξεις⁴⁹.

Ο αυξανόμενος αριθμός των εκθέσεων από την Επιτροπή ώθησε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να απαντήσει εκδίδοντας τα πρώτα χρόνια πολυάριθμες εκθέσεις πρωτοβουλίας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου⁵⁰ επί τη βάσει της Έκθεσης της 6^{ης} Δεκεμβρίου 2001, σχετικά με την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με τίτλο *«Η Ευρώπη και το διάστημα: ένα νέο κεφάλαιο»*, στο οποίο αναγνωρίζεται μεταξύ άλλων ότι η διαστημική έρευνα και οι εφαρμογές της έχουν αποφέρει όχι μόνον νέες γνώσεις, αλλά και τεράστια οφέλη στην καθημερινή ζωή των πολιτών, ότι το διάστημα αποτελεί αναντικατάστατο περιβάλλον και υπόβαθρο για την επιστημονική έρευνα, τις επικοινωνίες, το παγκόσμιο δορυφορικό σύστημα πλοήγησης, την παρατήρηση και παρακολούθηση της Γης από το διάστημα, καθώς επίσης για στρατιωτικές δραστηριότητες και ότι οι δορυφορικές επικοινωνίες συνιστούν την κύρια πηγή εισοδήματος του εμπορικού διαστημικού τομέα, ενώ θεωρήθηκε ζωτικής σημασίας η περαιτέρω ανάπτυξη της χρήσης του διαστήματος για λόγους γενικού συμφέροντος και παροχής δημοσίων υπηρεσιών. Εν συνεχεία, το Κοινοβούλιο αναγνωρίζει και επισημαίνει ότι, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Διαστήματος (ESA) έχει λειτουργήσει αποδοτικά ως όργανο διακυβερνητικού συντονισμού, και έχει διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στην έρευνα στον τομέα του διαστήματος και τις εφαρμογές της και σε ευρωπαϊκό και σε παγκόσμιο επίπεδο, ενέκρινε την επεξεργασία μιας συνεκτικής στρατηγικής για το διάστημα, υπογράμμισε την ανάγκη να αναπτυχθεί περαιτέρω το τεχνολογικό υπόβαθρο των διαστημικών δραστηριοτήτων, ιδίως συστημάτων εκτόξευσης και οχημάτων, στη βάση μιας σαφώς δεδηλωμένης φιλοδοξίας για *ευρωπαϊκή ανεξαρτησία* και βούληση για τη διατήρηση υψηλού επιπέδου ικανοτήτων, και ζήτησε από τα κράτη μέλη και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια στους αντίστοιχους τομείς των αρμοδιοτήτων τους, προκειμένου να επιβάλουν στις Ηνωμένες Πολιτείες *αυστηρή αμοιβαιότητα* καθόσον αφορά στη μη δασμολογική προστασία και τις έμμεσες ενισχύσεις προς τη διαστημική βιομηχανία, ιδιαίτερα στον τομέα των

⁴⁹ Sigalas, ο.π., σελ. 3.

⁵⁰ Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με τίτλο: «Η Ευρώπη και το διάστημα: ένα νέο κεφάλαιο», (COM(2000) 597 – C5-0146/2001 – 2001/2072(COS))

συστημάτων εκτόξευσης. Από τα ανωτέρω λεχθέντα, αλλά και από το σύνολο του κειμένου, διακρίνεται, ήδη από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η αγωνία προσαρμογής στις εξελίξεις και η επιβεβαίωση της προβολής προσκομμάτων εκ μέρους των μεγάλων παραγόντων – παικτών στον τομέα του διαστήματος.

Παρά το γεγονός όμως ότι, τα μέσα αυτά δεν είναι νομικά δεσμευτικά και δεν μπορούν να αναγκάσουν ούτε την Επιτροπή αλλά ούτε και το Συμβούλιο να αλλάξουν τις θέσεις τους, τα Ψηφίσματα αποτελούν ένα μέσο το οποίο δείχνει ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει μια συγκεκριμένη και πιθανώς ισχυρή άποψη σε μια δεδομένη στιγμή για ένα συγκεκριμένο θέμα.

Από την άλλη, οι μη νομοθετικές εκθέσεις θα μπορούσαν να έχουν ασκήσει κάποια επιρροή, αν και είναι δύσκολο να εξακριβωθεί το πόσο. Είναι πιθανό κατά τα πρώτα χρόνια της συμμετοχής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, οι μη νομοθετικές επισημάνσεις του να είχαν περιορισμένο αντίκτυπο. Ωστόσο, καθώς η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του διαστήματος ωρίμασε και οι εξουσίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αυξήθηκαν, οι εκθέσεις του τελευταίου σίγουρα έχουν αποκτήσει τον αντίκτυπο που θα έπρεπε.

Το 2005, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο απέκτησε εξουσίες συναπόφασης και οι αποφάσεις σχετικά με το διάστημα σταμάτησαν να λαμβάνονται πλέον με τη διαδικασία διαβούλευσης. Ως εκ τούτου, το Συμβούλιο, ως το τελικώς αποφασίζον όργανο, και η Επιτροπή, ως το όργανο της αρχικής έμπνευσης και πρωτοβουλίας της σχετικής νομοθεσίας, θα μπορούσαν να αγνοήσουν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Σύμφωνα όμως με τη διαδικασία διαβούλευσης, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε τη δυνατότητα να καθυστερήσει τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το να καθυστερεί τη γνωμοδότησή του. Αυτό θα μπορούσε να έχει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις και να επηρεάσει το Συμβούλιο, αν το τελευταίο είχε λόγους να επιθυμεί την έκδοση της νομοθετικής πράξης το συντομότερο δυνατό. Ως εκ τούτου, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε μεγάλη επιρροή, όχι μόνο στο πλαίσιο της διαδικασίας συναπόφασης, αλλά και στο πλαίσιο της διαδικασίας διαβούλευσης.

Παρά την απουσία σαφούς αρμοδιότητας σε ό,τι αφορά το διάστημα και παρά το γεγονός ότι, η επίσημη εξουσία του κατά τα πρώτα χρόνια ήταν μόνο συμβουλευτική, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε να διαδραματίσει σημαντικό πολιτικό ρόλο, ιδίως υπό

την έννοια του οργάνου του οποίου τα μέλη έχουν εκλεγεί από και εκπροσωπούν τους Ευρωπαίους πολίτες.

Όσο η Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική τίθετο υπό έρευνα και ανάπτυξη και σε διαδικασία διαβούλευσης, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έπρεπε να βασιστεί κυρίως στην εφευρετικότητα και αποφασιστικότητα του για να είναι σε θέση να παίξει ένα ρόλο στην ανάπτυξή της. Όταν κατέστη μάλιστα σαφές ότι για τις επόμενες φάσεις του προγράμματος Galileo (ανάπτυξης και εμπορικής λειτουργίας) απαιτείται σημαντική πρόσθετη χρηματοδότηση και ότι, για πρώτη φορά στην ιστορία της, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα έπρεπε να συμμετάσχει σε μια εταιρική σχέση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτών, κατέστη προφανές ότι θα έπρεπε να ανατεθούν περισσότερες εξουσίες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε σχέση με την χάραξη διαστημικής πολιτικής.

Έτσι, το πρόγραμμα Galileo απέκτησε τη δική του ευρωπαϊκή γραμμή προϋπολογισμού αντί να αντλεί κεφάλαια από ένα πλήθος διαφορετικών πολιτικών, καθώς και μέσω του προτεινόμενου από την Επιτροπή Κανονισμού για τη θέση σε εφαρμογή των φάσεων εγκατάστασης και εκμετάλλευσης του ευρωπαϊκού προγράμματος ραδιοναυσιπλοΐας μέσω δορυφόρου⁵¹. Δεδομένου ότι το πρόγραμμα Galileo δεν ήταν πλέον ένα «απλό ερευνητικό πρόγραμμα» και είχε προβλεφθεί ότι θα έπρεπε να αντληθούν από τον προϋπολογισμό κεφάλαια, ύψους τουλάχιστον ενός δισεκατομμυρίου, ήταν αναγκαίο να επιτραπεί στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο η μεγαλύτερη συμμετοχή του.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα μπορούσε να παρέχει και να εγγυηθεί, αφενός, την οικονομική ενίσχυση και στήριξη του προγράμματος και, αφετέρου, η δημοκρατική νομιμότητα που απαιτείται για ένα τέτοιας μεγάλης κλίμακας φιλόδοξο σχέδιο. Με δεδομένη την έλλειψη σαφών αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τις Συνθήκες, η λύση ήταν να ενταθεί το πρόγραμμα Galileo στο Διευρωπαϊκό Πρόγραμμα Μεταφορών (ΔΕΔ-M), μια επιλογή ήδη διαθέσιμη μετά από τις Κοινοτικές κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη των διευρωπαϊκών δικτύων⁵².

⁵¹ COM(2004) 477 τελικό, του οποίου το συμπέρασμα είναι το εξής: «Το πρόγραμμα GALILEO έφτασε σε προχωρημένο στάδιο ωριμότητας και υπερβαίνει σήμερα σε μεγάλο βαθμό το πλαίσιο ενός απλού ερευνητικού έργου. Το πρόγραμμα αυτό θα πρέπει να στηριχθεί σε ειδικό νομικό κείμενο, το οποίο να μπορεί να ικανοποιήσει καλύτερα τις ανάγκες του και να ανταποκριθεί καλύτερα στην απαίτηση της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης. Κατά συνέπεια, είναι αναγκαία η έκδοση ενός κοινοτικού κανονισμού ο οποίος θα επιτρέπει τη θέση σε εφαρμογή των φάσεων εγκατάστασης.»

⁵² Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 1692/96/EK. Οι στόχοι του Διευρωπαϊκού δικτύου μεταφορών (ΔΕΔ-M) είναι οι ακόλουθοι: εξασφάλιση κινητικότητας προσώπων και αγαθών· προσφορά υποδομών υψηλής ποιότητας στους χρήστες· στήριξη στο σύνολο των τρόπων μεταφοράς· άριστη χρησιμοποίηση της

Αυτόματα αυτό σήμαινε ότι, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα ήταν στο εξής επισήμως ο συν-νομοθέτης για όλα τα θέματα του προγράμματος Galileo. Η ειρωνεία είναι ότι, η νομοθετική εξουσία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου πάνω στο Galileo δεν ήταν αποτέλεσμα της επικύρωσης του προτεινόμενου Κανονισμού, αλλά της εγκατάλειψής του. Το 2007, το σύστημα της εταιρικής σχέσης μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, μέσω της οποίας, οι επόμενες φάσεις του Galileo επρόκειτο να χρηματοδοτηθούν, κατέρρευσε⁵³, σημαίνοντας το δεύτερο σημείο καμπής στην ιστορία της ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής και της συμμετοχής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε αυτή. Οι δύο κοινοπραξίες των εταιρειών που είχαν συμφώνησαν να συμμετάσχουν στην προσφορά συγχωνευόμενες σε μία και η προοπτική του οικονομικού ανταγωνισμού μαζί με τα οφέλη τους εξαφανίστηκαν.

Παρά τις προκλήσεις, όμως, το πρόγραμμα συνεχίζεται, με την αξιοποίηση των ευρωπαϊκών ταμείων, ως ένα παράδειγμα της πολιτικής βούλησης, καθώς και της συνειδητοποίησης από την ηγεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ότι, το πρόγραμμα αποτελεί όντως μια προτεραιότητα⁵⁴.

3.2 Ο ρόλος του Κοινοβουλίου στα προγράμματα GNSS⁵⁵ και GMES⁵⁶

Η συνήθης νομοθετική διαδικασία⁵⁷, όπως έχει μετονομαστεί η διαδικασία συναπόφασης μετά την κύρωση της Συνθήκης της Λισσαβόνας, επιτρέπει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να προτείνει συγκεκριμένες και λεπτομερείς τροπολογίες πάνω στην πρόταση της Επιτροπής. Αν το Συμβούλιο απορρίψει τις τροπολογίες αυτές,

υπάρχουσας μεταφορικής ικανότητας· διαλειτουργικότητα σε όλα τα στοιχεία του δικτύου· οικονομική βιωσιμότητα· κάλυψη όλου του εδάφους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)· πρόβλεψη επέκτασής του προς τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης και τις μεσογειακές χώρες.

⁵³ <http://www.insidegnss.com/node/255>

⁵⁴ P. M. Toscano, Galileo: European Collaboration for Space, Georgia Institute of Technology, Claremont-UC Undergraduate Research Conference on the European Union, Volume 2016.

⁵⁵ Παγκόσμιο Δορυφορικό Σύστημα Πλοήγησης (GNSS): ο αστερισμός δορυφόρων που παρέχουν σήματα από το διάστημα και μεταδίδουν τα δεδομένα θέσης και χρόνου στους δέκτες GNSS. Οι δέκτες στη συνέχεια χρησιμοποιούν αυτά τα δεδομένα για να προσδιορίσουν τη θέση.

⁵⁶ Ο Κοπέρνικος (GMES) είναι ένα ευρωπαϊκό σύστημα για την παρακολούθηση της Γης και αποτελείται από ένα πολύπλοκο σύνολο συστημάτων που συλλέγουν δεδομένα από πολλαπλές πηγές: δορυφόρους παρατήρησης της γης και in situ αισθητήρες όπως επίγειους/εναέριους σταθμούς, και αισθητήρες θαλάσσης. Επεξεργάζεται τα δεδομένα αυτά και παρέχει στους χρήστες αξιόπιστες και ενημερωμένες πληροφορίες, για μιας σειρά δεδομένων που σχετίζονται με θέματα περιβάλλοντος και ασφάλειας.

⁵⁷ Η συνήθης νομοθετική διαδικασία αποδίδει το ίδιο βάρος στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο όσο και στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε σχέση με ένα ευρύ φάσμα τομέων (για παράδειγμα, η οικονομική διακυβέρνηση, η μετανάστευση, η ενέργεια, οι μεταφορές, το περιβάλλον και η προστασία των καταναλωτών). Η συντριπτική πλειοψηφία των ευρωπαϊκών νομοθετημάτων εκδίδονται από κοινού από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο.

αλλά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επιμένει σε αυτές στη δεύτερη ανάγνωσή του, τότε, συγκαλείται μια επιτροπή συνδιαλλαγής μεταξύ του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, στην οποία η Επιτροπή προσφέρει τις υπηρεσίες της. Σε περίπτωση που η επιτροπή συνδιαλλαγής δεν καταλήξει σε συμφωνία ή η συμφωνία αυτή δεν γίνει αποδεκτή, είτε από το Συμβούλιο, είτε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η προτεινόμενη πράξη απορρίπτεται. Με λίγα λόγια, υπό τη διαδικασία της συναπόφασης, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μπορεί να αναθεωρήσει δραστικά μια νομοθετική πρόταση, απειλώντας ότι θα την απορρίψει.

Παρά το γεγονός ότι, η νομοθετική εξουσία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε τομείς πολιτικής, που εμπίπτουν στο πλαίσιο της συναπόφασης φαίνεται αυτονόητη και ουσιαστική, είναι δυνατόν να έχει υπερεκτιμηθεί. Ακριβώς επειδή το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει την εξουσία να απορρίψει μια πρόταση, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι πάντα εισάγει ή επιμένει σχετικά με τροποποιήσεις του, ή ότι κάνει ουσιαστικές ή εκτεταμένες αλλαγές. Δεδομένου ότι, τόσο το GNSS όσο και το GMES είναι προγράμματα με διανεμητικές επιπτώσεις, η επιρροή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη διαμόρφωση των αντίστοιχων κανονισμών μπορεί να ήταν περιορισμένη. Ως εκ τούτου, το γεγονός ότι, οι αποφάσεις που αφορούν στη διαστημική πολιτική σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης λαμβάνονται σύμφωνα με τη διαδικασία συναπόφασης, δεν εγγυώνται αυτόματα αυξημένο βαθμό συμμετοχής και επιρροής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου πάνω στη σχετική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι προταθείσες τροποποιήσεις για το πρόγραμμα GMES από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ήταν περίπου 80, ενώ για το πρόγραμμα GNSS ήταν περίπου 120. Σχεδόν όλες οι τροποποιήσεις για το πρόγραμμα GMES υιοθετήθηκαν ενώ έκπληξη αποτέλεσε η απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για αύξηση της χρηματοδότησης του⁵⁸.

Οι κυριότερες τροποποιήσεις από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με σοβαρές πολιτικές συνέπειες είναι αυτές που δίδουν στην Επιτροπή την εξουσία, κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, να μεταβιβάζει αρμοδιότητες σε εξωτερικούς φορείς⁵⁹.

⁵⁸ Sigalas, ο.π., σελ. 5.

⁵⁹ Σύμφωνα με τα άρθρα 9 – 12 του ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ (ΕΕ) αριθ. 911/2010 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 22ας Σεπτεμβρίου 2010 για το ευρωπαϊκό πρόγραμμα παρακολούθησης της γης (GMES) και τις αρχικές του επιχειρήσεις (2011-2013):

Άρθρο 9 - Πολιτική δεδομένων και πληροφοριών του GMES

1. Η πολιτική δεδομένων και πληροφοριών σχετικά με ενέργειες που χρηματοδοτούνται βάσει του προγράμματος GMES έχει τους εξής στόχους: α) προαγωγή της χρήσης και από κοινού εκμετάλλευσης των πληροφοριών και

Η Επιτροπή ήθελε να χρησιμοποιήσει τις κατ' εξουσιοδότηση πράξεις σε αρκετές περιπτώσεις, αλλά ούτε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ούτε το Συμβούλιο ήθελε να αφήσει τόσο πολύ διακριτική ευχέρεια στην Επιτροπή. Δεδομένου ότι, τα δύο σώματα λήψης αποφάσεων είχαν την ίδια γνώμη για το θέμα αυτό, η Επιτροπή είχε ελάχιστες πιθανότητες ενάντια στη συγκεκριμένη τροπολογία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Η ευθύνη της Επιτροπής απέναντι στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενισχύθηκε περαιτέρω μέσω μιας σειράς τροπολογιών που αναγκάζουν την Επιτροπή να υποβάλει έκθεση στο

στοιχείων του GMES· β) πλήρη και ελεύθερη πρόσβαση σε πληροφόρηση παραγόμενη από υπηρεσίες GMES και στοιχεία συλλεγόμενα μέσω της υποδομής του GMES, με την επιφύλαξη των σχετικών διεθνών συμφωνιών, των περιορισμών ασφαλείας και των όρων αδειοδότησης, συμπεριλαμβανομένης της καταχώρισης και αποδοχής των αδειών χρήσης· γ) ενδυνάμωση των αγορών γεωσκόπησης στην Ευρώπη, ιδίως του κατάντην τομέα, με σκοπό να καταστεί δυνατή η ανάπτυξη και η δημιουργία θέσεων εργασίας· δ) συμβολή στη βιωσιμότητα και στη συνέχεια της διάθεσης δεδομένων και πληροφοριών του GMES· ε) υποστήριξη των ευρωπαϊκών κοινοτήτων έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας. 2. Για το σκοπό παροχής πλαισίου που να διασφαλίζει την επίτευξη του στόχου της πολιτικής για την πληροφόρηση και τα δεδομένα του GMES κατά το στοιχείο β) της παραγράφου 1, διασφαλίζοντας παράλληλα την αναγκαία προστασία της πληροφόρησης που παράγεται από τις υπηρεσίες του GMES και των στοιχείων που συλλέγονται μέσω της σχετικής υποδομής του GMES, η Επιτροπή μπορεί να εκδώσει, με κατ' εξουσιοδότηση πράξεις σύμφωνα με το άρθρο 10 και με την επιφύλαξη των διατάξεων των άρθρων 11 και 12, τα εξής μέτρα, λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτικές για τα δεδομένα και την πληροφόρηση των παρόχων δεδομένων που χρειάζονται για το GMES και με την επιφύλαξη των εθνικών κανόνων και διαδικασιών που εφαρμόζονται στις διαστημικές και τις επιτόπιες υποδομές υπό εθνικό έλεγχο: α) μέτρα για τη θέσπιση των όρων καταχώρισης και αδειοδότησης των χρηστών του GMES· β) μέτρα καθορισμού των κριτηρίων περιορισμού της πρόσβασης στην παραγόμενη πληροφόρηση από τις υπηρεσίες GMES και στα συλλεγόμενα δεδομένα μέσω της σχετικής υποδομής του GMES.

Άρθρο 10 - Άσκηση της εξουσιοδότησης

1. Οι αρμοδιότητες για την έκδοση των κατ' εξουσιοδότηση πράξεων στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 9 παράγραφος 2, ανατίθενται στην Επιτροπή έως τις 31 Δεκεμβρίου 2013. 2. Η Επιτροπή, μόλις εκδώσει κατ' εξουσιοδότηση πράξη, την κοινοποιεί ταυτοχρόνως στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο. 3. Οι αρμοδιότητες για την έκδοση κατ' εξουσιοδότηση πράξεων ανατίθενται στην Επιτροπή υπό τις προϋποθέσεις των άρθρων 11 και 12.

Άρθρο 11 - Ανάκληση της εξουσιοδότησης

1. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ή το Συμβούλιο μπορούν ανά πάσα στιγμή να ανακαλέσουν την εξουσιοδότηση που προβλέπει το άρθρο 9 παράγραφος 2. 2. Το θεσμικό όργανο που έχει κινήσει εσωτερική διαδικασία για να αποφασιστεί εάν θα ανακληθεί η ανάθεση αρμοδιότητας επιδιώκει να ενημερώσει το άλλο θεσμικό όργανο και την Επιτροπή εντός εύλογου χρονικού διαστήματος πριν από τη λήψη της τελικής απόφασης, αναφέροντας την ανατεθείσα αρμοδιότητα που θα μπορούσε να ανακληθεί, καθώς και τους πιθανούς λόγους της ανάκλησης. 3. Η απόφαση ανάκλησης περατώνει την εξουσιοδότηση που προσδιορίζεται στην εν λόγω απόφαση. Παράγει αποτελέσματα αμέσως ή σε μεταγενέστερη ημερομηνία που καθορίζεται με αυτήν. Δεν επηρεάζει την ισχύ των κατ' εξουσιοδότηση πράξεων που ισχύουν ήδη. Άρθρο 12 - Αντιρρήσεις σε κατ' εξουσιοδότηση πράξεις

1. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ή το Συμβούλιο δύνανται να διατυπώσουν αντίρρηση σε κατ' εξουσιοδότηση πράξη εντός δύο μηνών από την ημερομηνία κοινοποίησης. Με πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ή του Συμβουλίου, η προθεσμία αυτή παρατείνεται κατά δύο μήνες. 2. Εάν, κατά τη λήξη της εν λόγω προθεσμίας, ούτε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ούτε το Συμβούλιο έχουν αντιταχθεί στην κατ' εξουσιοδότηση πράξη, η κατ' εξουσιοδότηση πράξη δημοσιεύεται στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αρχίζει να ισχύει από την ημερομηνία που ορίζεται σ' αυτήν.

Η κατ' εξουσιοδότηση πράξη μπορεί να δημοσιευθεί στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να τεθεί σε ισχύ πριν από τη λήξη της εν λόγω προθεσμίας, εάν και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο ενημερώσουν την Επιτροπή για την πρόθεσή τους να μην εγείρουν αντιρρήσεις. 3. Εάν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ή το Συμβούλιο εκφράσουν αντιρρήσεις σε κατ' εξουσιοδότηση πράξη, αυτή δεν τίθεται σε ισχύ. Το θεσμικό όργανο που εκφράζει αντιρρήσεις σε κατ' εξουσιοδότηση πράξη εκθέτει τους σχετικούς λόγους. απόφασης, αναφέροντας την ανατεθείσα αρμοδιότητα που θα μπορούσε να ανακληθεί, καθώς και τους πιθανούς λόγους της ανάκλησης. 4. Η απόφαση ανάκλησης περατώνει την εξουσιοδότηση που προσδιορίζεται στην εν λόγω απόφαση. Παράγει αποτελέσματα αμέσως ή σε μεταγενέστερη ημερομηνία που καθορίζεται με αυτήν. Δεν επηρεάζει την ισχύ των κατ' εξουσιοδότηση πράξεων που ισχύουν ήδη.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε ετήσια βάση (άρθρο 5 Κανονισμού 911/2010), να αναφέρεται σχετικά με την κατανομή των πόρων, τη διαδικασία αξιολόγησης και τα αποτελέσματα των προσφορών προμηθειών (άρθρο 6 Κανονισμού 911/2010), να υποβάλει έκθεση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τη στιγμή κατά την οποία εκδώσει μια κατ' εξουσιοδότηση πράξη (άρθρο 10 Κανονισμού 911/2010), και να υποβάλει όχι μόνο μια τελική αλλά και μια ενδιάμεση έκθεση προόδου του προγράμματος GMES (Άρθρο 14 Κανονισμού 911/2010).

Εκτός από την εισαγωγή ενός φόρουμ χρηστών για το GMES (άρθρο 17 Κανονισμού 911/2010), το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πέτυχε την τροποποίηση των στόχων του προγράμματος. Το πιο σημαντικό επίτευγμά του όμως είναι ότι έδωσε την κατάλληλη έμφαση στη διάσταση της ασφάλειας του GMES. Η τελευταία αυτή διάκριση της ασφάλειας έγινε με γνώμονα τον ανταγωνισμό από άλλες χώρες – γίγαντες στον τομέα του διαστήματος οι οποίες ήδη έχουν δορυφόρους που επιτελούν στρατιωτικές λειτουργίες (επιβοηθούν τις στρατιωτικές δυνάμεις τους) και ήδη κάποιες από αυτές – ιδίως οι ΗΠΑ και η Κίνα ενδέχεται να έχουν εξοπλίσει κάποιους δορυφόρους με οπλικά συστήματα, τα οποία μπορεί να χρησιμοποιηθούν, αφενός εναντίον στόχων στη γη αφετέρου εναντίον άλλων δορυφόρων. Άλλες παράμετροι μπορεί να θεωρηθούν μεταξύ άλλων οι γεωπολιτικές εξελίξεις ή η εξάρτηση της Ευρώπης από τη δυτική τεχνολογία.

Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατά τα πρώτα χρόνια της εξέλιξης της Ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής ήταν ισχνός. Παρόλα αυτά, η προώθηση και η χρηματοδότηση ιδίως του προγράμματος Galileo καθώς και η ρητή προσθήκη του τομέα του διαστήματος στην Συνθήκη της Λισαβόνας δεν μπορούσαν να επιτευχθούν, χωρίς τη βοήθεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Μάλιστα, τα κράτη μέλη δεν άργησαν να καταλάβουν ότι, μια απλή διακυβερνητική συνεργασία μεταξύ τους δεν θα είχε τα αποτελέσματα που περίμεναν, ιδίως σε σχέση με το σημαντικότερο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το πρόγραμμα Galileo.

Η άμεση πρόκληση για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ως εκ τούτου, δεν είναι να αποκτήσει ακόμη περισσότερες αρμοδιότητες στην ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική ή να αναγκάσει την Επιτροπή και το Συμβούλιο να δεχτούν τις κάθε φορά τροποποιήσεις του. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, όπως και τα άλλα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

ενδιαφέρεται πρωτίστως για την επιτυχία του προγράμματος Galileo και τη συνολική ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική. Το διάστημα είναι ένας σχετικά νέος τομέας για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τυχόν μελλοντικές πρωτοβουλίες και προγράμματα εξαρτώνται από την επιτυχία του προγράμματος Galileo.

Τελικά, η Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική αναπτύχθηκε, τόσο χάρη στους ορθολογιστικούς υπολογισμούς των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και στις πολυάριθμες και ποικίλες προσπάθειες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Οι οικονομικοί λόγοι για την υποστήριξη μιας ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής, μετά από ένα διάστημα μεγάλης αμφιβολίας από την πλευρά του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, άρχισαν να κυριαρχούν και πάλι μετά το 2008. Αυτό ήταν αναμενόμενο μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση που έπληξε την Ευρώπη και συνακόλουθα τις προτεραιότητες της, οι οποίες έπρεπε αναπόφευκτα να επαναπροσδιοριστούν. Παρ' όλα αυτά, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν εγκατέλειψε το στόχο της Ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής.

Αντ' αυτού, προσάρμοσε την ρητορική του, έτσι ώστε να πείσει τους υπεύθυνους χάραξης της πολιτικής, τους ενδιαφερόμενους φορείς και τους πολίτες στο πώς θα βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης, και πόσο οικονομικά αποδοτική θα ήταν μια ενιαία ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική, σε σύγκριση με τις ακριβές και αλληλοεπικαλυπτόμενες εθνικές πολιτικές στον τομέα αυτό⁶⁰.

4. Το Δίκαιο του Ανταγωνισμού ως παράγοντας επιρροής της Ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής

4.1. Γενική επισκόπηση

Η διαμόρφωση συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού και η συγκρότηση της Εσωτερικής Αγοράς συνιστούν βασική προγραμματική αρχή του ενωσιακού εγχειρήματος. Η προσήλωση στην αρχή του ελεύθερου ανταγωνισμού στηρίζεται στην παραδοχή ότι μέσω της αποτελεσματικής υλοποίησης της διασφαλίζεται η προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών, οι οποίοι δύνανται να έχουν πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες με τους βέλτιστους, από άποψη ποιότητας και οικονομίας, όρους. Η

⁶⁰ βλ. E. Sigalas, Legitimizing the European Space Policy, Yearbook on Space Policy 2014, The Governance of Space, Springer International Publishing, 2016.

προσήλωση σε αυτήν την κεντρική πολιτική στόχευση, η οποία αποτυπώνεται κανονιστικά, στις περί ανταγωνισμού διατάξεις της ΣΛΕΕ (άρθρα 101 – 109 της ΣΛΕΕ), επιβεβαιώθηκε και με την Αναθεωρητική Συνθήκη της Λισσαβόνας, η οποία δεν επέφερε ουσιώδεις μεταβολές στις οικείες διατάξεις της Συνθήκης⁶¹.

Οι παράμετροι του δικαίου του ανταγωνισμού, εφαρμόζονται στον τομέα των δραστηριοτήτων του διαστήματος στην Ευρώπη, μετά από τη δημιουργία μιας νέας αγοράς, της διαστημικής αγοράς (space market). Υπάρχουν δύο λόγοι για αυτό. *Πρώτον*, το υψηλό προφίλ του προγράμματος Galileo, που ξεκίνησε πριν από μια δεκαετία από την Ευρωπαϊκή Ένωση και ενέπνευσε τη δημιουργία μιας προηγμένης αρχιτεκτονικής συνεργασίας με την ESA, με αποτέλεσμα να οδηγήσει σε μια οριοθέτηση μεταξύ των δραστηριοτήτων που διεξάγονται υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εκείνων που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της αρχικής εντολής της ESA. *Δεύτερον*, η έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβόνας, με μια αυξημένη βάση αρμοδιότητας πλέον, επέκτεινε το ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε θέματα που σχετίζονται με το διάστημα, δημιουργώντας έτσι ένα νέο πεδίο στο οποίο ισχύουν οι κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ESA, ως δύο ανεξάρτητοι διεθνείς οικονομικοί και κυβερνητικοί οργανισμοί, διέπονται από τα αντίστοιχα δικά τους ιδρυτικά νομικά κείμενα. Αυτά, υπαγορεύουν διαφορετικούς κανόνες που απεικονίζουν αποκλίνουσες οικονομικές φιλοσοφίες. Η επέκταση των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του διαστήματος σημαίνει ότι, το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης καλύπτει πλέον ένα ακόμη ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων της αγοράς από ότι πριν.

Σηματοδοτεί επίσης, μια διαφοροποίηση στον αρχικό ρόλο της ESA ως εμπνευστή και χειριστή του οργανισμού, υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή των εθνικών διαστημικών προγραμμάτων. Με λίγα λόγια, η διάκριση μεταξύ των διαστημικών προγραμμάτων που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ESA έχει καταστεί απαραίτητη, ιδιαίτερα από την άποψη του δικαίου του ανταγωνισμού.

Η προσέγγιση του δικαίου του ανταγωνισμού και συγκεκριμένα της σύναψης συμβάσεων, από κάθε θεσμικό όργανο είναι διαφορετική, αν όχι θεμελιωδώς αντίθετη,

⁶¹ Βλ. Β. Χριστιανό, Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ – Κατ' άρθρο ερμηνεία, (Α. Μεταξάς), Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

τα χρηματοδοτικά πλαίσια δε αυτών των μεμονωμένων οργανισμών αντανακλούν διαφορετικούς στόχους και προσεγγίσεις. Κάθε οργανισμός διέπεται από δημοσιονομικούς κανόνες, οι οποίοι επιβάλλουν συμμόρφωση σε διαφορετικούς κανόνες δημοσίων συμβάσεων⁶².

Μετά την κύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας, η Ευρωπαϊκή Ένωση μπόρεσε να αναπτύξει τις δραστηριότητές της στο διάστημα⁶³ χωρίς να αγγίζει τις παραδοσιακές περιοχές της εθνικής κυριαρχίας με τη δημιουργία μιας αρμοδιότητας που συνυπάρχει με εκείνη των κρατών μελών της. Αποτέλεσμα της συντρέχουσας αυτής αρμοδιότητας όπως αυτή αναλύθηκε ανωτέρω⁶⁴, ήταν η Ευρωπαϊκή Ένωση να καθίσταται πλέον αρμόδια να ενεργεί παράλληλα με τα κράτη μέλη της, στα ζητήματα που έχουν σχέση με το διάστημα. Σε διοργανικό επίπεδο, η συνεργασία μεταξύ των σημαντικότερων διεθνών κυβερνητικών οργανισμών της Ευρώπης που εμπλέκονται στο διάστημα, ήτοι η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ESA, είναι πλέον κατοχυρωμένη στην Συνθήκη της Λισαβόνας. Αυτή η θεσμική συνεργασία ξεκίνησε από νωρίς έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η πρόοδος του προγράμματος Galileo.

Η θεσμική συνεργασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ESA, ωστόσο, απαιτεί τώρα μεγαλύτερη ακρίβεια στην αναφορά της ως *ευρωπαϊκής* ή ως *Ευρωπαϊκής Ένωσης*.

Από μια θεσμική οπτική και μια σκοπιά του δικαίου του ανταγωνισμού, ο όρος είναι γενικός, πολλές φορές δε, προκαλεί σύγχυση. Τα διαστημικά προγράμματα εμπίπτουν είτε στο πλαίσιο των κανόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή στους κανόνες που εμπίπτουν στο πλαίσιο των προγραμμάτων της ESA. Η συμμετοχή της ESA, ως οργανισμού, δεν την αποκλείει, ωστόσο, από το να ενεργεί σύμφωνα με τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η συνεργασία της σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης απλώς επαναλαμβάνει τη θεσμική εξάρτηση των δύο οργάνων, καθώς και την εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την τεχνική εμπειρογνωμοσύνη της ESA σε ένα λειτουργικό επίπεδο. Το τελευταίο προκύπτει αβίαστα από την Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την προώθηση του προγράμματος Galileo το 2007⁶⁵, αναγνωρίζει το ρόλο της ESA

⁶² L.J. Smith, EU Competition Law and Issues of National Authorization of Private Space Activities, National Space Legislation in Europe, Studies in Space Law, Martinus – Nijhoff Publishers, 2011

⁶³ Σύμφωνα με τα άρθρα 4 (3) και 189 (1) ΣΛΕΕ.

⁶⁴ Βλ. υπό 1.2.

⁶⁵ COM(2007) 534 τελικό.

αναφέροντας, ότι «...η τεχνική εμπειρογνωμοσύνη και εμπειρία του ΕΟΔ που έχει συσσωρευτεί κατά τα 10 τελευταία έτη σχετικά με τα ευρωπαϊκά προγράμματα GNSS είναι μοναδική και δεν μπορεί να αναπαραχθεί χωρίς σημαντικές καθυστερήσεις, δαπάνες και κινδύνους για το πρόγραμμα.».

Οι κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη σύναψη συμβάσεων βασίζονται σε δύο πυλώνες. Ο πρώτος πυλώνας, περιλαμβάνει κανόνες που διέπουν την εναρμόνιση των συμβάσεων στο επίπεδο του κράτους μέλους. Ο δεύτερος πυλώνας περιλαμβάνει κανόνες που διέπουν τις δημόσιες συμβάσεις που συνάπτονται κεντρικώς από τις ίδιες τις δημοσιονομικές διαδικασίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁶⁶.

Τα μη ευρωπαϊκά προγράμματα εμπίπτουν στις δραστηριότητες της ESA και εξακολουθούν να διέπονται από τη Συμφωνία για την Ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Διαστήματος (ESA Convention) και τους δημοσιονομικούς κανόνες της, στο βαθμό που η ESA δεν ενεργεί για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ένα διαστημικό πρόγραμμα που διεξάγεται υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από την άλλη, οι δραστηριότητες στον τομέα του διαστήματος που διεξάγονται υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξακολουθούν να υπόκεινται στον προϋπολογισμό και τους κανόνες σύναψης συμβάσεως της τελευταίας.

Η σύγκλιση των δραστηριοτήτων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ESA στα ευρωπαϊκά προγράμματα συνοδεύεται από μια τάση των κρατών μελών να λαμβάνουν πρωτοβουλίες σε ό,τι αφορά την εισαγωγή εθνικών κανόνων που αφορούν τις διαστημικές δραστηριότητες⁶⁷. Η τάση αυτή αντανάκλα το αυξανόμενο ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών της ESA να παρέχουν μια κατάλληλη κανονιστική υποδομή, ως το μέσο για την προώθηση μιας βιώσιμης διαστημικής αγοράς. Ταυτόχρονα, βοηθά στην ανάπτυξη των στόχων της διαστημικής πολιτικής της Ευρώπης, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 189(1) και (2) ΣΛΕΕ, παρέχοντας ένα νομοθετικό κίνητρο για τη δημιουργία ενός ανταγωνιστικού εμπορικού περιβάλλοντος.

⁶⁶ Οδηγία 2014/24/EK «σχετικά με τις διαδικασίες σύναψης δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών και κατάργηση τη Οδηγίας 2004/18/EK» και Οδηγία 2014/25/EK «σχετικά με τις προμήθειες φορέων που δραστηριοποιούνται στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών και κατάργηση της Οδηγίας 2004/17/EK» που ήδη έχουν μεταφερθεί στην εσωτερική έννομη τάξη με τις διατάξεις του ν. 4412/2016 (ΦΕΚ Α'147/08.08.2016).

⁶⁷ M. Sánchez-Aranzamendi, Economic and Policy Aspects of Space Legislation – Finding the Way between Common and Coordinated Action, European Space Policy Institute, 2009

Ο διαστημικός τομέας παρουσιάζεται ως μια ειδική περίπτωση στο δίκαιο του ανταγωνισμού, αφού η χρηματοδότηση είναι δημόσια, καθιστώντας έτσι τις δημόσιες συμβάσεις ουσιαστικό μέρος της ανταγωνιστικής διαδικασίας. Η εμπορική δραστηριότητα, από την άλλη, εμπλέκει αυτομάτως το δίκαιο του ανταγωνισμού, το οποίο απαγορεύει οποιαδήποτε άμεση ή έμμεση συγκέντρωση της αγοράς ή αθέμιτους περιορισμούς του ανταγωνισμού από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις.

Η διαστημική αγορά καλύπτει κυρίως στρατιωτικές και αμυντικές συμβάσεις, με αποτέλεσμα κάποιες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτόν τον τομέα να έχουν επωφεληθεί από προηγούμενη συμμετοχή τους σε εθνικά αμυντικά προγράμματα, με ποικίλες πηγές ευρωπαϊκής ή εθνικής χρηματοδότησης, ανάλογα με το αν τα προγράμματα αυτά ήταν πολιτικά ή στρατιωτικά.

Αυτό με τη σειρά του θέτει ζητήματα ως προς το πώς να αξιολογηθούν τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που προκύπτουν για τους εργολάβους – εταιρείες, ως προς τη συμμετοχή τους στις διαδικασίες σύναψης συμβάσεων. Έτσι λοιπόν, οι εμπλεκόμενες εταιρείες μπορούν να βρεθούν σε μια πραγματικά προνομιακή θέση, από ανταγωνιστική σκοπιά.

Η απόκτηση τεχνογνωσίας (know – how) και η πλεονεκτική θέση στην αγορά παραμένουν σταθερές για το δίκαιο του ανταγωνισμού. Ωστόσο, στρατιωτικές και κυβερνητικές συμβάσεις, οποίες αποτελούσαν παλαιότερα αποκλειστικά εθνική υπόθεση, τώρα εμπίπτουν, εν μέρει, στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών κανόνων περί ανταγωνισμού, ένας τομέας που μπορεί κάλλιστα να υποστεί περαιτέρω ολοκλήρωση και ανάπτυξη με την πάροδο του χρόνου.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ του κυρίως πολιτικού πεδίου αρμοδιοτήτων της ESA και τα ολοένα και αυξανόμενα συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που έχουν να κάνουν με τις στρατιωτικές δυνατότητες του προγράμματος Galileo παραμένουν ακόμα μια ένα παράδειγμα εξέτασης των ορίων των πολιτικών δυνατοτήτων στον τομέα του διαστήματος.

4.2. Οι Συμβάσεις και η Λειτουργία του Δικαίου του Ανταγωνισμού στον Ευρωπαϊκό Διαστημικό τομέα

Οι δημόσιες συμβάσεις, αποτελούν τη συνήθη πρακτική για την εφαρμογή των εθνικών ή ενωσιακών διαστημικών πολιτικών και προγραμμάτων. Αυτές οι διαστημικές δραστηριότητες που εμπίπτουν σε δημόσια χρηματοδότηση, δεν έχουν, ωστόσο, επίσημα εμπορικό χαρακτήρα, παρόλο που πολλές φορές συνεπάγεται η εμπορική δραστηριότητά τους. Παράδειγμα αποτελεί το πρόγραμμα GMES το οποίο χρηματοδοτείται μεταξύ άλλων από το 7^ο Πρόγραμμα Πλαίσιο⁶⁸ χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα, μέσω του 7^{ου} ΠΠ, η Ευρωπαϊκή Ένωση χρηματοδοτεί δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης για, α) την ανάπτυξη διαστημικών εφαρμογών για την ευρωπαϊκή κοινωνία, ιδίως δε το πρόγραμμα Κοπέρνικος (GMES), β) την ενίσχυση των θεμελίων στις διαστημικές δραστηριότητες, όπως η επιστήμη και εξερεύνηση του διαστήματος, γ) διαστημικές μεταφορές και διαστημική τεχνολογία, παράλληλα και σε συνεργασία με την ESA και άλλες Ευρωπαϊκές, εθνικές ή περιφερειακές οντότητες.

Το δίκαιο του ανταγωνισμού ρυθμίζει τον τρόπο διαχείρισης των διαστημικών προγραμμάτων, καθώς και των προσκλήσεων για συμμετοχή. Επιβλέπει τη δίκαιη κατανομή των συμφερόντων στις διάφορες αγορές που σχετίζονται με διαστημικές μεταφορές, δορυφορικά συστήματα και διαστημικές υπηρεσίες.

Σημαντική είναι η αναφορά ότι, η διαστημική βιομηχανία βρίσκεται πολλές φορές αντιμέτωπη με υψηλά ρίσκα και κινδύνους στις σχετικές επενδύσεις, λαμβανομένων υπόψη των πιθανών σεναρίων και των ευθυνών που θα μπορούσαν ενδεχομένως να εμπλακούν.

Οι πυλώνες επί των οποίων στηρίζεται η ενωσιακή πολιτική ανταγωνισμού ανάγονται σε τέσσερις βασικούς άξονες που αντικατοπτρίζουν δυνητικούς περιορισμούς του ελεύθερου ανταγωνισμού, α) την απαγόρευση αντι-ανταγωνιστικών συμπράξεων (καρτέλ – άρθρο 101 ΣΛΕΕ), β) την απαγόρευση της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης (άρθρο 102 ΣΛΕΕ), γ) τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ των επιχειρήσεων καθώς και δ) τον έλεγχο των κρατικών ενισχύσεων (άρθρα 107 – 109 ΣΛΕΕ)⁶⁹.

⁶⁸ https://ec.europa.eu/growth/sectors/space/research/fp7_el

⁶⁹ βλ. σελ. 36

Παρατηρείται μια ιδιάζουσα συμβίωση μεταξύ της έγκρισης και της αδειοδότησης των διαστημικών δραστηριοτήτων, αφενός, και της επιβολής των κανόνων ανταγωνισμού αφετέρου. Ενώ, δηλαδή, η αδειοδότηση εξασφαλίζει την απόκτηση των ρυθμιστικών απαιτήσεων, όπως η ρύθμιση της συχνότητας και η συμμόρφωση με τις απαιτήσεις ασφάλισης, η νομοθεσία περί καρτέλ και τα ζητήματα αθέμιτου ανταγωνισμού μπορεί να σχετίζονται άμεσα με τη διαδικασία αδειοδότησης. Αυτό εξαρτάται από το αν η άδεια αφορά μια ανεξάρτητη διαστημική δραστηριότητα, όπως μια καινούργια εκτόξευση ή αν πρόκειται για μια υπηρεσία που, κυρίως λόγω των απορρυθμιστικών διατάξεων, υπόκειται ήδη στους κανόνες σύναψης συμβάσεων. Η τελευταία περίπτωση δύναται να προκύψει, όταν η πρόσβαση στην αγορά είναι περιορισμένη σε ένα συγκεκριμένο αριθμό φορέων ή οντοτήτων οι οποίοι είναι *de jure* υποκείμενα αδειοδότησης και σύναψης συμβάσεων, στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας. Η συμμόρφωση με τους κανόνες του ανταγωνισμού μπορεί, ως εκ τούτου, να αποτελεί προϋπόθεση για τη χορήγηση άδειας για διαστημικές δραστηριότητες. Η δραστηριότητα που υπόκειται σε αδειοδότηση μπορεί σε ορισμένες, αλλά όχι απαραίτητα σε όλες τις περιπτώσεις, να εγείρει ζητήματα που σχετίζονται με το δίκαιο του ανταγωνισμού.

Η νομοθεσία περί καρτέλ, ωστόσο, θα μπορούσε να απαιτήσει μια *a priori* εξέταση της θέσης της εταιρείας στην αγορά, σε τομείς που υπόκεινται τους ευρωπαϊκούς κανόνες σύναψης συμβάσεων ή που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν οικονομικά μονοπώλια. Οι προταγές του δικαίου περί συμπράξεων είναι τέτοια, ώστε οι διαστημικοί οργανισμοί, κατά την ανάθεση ενός προγράμματος και την άμεση ή έμμεση εξασφάλιση αδειών, πρέπει να εξασφαλίζουν ότι οι άδειες αυτές δεν οδηγούν σε αντανταγωνιστικές καταστάσεις στην αγορά. Ο συνδυασμός της διασφάλισης της διαφάνειας και της εφαρμογής των δημόσιων προσκλήσεων υποβολής προσφορών σημαίνει την τήρηση των τυπικών διαδικασιών περί σύναψης συμβάσεων. Λόγω της δομής των εθνικών αμυντικών αγορών, τις οποίες ενυπάρχουν ευαίσθητα θέματα ασφάλειας, η εμπορική διαστημική αγορά στο πλαίσιο των εθνικών και διεθνών διαστημικών προγραμμάτων δεν προσελκύει κατ' ανάγκη τη συγκέντρωση εκείνη ή την ποικιλία των διαγωνιζομένων που το δίκαιο του ανταγωνισμού επιδιώκει να ελέγξει σε άλλες αγορές. Ρυθμιστικές αρχές και οργανισμοί πρέπει, ωστόσο, να διασφαλίσουν ίσες ευκαιρίες και όρους πρόσβασης, ανεξάρτητα από το μέγεθος της αγοράς.

Από μια ανταγωνιστική οπτική, το διαστημικό τμήμα της αγοράς κυμαίνεται από τεχνική άποψη από μονοπώλια - ή έστω ολιγοπώλια μέχρι πολύ μικρές εταιρείες που προμηθεύουν υλικά για τμήματα, όπως αυτά της εκτόξευσης. Πολλοί κατασκευαστές και αποκλειστικοί προμηθευτές συγκεκριμένων υλικών, αγαθών και υπηρεσιών εμπίπτουν στις μικρές έως μεσαίες εταιρείες από άποψη μεγέθους. Από την άλλη πλευρά, οι σημερινές μεγάλες διαστημικές βιομηχανίες, αποτελούνται από εταιρικές ολοκληρωμένες δομές που διαιρούνται σε πολλές λειτουργικές μονάδες παρέχοντας ολοκληρωμένα διαστημικά συστήματα.

Όπως προαναφέρθηκε, η διαστημική αγορά παραδοσιακά κυριαρχείται από εθνικά συμφέροντα που σχετίζονται κυρίως με την άμυνα και την ασφάλεια. Η ανάπτυξη προγραμμάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ιδίως στον τομέα των διευρωπαϊκών δικτύων, των περιβαλλοντικών εφαρμογών παρατήρησης της γης, των προγραμμάτων όπως το GMES, και άλλες μεταγενέστερες εφαρμογές έχουν αυξηθεί στην δευτερεύουσα διαστημική αγορά. Η ανάπτυξη και η σταδιακή ολοκλήρωση του προγράμματος Galileo, απαιτεί τη συμμόρφωση με τις διαδικασίες ανάθεσης συμβάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εξαρτάται από τους ισχύοντες δημοσιονομικούς κανόνες της.

Από την άλλη, πρέπει να αναφερθεί, ότι, οι κανόνες σύναψης συμβάσεων της ESA με φορείς και οντότητες ακολουθούν άλλη πολιτική, η οποία διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από εκείνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασισμένη σε μια φιλοσοφία ενίσχυσης της εθνικής βιομηχανίας, σύμφωνα με τις εθνικές εισφορές στην ESA, μέσω των εθνικών προϋπολογισμών, οι διατάξεις της ESA, έτσι όπως αντικατοπτρίζονται στη Συμφωνία για την Ίδρυσή της, δεν έχουν ως στόχο την ενθάρρυνση του ελεύθερου ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών μελών, αλλά την προώθηση της εθνική βιομηχανίας εντός των επιμέρους κρατών μελών.

Αυτό δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι η ESA αποθαρρύνεται από την διενέργεια διαγωνισμών επί τη βάση του ελεύθερου ανταγωνισμού. Σύμφωνα με το άρθρο 10 (1α) των Κανόνων περί Σύναψης Συμβάσεων της ESA⁷⁰ «1. Οι διατάξεις των κανονισμών αυτών και τυχόν οδηγίες σχετικά με την ανάθεση των συμβάσεων πρέπει πάντοτε να ερμηνεύονται έτσι ώστε να εξασφαλίζεται: α) η διαφάνεια και η δίκαιη και ισότιμη

⁷⁰ ESA/REG/001, rev. 4 Paris, 01 January 2016, βλ. επίσης http://emits.sso.esa.int/emits-doc/e_support/GCE/esa-reg-001revision4.pdf

μεταχείριση όλων των οικονομικών φορέων». Ο στόχος της ESA είναι περισσότερο η διασφάλιση της επιτυχίας των προγραμμάτων της και η υποστήριξη των εθνικών βιομηχανιών, παρά η διασφάλιση του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Οι βασικές διαφορές μεταξύ της διαδικασίας σύναψης συμβάσεων της ESA και της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι οι εξής: η Ευρωπαϊκή Ένωση επιβάλλει αυστηρότερες ουσιαστικές διατυπώσεις. Από τη σκοπιά του δικαίου του ανταγωνισμού, όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των κρατών μελών εντός της Ένωσης, τόσο μεγαλύτερη είναι βάση των δυνητικών ανταγωνιστών στην συγκεκριμένη αγορά. Οι διαδικαστικές διαφορές ενυπάρχουν επίσης στο γεγονός ότι, η επαναδιαπραγμάτευση των όρων των συμβάσεων δεν είναι δυνατή εντός των συμβάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε περίπτωση επικύρωσης ενός διαγωνισμού. Ο διαχωρισμός μεταξύ του καθεστώτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αυτού της ESA σε ό,τι αφορά τη σύναψη συμβάσεων και συμβατικών πρακτικών έχει ως αποτέλεσμα την ανεξάρτητη λειτουργία των διαστημικών προγραμμάτων της ESA και τη συνακόλουθη αποχή από τους περιορισμούς που επιβάλλουν οι κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η πρόσβαση στο διάστημα και η χρήση του διαμορφώνεται από διεθνείς κανόνες ή πρότυπα και από ένα σύστημα διακυβέρνησης που αποσκοπεί στη διασφάλιση μακροπρόθεσμης, βιώσιμης χρήσης του διαστήματος για όλα τα έθνη. Τα περισσότερα επιστημονικά και ερευνητικά έργα του τομέα του διαστήματος έχουν επίσης παγκόσμιο χαρακτήρα. Η διαστημική τεχνολογία αιχμής αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο στο πλαίσιο διεθνών συμπράξεων, καθιστώντας την πρόσβαση στα εν λόγω έργα σημαντικό παράγοντα επιτυχίας για τους ερευνητές και τη βιομηχανία. Η πρόσβαση στις παγκόσμιες αγορές και η διασφάλιση ίσων όρων ανταγωνισμού σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ζωτικής σημασίας για την ευρωπαϊκή βιομηχανία και τις επιχειρήσεις.

4.3. Η επιλογή χρήσης του άρθρου 346 ΣΛΕΕ

Τα κράτη μέλη μπορούν, ωστόσο, να κάνουν χρήση των διατάξεων απαλλαγής των αμυντικών συμβάσεων που έχουν σχέση με την εθνική ασφάλεια σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 346 ΣΛΕΕ⁷¹, περιορίζοντας έτσι την εφαρμογή των ευρωπαϊκών

⁷¹ Άρθρο 346 ΣΛΕΕ: 1. Οι διατάξεις των Συνθηκών δεν αντιτίθενται προς τους ακόλουθους κανόνες: α) κανένα κράτος μέλος δεν υποχρεούται να παρέχει πληροφορίες, τη διάδοση των οποίων θεωρεί αντίθετη προς ουσιώδη

κανόνων. Η διάταξη του άρθρου αυτού συνιστά το όριο μεταξύ της εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου και της διακυβερνητικής συνεργασίας στον τομέα παραγωγής και εμπορίας στρατιωτικού υλικού, καθώς εισάγει εξαίρεση από την εφαρμογή των κανόνων της Συνθήκης σε δύο περιπτώσεις που άπτονται των ουσιωδών συμφερόντων ασφάλειας των κρατών μελών. Η διάταξη αυτή αναγνωρίζει εκ πρώτης όψεως στα κράτη ευρύ περιθώριο εκτίμησης για την ενεργοποίηση των περιπτώσεων αυτών, όπως προκύπτει από τον όρο «θεωρεί». Στην πραγματικότητα όμως, οι εξαιρέσεις αυτές, οριοθετούνται διττά, ώστε να αποφευχθεί μια αλόγιστη προσφυγή των κρατών στη διάταξη αυτή, η οποία θα έθετε σε κίνδυνο τη λειτουργία της ενωσιακής έννομης τάξης⁷².

Μέχρι τώρα δεν έχει υπάρξει σχετική νομολογία, αφού η έννοια του εθνικού συμφέροντος εκφεύγει, παραδοσιακά, του δικαστηριακού ελέγχου.

5. Η Διαστημική Βιομηχανική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η αύξηση της ανθρώπινης δραστηριότητας στο διάστημα και η ραγδαία ανάπτυξη των νεοεισερχομένων δοκιμάζουν τα όρια των συμβάσεων του ΟΗΕ για το διάστημα, μεταξύ άλλων για θέματα διαχείρισης της διαστημικής κυκλοφορίας και των εξορυκτικών δραστηριοτήτων. Η Ευρώπη θα πρέπει να βρίσκεται ανάμεσα στους πρωτοπόρους στην αντιμετώπιση παγκόσμιων προκλήσεων, όπως η αλλαγή του κλίματος ή η μείωση του κινδύνου καταστροφών, ενώ παράλληλα θα πρέπει να προωθεί τη διεθνή συνεργασία και την ανάπτυξη της παγκόσμιας διακυβέρνησης ή των κατάλληλων νομοθετικών πλαισίων για το διάστημα.

Η διαστημική βιομηχανία είναι ένας τομέας, σταθμός στην παγκόσμια οικονομία και περιλαμβάνει ολοένα και περισσότερο εξελισσόμενες δραστηριότητες, όπως διαστημική έρευνα και ανάπτυξη (R&D), κατασκευή και εκτόξευση δορυφόρων επίγειες υπηρεσίες, και δραστηριότητες όπως η λειτουργία του δορυφόρου υπηρεσιών και την προμήθεια ανεπεξέργαστων δεδομένων. Η διαστημική βιομηχανία προσελκύει

συμφέροντα ασφαλείας του, κάθε κράτος μέλος δύναται να λαμβάνει τα μέτρα που θεωρεί αναγκαία για την προστασία ουσιωδών συμφερόντων της ασφαλείας του, β) που αφορούν την παραγωγή ή εμπορία όπλων, πυρομαχικών και πολεμικού υλικού· τα μέτρα αυτά δεν πρέπει να αλλοιώνουν τους όρους του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς σχετικά με τα προϊόντα που δεν προορίζονται για στρατιωτικούς ειδικά σκοπούς. 2. Το Συμβούλιο αποφασίζοντας ομόφωνα προτάσει της Επιτροπής, μπορεί να επιφέρει τροποποιήσεις στον πίνακα τον οποίο κατάρτισε στις 15 Απριλίου 1958, και ο οποίος αφορά τα προϊόντα για τα οποία εφαρμόζονται οι διατάξεις της παραγράφου 1, στοιχείο β).

⁷² Βλ. Χριστιανό, Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ – Κατ' άρθρο ερμηνεία, (Ρ. - Ε. Παπαδοπούλου), Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

ολοένα και περισσότερο ενδιαφέρον λόγω των δυνατοτήτων της για τόνωση της τεχνολογικής καινοτομίας, τη δημιουργική βελτίωση της αποτελεσματικότητας στις δημόσιες και εμπορικές υπηρεσίες και να δημιουργήσει ανάπτυξη και απασχόληση μέσω νέων και βελτιωμένων προϊόντων και υπηρεσιών σε ολόκληρο το φάσμα των βιομηχανικών κλάδων⁷³.

Οι κυριότερες διαστημικές εφαρμογές αφορούν σε δορυφορικές λήψεις (satellite broadcasting), υπηρεσίες πλοήγησης και εντοπισμού θέσης (navigation and positioning services), τηλεπικοινωνίες, συμπεριλαμβανομένων των ευρυζωνικών, και των υπηρεσιών γεωσκοπήσεων (Earth observation services).

Οι τελικές συνολικές πωλήσεις του διαστημικού βιομηχανικού τομέα το έτος 2015, όπως προκύπτει από την Eurospace⁷⁴, ανήλθαν σε 7,53 δις. € (+ 4,3% από το 2014), με τις πωλήσεις να αυξάνονται σε όλα τα τμήματα της αγοράς και των προϊόντων.

Η βιομηχανική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποσκοπεί γενικά στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής βιομηχανίας, εξασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό ότι θα μπορεί να διατηρήσει τον ρόλο της ως κινητήριας δύναμης για βιώσιμη ανάπτυξη και απασχόληση στην Ευρώπη. Διάφορες στρατηγικές έχουν εγκριθεί προκειμένου να εξασφαλισθούν καλύτερες γενικές συνθήκες για την βιομηχανία της Ευρωπαϊκής Ένωση.

Η βιομηχανική πολιτική έχει οριζόντιο χαρακτήρα και αποσκοπεί στη διασφάλιση ευνοϊκών γενικών συνθηκών για την βιομηχανική ανταγωνιστικότητα. Είναι, επίσης, καλά ενσωματωμένη σε μια σειρά άλλων πολιτικών της ΕΕ όπως αυτές που αφορούν στο εμπόριο, την εσωτερική αγορά, την έρευνα και καινοτομία, την απασχόληση, την προστασία του περιβάλλοντος και τη δημόσια υγεία. Η βιομηχανική πολιτική της ΕΕ έχει συγκεκριμένα τους εξής στόχους: α) να επιταχύνει την προσαρμογή της βιομηχανίας στις διαρθρωτικές μεταβολές, β) να προαγάγει ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάληψη πρωτοβουλιών και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων στο σύνολο της Ένωσης, και ιδίως των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, γ) να προαγάγει περιβάλλον που να ευνοεί τη συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων, και δ) να βελτιώσει την

⁷³ Towards an EU industrial policy for space, Library of the European Parliament, 2013

⁷⁴ <http://www.eurospace.org/Data/Sites/1/pdf/eurospacefactsandfigures2016pressrelease.pdf>

εκμετάλλευση του βιομηχανικού δυναμικού των πολιτικών στους τομείς της καινοτομίας, της έρευνας και της τεχνολογικής ανάπτυξης (άρθρο 173 της ΣΛΕΕ).

Τα μέσα της βιομηχανικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία είναι επίσης εκείνα της πολιτικής για τις επιχειρήσεις, έχουν ως στόχο να δημιουργήσουν τις γενικές συνθήκες εντός των οποίων οι επιχειρηματίες και οι επιχειρήσεις θα μπορούν να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να αξιοποιούν τις ιδέες και τις ευκαιρίες τους. Εντούτοις, η βιομηχανική πολιτική οφείλει να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες και τα χαρακτηριστικά κάθε επιμέρους τομέα. Οι ετήσιες ευρωπαϊκές εκθέσεις περί ανταγωνιστικότητας αναλύουν τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες της οικονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα και, ειδικότερα, της βιομηχανίας της και είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε διατομεακές ή τομεακές πρωτοβουλίες πολιτικής⁷⁵.

Στο ανωτέρω πλαίσιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με το ψήφισμά του της 19ης Ιανουαρίου 2012, σχετικά με μία διαστημική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπηρεσία του πολίτη⁷⁶, υπογράμμισε τη σημασία της στρατηγικής έρευνας και της καινοτομίας στον τομέα της διαστημικής πολιτικής που θα εξασφαλίσει τεχνολογική πρόοδο, βιομηχανική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα στην Ένωση, δημιουργώντας ταυτόχρονα νέες θέσεις απασχόλησης. Αναγνώρισε, επίσης, ότι, το πρόγραμμα Galileo αποτελεί εμβληματικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το πρώτο παγκόσμιο σύστημα δορυφορικής πλοήγησης που δημιουργήθηκε για μη στρατιωτικούς σκοπούς και το οποίο θα μπορούσε να επιτρέψει την ανεξαρτησία της Ένωσης σε ένα στρατηγικό τομέα, όπως αυτόν του διαστήματος.

Ακολούθως, το 2013, με Ανακοίνωσή της η Επιτροπή⁷⁷ έθεσε τους στόχους της διαστημικής βιομηχανικής πολιτικής οι οποίοι είναι, α) η θέσπιση ενός συνεκτικού και σταθερού κανονιστικού πλαισίου, β) η περαιτέρω ανάπτυξη μιας ανταγωνιστικής, στέρεης, αποτελεσματικής και ισορροπημένης βιομηχανικής βάσης στην Ευρώπη και στήριξη της συμμετοχής των ΜΜΕ, γ) η στήριξη της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής διαστημικής βιομηχανίας ενθαρρύνοντας τον τομέα να γίνει πιο αποδοτικός οικονομικά στην αλυσίδα της προστιθεμένης αξίας, δ) η ανάπτυξη αγορών

⁷⁵ http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.9.1.html

⁷⁶ P7_TA(2012)0013

⁷⁷ COM(2013) 108 final

για δορυφορικές εφαρμογές και υπηρεσίες και ε) η εξασφάλιση τεχνολογικής μη εξάρτησης και ανεξάρτητης πρόσβασης στο διάστημα.

Είναι φανερό ότι, ο τομέας του διαστήματος εκτός των πολιτικών και στρατιωτικών εφαρμογών έχει μια εμπορική διάσταση που σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί αμελητέα, ιδίως σε περιόδους παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης, όπως αυτή που διανύουμε τα τελευταία επτά περίπου χρόνια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί διακαώς την αυτονομία στις διαστημικές δραστηριότητες, τόσο από άποψη τεχνολογικού υλικού όσο και τεχνογνωσίας. Με τις ΗΠΑ και την Κίνα να προτιμώνται από τους νέους επιστήμονες, ως χώρες με καλύτερες οικονομικές απολαβές και δυνατότητες εξέλιξης και με τον τομέα του διαστήματος να βρίσκεται ψηλά στις προτεραιότητές τους, η Ευρώπη υπόκειται σε ένα φαινομενικό *brain drain* παρόλες τις προσπάθειες που κάνει για προσέλκυση πολλών επιστημονικών ειδικοτήτων.

Η διακυβέρνηση και η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διαστημικής βιομηχανίας είναι μια άλλη σημαντική πρόκληση για την διαστημική ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πρόβλημα της διακυβέρνησης είναι κατά κύριο λόγο πολιτικό και οργανωτικό πρόβλημα, ενώ η ανάπτυξη της διαστημικής βιομηχανίας είναι ένα κυρίως διαρθρωτικό πρόβλημα.

Το πρόβλημα της διακυβέρνησης προέρχεται από τις πολύπλοκες σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την ESA και τις δυσκολίες στη δημιουργία συνεκτικών διαδικασιών προμηθειών και μια ενιαία βιομηχανική πολιτική για τη διαστημική βιομηχανία. Πριν ενδιαφερθεί ουσιαστικά η Ευρωπαϊκή Ένωση για το διάστημα, η ESA χειριζόταν τα μεγάλα ευρωπαϊκά διαστημικά προγράμματα και δραστηριότητες.

Τώρα, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ταυτόχρονα ο εμπνευστής, ο ιδιοκτήτης και ο διαχειριστής των μεγαλύτερων διαστημικών προγραμμάτων, όπως των προγραμμάτων Galileo και Copernicus. Συνεπώς, οι κανόνες που διέπουν την προμήθεια διαστημικής τεχνολογίας και την ανάπτυξη μιας ανταγωνιστικής και ειδικής βιομηχανικής πολιτικής για το διάστημα αποτελούν σημαντικές ανησυχίες για την Ευρωπαϊκή Ένωση αφού με αυτούς είναι πιθανό να ενισχυθεί η οικονομική ανάπτυξη και η ασφάλεια. Μακροπρόθεσμα, μπορεί επίσης να ενισχύσει την παγκόσμια επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εάν αυτή γίνει πιο ελκυστική για το χώρο των επιχειρήσεων και οι χώρες –

παράγοντες στις διαστημικές δραστηριότητες εξαρτηθούν από τη διαστημική τεχνολογία και τη γνώση που αναπτύσσεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁷⁸.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ - ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΚΑΙ Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ

⁷⁸ T. Evers, The EU, Space Security and a European Global Strategy, Swedish Institute of International Affairs (UI), No 18, 2013

1. Η ανάγκη για μια σταθερή ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική

Η ικανότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να βελτιστοποιήσει τη συμβολή της στον τομέα του διαστήματος σχετίζεται άμεσα με την ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής που ενώνει δύο βασικούς χώρους· τον κοινωνικοοικονομικό χώρο και τον χώρο της ασφάλειας και της άμυνας. Στην πρώτη περίπτωση, ο χώρος αυτός επιτρέπει την οικονομική ανάπτυξη για κοινωνικούς σκοπούς και σκοπούς που αφορούν στην παγκόσμια ανταγωνιστικότητα, έχοντας καταστεί ο ίδιος ο χώρος του διαστήματος οικονομικά βιώσιμος, ιδιαίτερα στον τομέα των εφαρμογών. Στην δεύτερη περίπτωση, ο χώρος της ασφάλειας και της άμυνας αντιμετωπίζεται σε σχέση με την πολιτική ασφάλειας, της πολιτικής άμυνας και των εξωτερικών υποθέσεων και της ασφάλειας που απαιτεί ο χώρος της διπλωματίας⁷⁹.

Σύμφωνα με *Ίδρυμα για το Διάστημα*⁸⁰, το μέγεθος της παγκόσμιας διαστημικής βιομηχανίας εκτιμήθηκε σε 323 δισ. δολάρια το 2015⁸¹ (δηλαδή των εμπορικών εσόδων και των κρατικών δαπανών) και αυξάνεται κάθε χρόνο με δραματικούς ρυθμούς. Σε αντίθεση με πολλούς άλλους τομείς, οι εθνικές κυβερνήσεις είναι μέτοχοι στην πλειονότητα των διαστημικών δραστηριοτήτων και διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην ανάπτυξη των προϊόντων και των υπηρεσιών του τομέα του διαστήματος.

⁷⁹ βλ. J.Robinson/M. Romancov, The European Union and Space: Opportunities and Risks, EU Non – Proliferation Consortium, January 2014.

⁸⁰ <https://www.spacefoundation.org>.

⁸¹ <https://www.spacefoundation.org/media/press-releases/space-foundation-report-reveals-global-space-economy-323-billion-2015> - Space Report 2016.

Κατά συνέπεια, η αγορά του διαστήματος (space market) επηρεάζεται από τις κυβερνήσεις και λοιπούς θεσμικούς φορείς. Πάνω από το 80% των παγκόσμιων διαστημικών δραστηριοτήτων περιλαμβάνει δημόσιους φορείς, οποίοι δρουν ως επενδυτές ή επιχειρηματίες. Οι κυβερνήσεις ελέγχουν επίσης την πρόσβαση στο μεγαλύτερο μέρος της αγοράς της διαστημικής τεχνολογίας.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η κυβέρνηση των ΗΠΑ λειτουργούσε δορυφόρους κυρίως για να εξυπηρετήσει τις δικές της ανάγκες. Σταδιακά, άρχισε να προσφέρει υπηρεσίες, απευθείας στο κοινό (π.χ. προϊόντα και υπηρεσίες τηλεπισκόπησης – remote sensing). Η δωρεάν πρόσβαση στο κοινό τόνωσε την ανάπτυξη των πολύτιμων συναφών εμπορικών αγορών. Το αντίθετο συνέβαινε στην περιοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρότι, τα κράτη μέλη της ΕΕ σε συνδυασμό καταλαμβάνουν τη δεύτερη θέση στη αεροδιαστημική βιομηχανία παγκοσμίως.

Η Ευρώπη είναι σε ιδιαίτερα καλή θέση, δεδομένης της πλούσιας ιστορίας και παράδοσης σε ανακαλύψεις, την κωδικοποίηση νόμων και κανόνων, την τεχνολογική καινοτομία και την ικανή διπλωματία της, έτσι ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που συνδέονται με τον διαρκώς εξελισσόμενο τομέα του διαστήματος και την επείγουσα ανάγκη για ένα ευρέως αποδεκτό νομικό χάρτη για το διάστημα. Ο νομικός αυτός χάρτης θα περιλαμβάνει την επιτυχή διαχείριση και αξιοποίηση του Galileo και του Κοπέρνικου, την ανάπτυξη της ικανότητας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης για την παρακολούθηση του διαστήματος και των στοιχείων του, την ικανότητα να ανταποκριθεί σε εξωτερικές απειλές, τη διαχείριση των διαστάσεων της πολιτικής ασφάλειας του διαστήματος και την συγκέντρωση μιας ευρείας διεθνούς υποστήριξης για την διαμόρφωση ενός διεθνούς κώδικα συμπεριφοράς για τις δραστηριότητες στο διάστημα.

Για την υλοποίηση και εφαρμογή των ανωτέρω, η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται εκτός από την προσαρμογή, η οποία αναφέρθηκε ανωτέρω, μια άλλη προϋπόθεση η οποία θα την καταστήσει ικανό παίκτη και αυτή είναι, πέραν πάσης αμφιβολίας, η *αυτονομία*.

2. Τα πρώτα βήματα προς την αυτονομία στον τομέα των Ευρωπαϊκών διαστημικών δραστηριοτήτων

Αν υπάρχει ένας τομέας των διαστημικών δραστηριοτήτων για τον οποίο δεν ισχύει η έκφραση *αυτονομία και εξάρτηση*, αυτός είναι οι διαστημικές επιστήμες. Όπως και σε όλους τους άλλους κλάδους της επιστήμης, η επιστήμη του διαστήματος, οι οποίοι περιλαμβάνουν την αστρονομία, την εξερεύνηση του ηλιακού μας συστήματος, του πλάσματος και των θεμελιωδών νόμων της φυσικής, καθώς και των επιστημών της Γης, επωφελούνται από την αλληλεπίδραση όλων των επιστημόνων που συμμετέχουν σε αυτή. Η επιστημονική γνώση βασίζεται στην ευρύτερη αντιπαράθεση των ιδεών, την ανταλλαγή πληροφοριών και τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων και των ανακαλύψεων. Αποτελούσε πάντα, και θα συνεχίσει να αποτελεί μια διεθνή προσπάθεια. Ακόμα κι αν οι ιδέες των επιστημόνων είναι διαφορετικές σε γενικές γραμμές, στον τομέα του διαστήματος οι επιστήμονες δεν είναι αυτόνομοι, αλλά αλληλένδετοι μέσω μιας εκτεταμένης πνευματικής αντιπαράθεσης που χαρακτηρίζει την επιστημονική πρόοδο και την απόκτηση γνώσεων. Ως εκ τούτου, η ανεξαρτησία στις διαστημικές επιστήμες φαίνεται περισσότερο να ομοιάζει με ένα πολιτικό σύνθημα παρά με μια επιστημονική αλήθεια.

Περαιτέρω, οι διαστημικές επιστήμες είναι μέρος αυτού που συνήθως ονομάζεται «μεγάλη επιστήμη», στην οποία βρίσκονται όλες οι επιστήμες που στηρίζονται στη χρήση μεγάλου και, επομένως, ακριβού εξοπλισμού της τάξης των πολλών δισ. ευρώ. Παραδείγματα αποτελούν οι γιγαντιαίοι επιταχυντές του CERN στη Γενεύη ή τα συστήματα εδάφους της αστρονομίας που χρησιμοποιούν μεγάλα οπτικά ραδιοτηλεσκόπια, όπως το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο (ESO) στη Χιλή, που έχει αναπτύξει ένα από τα μεγαλύτερα τηλεσκόπια στον κόσμο. Οι διαστημικές αποστολές, αλλά και η εκτόξευση αντικειμένων στο διάστημα, έχουν την τάση να αυξάνονται σε μέγεθος και σε φιλοδοξία και να γίνονται όλο και πιο ακριβά, υπερβαίνοντας τις δυνατότητες μεμονωμένων κρατών. Κατά συνέπεια, οι διαστημικές αυτές δραστηριότητες μπορούν να αναπτυχθούν μόνο σε ένα διεθνές πλαίσιο και δεν είναι ούτε αυτόνομες ούτε ανεξάρτητες. Αντίθετα, είναι αλληλένδετες και έχουν την τάση να συνεχίσουν να αυξάνονται και να επεκτείνονται⁸².

Οι ΗΠΑ, έχοντας αναπτύξει ισχυρή τεχνολογία, ήδη από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με την προσέλκυση Γερμανών επιστημόνων και χορήγηση σε αυτούς αμνηστία,

⁸² R. M. Bonnet, *Autonomy and Dependence in Space Sciences*, Springer International Publishing, 2015

κατάφεραν να βρίσκονται στην πρώτη θέση σε ό,τι αφορά τις διαστημικές αποστολές και την διαστημική ευρεσιτεχνία. Φυσικά, υπήρξαν και άλλοι παράγοντες που βοήθησαν στην ανέλιξη αυτή, όπως το γεγονός ότι δεν είχαν υποστεί υλικές καταστροφές κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και το θέμα του διαστήματος υπήρξε για τρεις δεκαετίες μετά το τέλος του πολέμου, η πρώτη προτεραιότητα για την Αμερικανική κυβέρνηση σε μια προσπάθεια υπερκέρασης της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία είχε ήδη στείλει τον κοσμοναύτη Gagarin σε τροχιά πάνω από τη Γη τον Απρίλιο του 1961.

Ωστόσο, η διαστημική αυτή τεχνολογία και τεχνογνωσία των ΗΠΑ που αποτελεί ως χώρα απλά ένα παράδειγμα, δεν είναι διαθέσιμη για άλλες χώρες λόγω στρατιωτικού απορρήτου και πολιτικής ασφάλειας, παρά το γεγονός ότι, η διάχυση της επιστημονικής αυτής γνώσης θα βοηθούσε σε περαιτέρω εξέλιξη αυτής και σε σχετικά γρήγορο χρονικό διάστημα.

Ειδικότερα, αν λάβουμε υπόψη την περίπτωση όλων των εθνών που δραστηριοποιούνται στο διάστημα, είτε πρόκειται για τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Ρωσία, την Ινδία, την Ιαπωνία ή την Κίνα, είναι αρκετά προφανές ότι, η πλήρης αυτονομία έχει σαφώς οριστεί σε υψηλό επίπεδο προτεραιότητας και από πολύ νωρίς.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν αυστηρούς κανόνες, για τις προμήθειες για κυβερνητικούς δορυφόρους και τις υπηρεσίες εκτόξευσης, οι οποίοι εμποδίζουν την εθνική τους βιομηχανία να στηριχθεί σε προμηθευτές εκτός ΗΠΑ. Επιπλέον, ένας από τους βασικούς στόχους της, μέσω μαζικών επενδύσεων σε όλο το φάσμα των διαστημικών τεχνολογιών, είναι να εξασφαλιστεί η κυριαρχία τους σε αποκλειστικά εθνική βάση.

Η Ρωσία δημιούργησε τις εντυπωσιακές δυνατότητές της στο διαστημικό τομέα κατά τη διάρκεια της σοβιετικής εποχής. Οι φιλοδοξίες της ήταν και είναι να παραμείνει ένας πρώτης τάξεως παίκτης στον τομέα του διαστήματος για καθαρά λόγους εθνικούς, παρά την τεχνολογική καθυστέρηση της σε διάφορους άλλους βασικούς τομείς.

Από την έναρξη των αντίστοιχων εθνικών διαστημικών φορέων τους, τα σχέδια της Κίνας και της Ινδίας σε σχέση με το διάστημα έχουν καταστεί ισχυρά λόγω των αυστηρών εγχώριων απαιτήσεών τους. Κίνητρο υπήρξε σε κάποιο βαθμό η αδυναμία τους να στηρίζονται στις εμπορικές αγορές για να καλύψουν τις ανάγκες των

διαστημικών προγραμμάτων τους για αυτό το λόγο μάλιστα και οι δύο έχουν κάνει σημαντικές προσπάθειες για να ελέγξουν πλήρως όλες τις τεχνολογικές πτυχές που αφορούν την πρόσβαση στο διάστημα όπως τις τηλεπικοινωνίες και την τηλεπισκόπησης, για αυστηρά στρατιωτική χρήση, στην περίπτωση της Ινδίας και της πολιτικής και στρατιωτικής χρήσης στην περίπτωση της Κίνας.

Ακόμα και η Ιαπωνία έχει σταθερή ανάπτυξη σε σχέση με τις δυνατότητές της στο διάστημα. Η Ιαπωνία αναλαμβάνει μια διαστημική αποστολή, μόνο όταν έχει τη βεβαιότητα ότι θα είναι σε θέση να τη φέρει εις πέρας με ίδια μέσα⁸³.

Αποτέλεσμα των ανωτέρω επιλογών και πολιτικών, ήταν οι χώρες οι οποίες αποτελούσαν τους μεγάλους παίκτες στην αγορά του διαστήματος να αποφασίζουν από νωρίς για την ελευθερία ανάπτυξης και το μέγεθος ανάπτυξης των διαστημικών δραστηριοτήτων των άλλων χωρών.

Για τους λόγους δε αυτούς, η Ευρώπη τη δεκαετία του 1970, αναγκάστηκε να αναπτύξει τον δικό της εκτοξευτή (Ariane⁸⁴), αφού οι περιορισμοί στην πώληση και διάθεση διαστημικού τεχνολογικού εξοπλισμού από τις ΗΠΑ, την απέτρεπαν από την εκτόξευση δικού της εμπορικού τηλεπικοινωνιακού δορυφόρου.

Το 1979, η ESA και η NASA υπέγραψαν Μνημόνιο Συνεργασίας (Memorandum of Understanding)⁸⁵, για την εκτόξευση δύο δορυφόρων, κατασκευασμένοι ο ένας από την ESA και ο άλλος από την NASA. Η NASA, με ανακοίνωσή της το 1981, αρχικά καθυστέρησε την εκτόξευση και εν τέλει τη ματαίωσε. Στο χρονικό δε διάστημα αυτό, η ESA είχε ήδη κατασκευάσει τον δικό της δορυφόρο που όμως ήταν άχρηστος χωρίς τον δορυφόρο της NASA, ο οποίος είχε όλο τον φωτογραφικό εξοπλισμό. Ακολούθησαν σκληρές διαπραγματεύσεις τόσο σε πολιτικό όσο και σε διπλωματικό επίπεδο, σε μια προσπάθεια να αντιστρέψουν την απόφαση της NASA για αποχώρηση από το πρόγραμμα, μάταια όμως. Ακολούθησε ένα ακόμα ναυάγιο, αυτό του

⁸³ J.-J. Tortora, *European Autonomy in Space: The Technological Dependence*, Springer International Publishing, 2015

⁸⁴ Η Γαλλία πρότεινε για πρώτη φορά το πρόγραμμα Ariane και επίσημα συμφωνήθηκε στο τέλος του 1973, μετά από συζητήσεις μεταξύ της Γαλλίας, της Γερμανίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Το πρόγραμμα τελούσε τη δεύτερη απόπειρα της Δυτικής Ευρώπης να αναπτύξει τον δικό της εκτοξευτή δορυφόρων μετά την αποτυχία του προγράμματος Europa.

⁸⁵ *International Partnerships In Large Science Projects*, Congress of the United States, Office of Technology Assessment, 1994

προγράμματος προσέγγισης κομητών το 1979, στο οποίο πάλι η NASA απεδείχθη αναξιόπιστος εταίρος.

Τα γεγονότα αυτά, επηρέασαν βαθιά τις σχέσεις μεταξύ των δύο οργανισμών και την μελλοντική τους συνεργασία. Σταδιακά η Ευρώπη συνειδητοποίησε ότι, οι διαστημικές της δραστηριότητες, για να μπορέσουν να υλοποιηθούν θα πρέπει να καταστούν αυτόνομες.

Η δεύτερη θέση στη λίστα των καλύτερων διαστημικών οργανισμών στον κόσμο ήρθε με το πρόγραμμα *Horizon 2000* το 1985, το οποίο εκτόξευσε επιτυχώς ένα μεγάλο αριθμό δορυφόρων σε μια χρονική διάρκεια είκοσι και πλέον ετών. Μάλιστα το πρόγραμμα αυτό πραγματικά μεταμόρφωσε την ESA από ένα κατώτερο οργανισμό και εταίρο σε έναν οργανισμό ικανό να διαμορφώνει σημαντικά τμήματα του συνόλου των διεθνών διαστημικών προγραμμάτων. Έγινε ένα πρότυπο αναφοράς για τους διεθνείς εταίρους της και εδραίωσε μια πληθώρα ευρωπαϊκών εθνικών προγραμμάτων σε ένα ενιαίο ολοκληρωμένο ευρωπαϊκό διαστημικό επιστημονικό πρόγραμμα. Χάρη στο *Horizon 2000*, η Ευρώπη κατέστη ένας αναγνωρισμένος ηγέτης στο τομέα του διαστήματος, ο οποίος πλέον δεν είναι πλήρως εξαρτώμενος από άλλους φορείς⁸⁶. Διάδοχος του *Horizon 2000* είναι το πρόγραμμα *Cosmic Vision 2015 – 2025*⁸⁷, το οποίο ομοίως με τον προκάτοχό του θα συνεχίσει την εκτόξευση δορυφόρων.

3. Τα είδη της αυτονομίας που αποζητά η Ευρώπη στον τομέα της διαστημικής πολιτικής

Διακαής πόθος και στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν, από τα πρώτα χρόνια της συνεργασίας της με την ESA, η σταδιακή απαγκίστρωση από την εξάρτησή της στον τομέα των διαστημικών δραστηριοτήτων από άλλους φορείς και οργανισμούς, συνεργασία η οποία, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, πολλές φορές, είτε δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, είτε οι διαπραγματεύσεις για μια ενδεχόμενη συνεργασία απέβαιναν δύσκολες και πολλές φορές άκαρπες ιδίως στις περιπτώσεις που η παρεχόμενη από τους άλλους φορείς τεχνολογία ήταν απαραίτητη για την Ευρώπη και τους στόχους της.

⁸⁶ R.-M. Bonnet, ο.π.

⁸⁷ <http://sci.esa.int/cosmic-vision/46510-cosmic-vision/>

Η αυτονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η στρατηγική της προς εκπλήρωση αυτού του σκοπού μπορεί να χωριστεί σε τρεις υποκατηγορίες, όπως αναλυτικά αναλύουν οι *Wouters* και *Hansen*⁸⁸: α) της πολιτικής αυτονομίας, β) της οικονομικής αυτονομίας και γ) της στρατηγικής αυτονομίας.

Η αυτονομία σημαίνει ανεξαρτησία, η διαβίωση με κανόνες και νόμους που δεν καθορίζονται από άλλους⁸⁹. Η εξάρτηση, αντιθέτως, προϋποθέτει μια κατάσταση όπου κάποιος υπόκειται σε κανόνες ή νόμους που έχουν καθοριστεί από άλλους, με το εναλλακτικό όρο «υποχώρηση» που υλοποιεί την πρόσθετη διάσταση της βεβαίωσης αυτής της κατάστασης. Μεταξύ των δύο αυτών άκρων βρίσκεται ένας άπειρος αριθμός πιθανών μορφών κυβερνητικών αυτονομίας με στοιχεία υποταγής.

Η δεύτερη υποκατηγορία στη γενική αντίθεση μεταξύ εξάρτησης και ανεξαρτησίας βρίσκεται στην οικονομική σφαίρα. Εδώ, η ανεξαρτησία σχετίζεται με το βαθμό στον οποίο κάποιος οικονομικός παίκτης είναι σε θέση να παρέχει για τις δικές του ανάγκες ή, αντίθετα, σε ποιο βαθμό είναι εξαρτώμενος από τους άλλους. Η πιο ακραία μορφή της οικονομικής ανεξαρτησίας είναι η αυτάρκεια. Η αυτάρκεια συνεπάγεται την πλήρη ανεξαρτησία.

Η τρίτη υποκατηγορία αφορά στη στρατηγική αυτονομία που αντικατοπτρίζει, τόσο τα τυπικά κριτήρια που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό της πολιτικής ανεξαρτησίας (το δικαίωμα λήψης αποφάσεων), όσο και τα στοιχεία της *de facto* δυνατότητας, οι αποφάσεις αυτές τελικά να εφαρμοστούν. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, προς το παρόν τουλάχιστον, ενθαρρύνει τη στρατηγική συνεργασία υπέρ της στρατηγικής αυτονομίας.

Η αλήθεια είναι, ότι μια στρατηγική εταιρική σχέση μπορεί κάλλιστα να λειτουργήσει ως μια εποικοδομητική δέσμευση. Μάλιστα, οι κίνδυνοι της μονομέρειας μειώνονται, και οι εθνικές επιφυλάξεις μπορούν να αμβλυνθούν. Όταν οι ΗΠΑ προσέφεραν στους συμμάχους τους στο ΝΑΤΟ πρόσβαση στον στρατιωτικό κώδικα για το GPS, ήταν μια προσπάθεια ενίσχυσης της στρατηγικής εταιρικής ασφάλειας και ένας τρόπος να εμποδίσουν τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την ανάπτυξη των δικών τους

⁸⁸ J. Wouters/R. Hansen, *Strategic Autonomy in EU Space Policy: A Conceptual and Practical Exploration*, European Autonomy in Space, Springer International Publishing, 2015

⁸⁹ <https://el.wiktionary.org/wiki/αὐτονομία>

δυνατοτήτων (Galileo). Τελικά, ο στόχος της Ευρώπης με το πρόγραμμα Galileo φάνηκε να ήταν η επίτευξη μιας μορφής στρατηγικής αυτονομίας, αλλά πίσω από αυτόν υπήρξε απλά η συνεργασία⁹⁰.

Η αυτονομία μπορεί να είναι το μέσο, το οποίο θα μπορέσει να βοηθήσει στην επιλογή των συνεργατών για μια στρατηγική συνεργασία, αλλά μπορεί επίσης να οδηγήσει και σε συνεργασία με αδύναμους εταίρους για την προώθηση συγκεκριμένης ατζέντας. Η τελευταία περίπτωση φαίνεται να ισχύει στις σχέσεις μεταξύ Γερμανίας και ΗΠΑ, σε ό,τι αφορά τον τομέα της οπτικής δορυφορικής αναγνώρισης (HiROS⁹¹) σύμφωνα με έγγραφα που δόθηκαν στη δημοσιότητα στις αρχές του 2011 από τα WikiLeaks. Λαμβάνοντας υπόψη την ανεπίσημη απρόθυμη ανταλλαγή πληροφοριών (δορυφορικές εικόνες) μεταξύ της Γαλλίας και της Γερμανίας, η συνεργασία μεταξύ της τελευταίας και των ΗΠΑ αμφισβητεί ευθέως τον γαλλικό ρόλο και την ισορροπία των σχετικών θέσεων.

Στο οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρατηρείται ότι, τόσο σε παραδοσιακούς τομείς αρμοδιότητάς της, όπως η αγροτική πολιτική και το εμπόριο, όσο και σε αυτούς που είναι καινούργιοι, το έργο της ολοκλήρωσης εξακολουθεί να είναι κυρίως οικονομικής φύσεως. Σε πολλούς τομείς της πολιτικής, η πρώτη εστίαση ήταν, επομένως, η δημιουργία μιας αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών μελών μέσω της ένωσης και του συνδυασμού των αγορών τους. Περαιτέρω, στη διαδικασία αυτή ολοκλήρωσης, η οικονομική αλληλεξάρτηση χρησιμεύει στην ευθυγράμμιση των συμφερόντων των κρατών μελών, η οποία ευνοεί την περαιτέρω πολιτική ολοκλήρωση και θα διευκολύνει στην ανάδειξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως παγκόσμιου παράγοντα στα αντίστοιχα πεδία.

Από την άλλη, στον τομέα του διαστήματος και των διαστημικών δραστηριοτήτων εν γένει, το τοπίο είναι λιγότερο ξεκάθαρο, καθώς η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών μελών δεν είναι το αποτέλεσμα μιας δραστήριας πολιτικής για το σκοπό αυτό, αλλά μάλλον οφείλεται στην παράδοση της διεθνούς συνεργασίας που επιβάλλεται από την

⁹⁰ M.Dickow, *The Pursuit of Collective Autonomy? Europe's Autonomy in "Space and Security" Lacks a Joint Vision*, Springer International Publishing, 2015

⁹¹ Το HiROS (High Resolution Optical System) είναι ένα δορυφορικό σύστημα που λειτουργεί στο ορατό και εγγύς υπέρυθρο (NIR) οπτικό φάσμα με ανάλυση 0,5 m επί του εδάφους. Έχει αναπτυχθεί από το Γερμανικό Κέντρο Αεροδιαστημικής και φέρεται να χρησιμοποιείται για λόγους κατασκοπείας, σύμφωνα με διαβαθμισμένα έγγραφα που απελευθερώθηκαν από τα WikiLeaks.

οικονομική και βιομηχανική φύση των δραστηριοτήτων αυτών. Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική φαίνεται από τη μία πλευρά να είναι ολοκληρωμένη, με την πλειοψηφία των διαστημικών προγραμμάτων που διεξάγονται να οφείλονται στη διεθνή συνεργασία, αλλά από την άλλη εξακολουθεί να είναι κατακερματισμένη, ως συνέπεια της διακυβερνητικής λογικής του σχεδιασμού και των προγραμμάτων χρηματοδότησης που έχουν μέχρι στιγμής επικρατήσει καθ' όλη τη διάρκεια της ύπαρξης της ESA. Για τη συνένωση των ξεχωριστών φιλοδοξιών των κρατών μελών στο διάστημα με τις φιλοδοξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διάστημα, τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά, θα πρέπει οι ευρείς πολιτικοί στόχοι της τελευταίας να αποτελέσουν συμπαγή μέτρα πολιτικής, έτσι ώστε να μπορέσει η Ευρώπη να αναπτυχθεί και να αποκτήσει τα απαραίτητα τεχνολογικά και βιομηχανικά μέσα επίτευξης των διαστημικών στόχων.

Εν τέλει, πέντε βασικοί παράγοντες φαίνεται να είναι απαραίτητοι για τη διατήρηση της εγγυημένης πρόσβασης της Ευρώπης στο διάστημα στο μέλλον· α) η ισχυρή υποστήριξη από τους θεσμικούς φορείς, β) η αναδιοργάνωση του τομέα της εκτόξευσης, γ) μια βιώσιμη εμπορική στρατηγική, δ) ένα πλήρες σύνολο εκτοξευτών και ε) η επόμενη γενιά εκτοξευτών (NGL⁹²)⁹³.

4. Τα σύγχρονα επιτεύγματα και η νέα στρατηγική της Ευρωπαϊκής διαστημικής πολιτικής

4.1. Η Ανακοίνωση της Επιτροπής του 2016 - COM(2016) 705

Φτάνοντας στο 2016, η Ευρώπη στο σύνολό της [τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Διαστήματος, η Ευρωπαϊκή Οργάνωση για την Εκμετάλλευση Μετεωρολογικών Δορυφόρων (EUMETSAT) και η Ευρωπαϊκή Ένωση] αποτελεί πλέον μια μεγάλη παγκόσμια διαστημική δύναμη.

Έχει ισχυρή και ανταγωνιστική βιομηχανία, π.χ. για δορυφόρους, εκτοξευτές και συνδεδεμένες υπηρεσίες/δραστηριότητες. Η ευρωπαϊκή διαστημική βιομηχανία απασχολεί περισσότερους από 230.000 επαγγελματίες και εκτιμάται ότι παράγει

⁹² Next Generation Launcher. Για περισσότερα βλ. https://en.wikipedia.org/wiki/Next_Generation_Launcher

⁹³ C. Al-Ekabi, European Access to Space: Factors of Autonomy, Springer International Publishing, 2015

προστιθέμενη αξία 46-54 δισ. ευρώ. Η Ευρώπη κατασκευάζει το ένα τρίτο της παγκόσμιας παραγωγής δορυφόρων. Έχει σημειώσει πολλές επιτυχίες στο διάστημα με ριζοσπαστικές τεχνολογίες και εξερευνητικές αποστολές.

Την περίοδο 2014 - 2020 η Ευρωπαϊκή Ένωση θα έχει επενδύσει 12 δισ. ευρώ για την ανάπτυξη διαστημικών προγραμμάτων υψηλής ποιότητας. Ο Κοπέρνικος, ο κορυφαίος πάροχος γεωσκοπικών δεδομένων ανά την υφήλιο, βοηθά ήδη στη διάσωση ζωών στη θάλασσα, βελτιώνει την αντίδρασή σε φυσικές καταστροφές, όπως σεισμούς, δασικές πυρκαγιές ή πλημμύρες, ενώ δίνει τη δυνατότητα στους γεωργούς να διαχειρίζονται καλύτερα τις καλλιέργειές τους. Το πρόγραμμα Galileo, το παγκόσμιο δορυφορικό σύστημα πλοήγησης της Ευρώπης, σύντομα θα παρέχει πιο ακριβείς και αξιόπιστες πληροφορίες εντοπισμού θέσης και χρονοπροσδιορισμού, είτε για αυτόνομα και συνδεδεμένα οχήματα, είτε για σιδηροδρομικές και αεροπορικές μεταφορές ή άλλους τομείς. Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υπέρθεσης για τη Γεωστατική Πλοήγηση (EGNOS) παρέχει υπηρεσίες για την ασφάλεια της ανθρώπινης ζωής στη ναυσιπλοΐα σε χρήστες αεροπορικών, θαλάσσιων και χερσαίων μέσων μεταφοράς σε όλη σχεδόν την Ευρώπη. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα η σημασία του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Εκμετάλλευση των Μετεωρολογικών Δορυφόρων (EUMETSAT⁹⁴). Ο EUMETSAT είναι ένας διακυβερνητικός διαστημικός οργανισμός ο οποίος ιδρύθηκε το 1986 και σκοπό έχει την παροχή δορυφορικών δεδομένων σχετικά με τις καιρικές συνθήκες και το κλίμα, υψηλής ευκρίνειας εικόνες και υπηρεσίες, σε συνεργασία με τις Εθνικές Μετεωρολογικές Υπηρεσίες των κρατών, καθώς και των συνεργαζόμενων μελών⁹⁵. Από μόνος της δε, ο Οργανισμός αυτός έχει έσοδα από τις υπηρεσίες που προσφέρει που αγγίζουν το ποσό των 1,3 δις. ετησίως. Μέχρι τα μέσα του 2014, η EUMETSAT απαρτιζόταν από 30 κράτη μέλη και 1 συνεργαζόμενο κράτος (Σερβία) από τα 27 κράτη μέλη το 2013. Ακολούθησαν η Λιθουανία, η Ισλανδία και η Βουλγαρία το 2014⁹⁶.

Ορισμένες καινοτόμες νεοσύστατες επιχειρήσεις χρησιμοποιούν ήδη δορυφορικά δεδομένα, όπως τις υπηρεσίες της EUMETSAT, π.χ. για να βοηθούν τους γεωργούς να παρακολουθούν αποτελεσματικότερα τις καλλιέργειές τους, για να επιτρέπουν σε

⁹⁴ <http://www.eumetsat.int/>

⁹⁵ <http://www.eumetsat.int/website/home/AboutUs/WhoWeAre/index.html>

⁹⁶ C. Al-Ekabi, *European Space Activities in the Global Context*, Springer-Verlag Wien, 2016

εφαρμογές του διαδικτύου των πραγμάτων να χρησιμοποιούν δεδομένα εντοπισμού θέσης ή να παρέχουν μη επανδρωμένα αεροσκάφη για θαλάσσια διάσωση⁹⁷.

Αντίστοιχος διακυβερνητικός διαστημικός οργανισμός είναι και ο INTELSAT, ο Παγκόσμιος Δορυφορικός Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών, ο οποίος ξεκίνησε ως διακυβερνητική κοινοπραξία με τη διαχείριση ενός αστερισμού δορυφόρων επικοινωνιών οι οποίοι παρέχουν διεθνείς υπηρεσίες μετάδοσης.

Από το Μάρτιο του 2011, ο INTELSAT διαθέτει ένα στόλο 52 δορυφόρων επικοινωνιών, ο οποίος είναι ένας από τους μεγαλύτερους στόλους στον κόσμο των εμπορικών δορυφόρων.

Με Ανακοίνωσή της, η Επιτροπή τον Οκτώβριο του 2016⁹⁸ πρότεινε μια νέα διαστημική στρατηγική για την Ευρώπη βασισμένη σε τέσσερις πυλώνες – στρατηγικούς στόχους⁹⁹. Η στρατηγική προβλέπει ότι *"ο ευρωπαϊκός διαστημικός τομέας πρέπει να παραμείνει στην πρώτη γραμμή της ταχύτατα εξελισσόμενης επαναστατικής καινοτομίας, της ανάδειξης νέων επιχειρηματικών μοντέλων και του εντεινόμενου παγκόσμιου ανταγωνισμού"*. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή θέτει ως στόχο να επενδύσει περίπου όσα χρήματα επενδύουν στο διάστημα και οι ΗΠΑ - 12 δισ. για 7 χρόνια - να ολοκληρώσει με το πρόγραμμα Galileo, να υλοποιήσει νέα προγράμματα στο πλαίσιο του Κοπέρνικου για την παρατήρηση του πλανήτη και να αποστείλει τουλάχιστον 30 νέους δορυφόρους στο διάστημα. Σε σχέση δε με το επικείμενο σχέδιο δράσης για την ευρωπαϊκή άμυνα, η Επιτροπή θα δρομολογήσει την πρωτοβουλία για αυτονομία σε κυβερνητικές δορυφορικές επικοινωνίες (GovSatCom), ώστε να εξασφαλίζεται η παροχή αξιόπιστων, ασφαλών και οικονομικά αποδοτικών υπηρεσιών δορυφορικής επικοινωνίας για την ΕΕ και τις εθνικές δημόσιες αρχές.

4.2. Η συμμετοχή της ESA στον Διεθνή Διαστημικό Σταθμό (ISS¹⁰⁰)

⁹⁷ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3530_el.htm

⁹⁸ COM(2016) 705 final

⁹⁹ α) μεγιστοποίηση των οφελών των διαστήματος για την κοινωνία και την οικονομία της ΕΕ, β) προώθηση ενός παγκόσμιου ανταγωνιστικού και καινοτόμου Ευρωπαϊκού διαστημικού τομέα, γ) ενίσχυση της αυτονομίας της Ευρώπης όσον αφορά την πρόσβαση και τη χρήση του διαστήματος σε ένα ασφαλές και προστατευμένο περιβάλλον και δ) ενίσχυση του ρόλου της Ευρώπης ως παγκόσμιου παράγοντα και προώθηση της διεθνούς συνεργασίας.

¹⁰⁰ Ο Διεθνής Διαστημικός Σταθμός (ΔΔΣ) (International Space Station - ISS) είναι ένας ερευνητικός διαστημικός σταθμός σε τροχιά γύρω από τη Γη. Η συναρμολόγησή του ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 1998 ενώ το πρώτο του πλήρωμα εγκαταστάθηκε τον Νοέμβριο του 2000. Ο ΔΔΣ εξακολουθεί και σήμερα να βρίσκεται σε φάση ανάπτυξης. Είναι ορατός από τη Γη δια γυμνού οφθαλμού, με την απόστασή του από την επιφάνειά της να κυμαίνεται μεταξύ 319,6 και 346,9 χιλιομέτρων. Ταξιδεύει με μέση ταχύτητα ως προς την επιφάνεια της Γης 27.744 χιλιόμετρα ανά ώρα, συμπληρώνοντας 15,7 περιστροφές την ημέρα. Επειδή η περίοδος της τροχιάς του σταθμού

Σε συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Ρωσία, την Ιαπωνία και τον Καναδά, η Ευρώπη μοιράζεται το μεγαλύτερο διεθνές πρόγραμμα όλων των εποχών - τον Διεθνή Διαστημικό Σταθμό. Ο -360 τόνων - Διεθνής Διαστημικός Σταθμός έχει πάνω από 820 κυβικά μέτρα χώρου, αρκετό δηλαδή για το πλήρωμά των έξι ατόμων που φιλοξενεί και οι οποίοι διενεργούν μια μεγάλη σειρά επιστημονικών πειραμάτων.

Το νομικό πλαίσιο του Διεθνούς Διαστημικού Σταθμού είναι δομημένο σε τρία επίπεδα διεθνών συμφωνιών συνεργασίας: α) τη Διακυβερνητική Συμφωνία για τον Διεθνή Διαστημικό Σταθμό¹⁰¹ που συχνά αναφέρεται ως IGA και είναι μια διεθνής συνθήκη που υπογράφηκε στις 29 Ιανουαρίου 1998 από τις δεκαπέντε κυβερνήσεις που συμμετέχουν στο πρόγραμμα του Διαστημικού Σταθμού και η οποία θεσπίζει μια μακροπρόθεσμη διεθνή συνεργασία για το λεπτομερή σχεδιασμό, ανάπτυξη, λειτουργία και εκμετάλλευση του σταθμού για ειρηνικούς σκοπούς, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, β) τέσσερα μνημόνια συνεργασίας (MOU) μεταξύ της Εθνικής Υπηρεσίας Αεροναυτικής και Διαστήματος (NASA) και κάθε συνεργαζόμενου Οργανισμού Διαστήματος δηλαδή της ESA, της Καναδικής Υπηρεσίας Διαστήματος (CSA), της Ρωσικής Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Διαστήματος (Roscosmos), και της Ιαπωνικής Διαστημικής Υπηρεσίας (JAXA) και γ) διάφορες διμερείς ρυθμίσεις εφαρμογής μεταξύ των διαστημικών οργανισμών οι οποίοι έχουν συσταθεί για την υλοποίηση των μνημονίων.

Ο στόχος αυτών των συμφωνιών και συνθηκών είναι να περιγράψουν με λεπτομέρεια τους ρόλους και τις ευθύνες των εμπλεκόμενων φορέων στο σχεδιασμό, τη λειτουργία, ανάπτυξη και αξιοποίηση του Σταθμού. Επιπλέον, οι συμφωνίες χρησιμεύουν για τον καθορισμό της δομής διαχείρισης και τις απαραίτητες διεπαφές έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική αξιοποίηση του Σταθμού¹⁰².

Η κατασκευή του σταθμού ξεκίνησε το Νοέμβριο του 1998, με την εκτόξευση του θαλάμου (module) Zarya της Ρωσίας. Η κατασκευή καθυστέρησε λόγω της τραγικής

γύρω από τη Γη είναι μία φορά κάθε 90 λεπτά, οι παρατηρητές εντός του ΔΔΣ βιώνουν μια ανατολή ή δύση του ηλίου περίπου κάθε 45 λεπτά.

¹⁰¹ Η Διακυβερνητική Συμφωνία αυτή έχει υπογραφεί από δεκατέσσερις κυβερνήσεις: τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, τον Καναδά, την Ιαπωνία, την Ρωσική Ομοσπονδία, και τα 10 κράτη μέλη της ESA (Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ολλανδία, Νορβηγία, Ισπανία, Σουηδία και Ελβετία).

¹⁰²

http://www.esa.int/Our_Activities/Human_Spaceflight/International_Space_Station/International_Space_Station_1egal_framework

απώλειας του διαστημικού λεωφορείου Columbia, η οποία οδήγησε επίσης στην απόφαση να αποσυρθούν όλα τα διαστημικά λεωφορεία, μετά την ολοκλήρωση του Σταθμού. Το τελευταίο μεγάλο τμήμα του Διαστημικού Σταθμού παραδόθηκε από έναν διαστημικό λεωφορείο και ήταν το όργανο AMS-2, τον Μάιο του 2011.

Ο κανόνας που αφορά στη χρησιμοποίηση του Διαστημικού Σταθμού προβλέπει ότι, κάθε εταίρος μπορεί να χρησιμοποιήσει τον εξοπλισμό και τις εγκαταστάσεις εντός ή στοιχεία του άλλου εταίρου, σύμφωνα με τα αντίστοιχα «δικαιώματα χρήσης» τους. Τα δικαιώματα αυτά ορίζονται στην ανωτέρω Διακυβερνητική Συμφωνία (άρθρο 9) και τα διάφορα μνημόνια συμφωνίας.

Σημειώτέον ότι, η ESA και οι διεθνείς εταίροι μπορούν να ανταλλάξουν ή να πωλήσουν τα αχρησιμοποίητα δικαιώματα χρήσης τους μεταξύ τους ή και με άλλα μη-συμμετέχοντα στο πρόγραμμα του σταθμού κράτη ή φορείς.

Η κοινή φιλοσοφία της προσέγγισης αυτής είναι ότι, τα αγαθά και οι υπηρεσίες που ανταλλάσσονται από τους οργανισμούς στο διάστημα συντελείται χωρίς ανταλλαγή κεφαλαίων. Η ανταλλαγή αυτή επέτρεψε τη σημαντική μείωση των τεχνικών και οικονομικών κινδύνων και έχει υποστηρίξει τη διαδικασία εναρμόνισης των κοινών στοιχείων του προγράμματος. Οι όροι και οι προϋποθέσεις οποιασδήποτε ανταλλαγής ή πώλησης καθορίζονται σε κάθε περίπτωση, χωριστά από τα συμβαλλόμενα μέρη, και πρέπει να συμμορφώνονται με το γενικό νομικό πλαίσιο που διέπει τον Διαστημικό Σταθμό.

Τα δικαιώματα αξιοποίησης της ESA περιλαμβάνουν ποσοστό 8,3% επί των συνολικών πόρων του Διαστημικού Σταθμού (π.χ. επικοινωνίες) και ποσοστό 8,3% χρόνου του πληρώματος, το οποίο αντιπροσωπεύει περίπου 13 ώρες την εβδομάδα. Όσον αφορά στα καταλύματα των χρηστών (π.χ. εργαστήρια), η ESA έχει συνάψει συμφωνία με τη NASA, η οποία θα χρησιμοποιήσει το 51% του ευρωπαϊκού εργαστηρίου Columbus σε αντάλλαγμα με την παροχή υπηρεσιών δορυφορικής μεταφοράς.

Ακολούθως, η ESA είναι υπεύθυνη για δύο βασικά στοιχεία του σταθμού· το Ευρωπαϊκό Εργαστήριο Columbus και τα Αυτοματοποιημένα Οχήματα Μεταφοράς (ATV¹⁰³).

Το εργαστήριο Columbus αποτελεί ένα σημαντικό μέρος του ερευνητικού δυναμικού του σταθμού. Εξοπλισμένο με δέκα εναλλάξιμους αποθηκευτικούς χώρους ωφέλιμο φορτίο, το Columbus είναι ένα πολυλειτουργικό εργαστήριο που ειδικεύεται στην έρευνα της φυσικής των υγρών, της επιστήμης των υλικών και των βιοεπιστημών. Η δεύτερη μεγαλύτερη συμβολή της Ευρώπης είναι η μεταφορά του αυτοματοποιημένου οχήματος, ενός οχήματος ανεφοδιασμού που τέθηκε σε τροχιά με τη βοήθεια ενός εκτοξευτή Ariane 5¹⁰⁴.

Στις 1 και 2 Δεκεμβρίου 2016, πραγματοποιήθηκε στη Λουκέρνη της Ελβετίας η Υπουργική Συνδιάσκεψη του Συμβουλίου της ESA. Η Υπουργική Συνδιάσκεψη – η οποία λαμβάνει χώρα κάθε 2 ή 3 χρόνια - είναι ένα κορυφαίο γεγονός στη λειτουργία του Οργανισμού, καθώς κατά τη διάρκεια της ο εκάστοτε Γενικός Διευθυντής παρουσιάζει στις αντιπροσωπείες των κρατών μελών και των υπό ένταξη χωρών το όραμα και τη στρατηγική του Οργανισμού για τα επόμενα χρόνια και εισηγείται προς έγκριση τον αντίστοιχο προτεινόμενο προϋπολογισμό. Οι στόχοι που συμφωνήθηκαν περιλαμβάνουν τη μέγιστη αξιοποίηση του τομέα του Διαστήματος στην καθημερινότητα του πολίτη, την κοινωνία και την οικονομία, την ενίσχυση μιας ανταγωνιστικής Ευρώπης στο Διάστημα σε διεθνές επίπεδο, τη διασφάλιση της Ευρωπαϊκής αυτονομίας στη χρήση του Διαστήματος σε ένα ασφαλές περιβάλλον και την αριστεία στην Επιστήμη και την Τεχνολογία του Διαστήματος¹⁰⁵.

Στη συνάντηση αυτή, συμφωνήθηκε η επέκταση της συμμετοχής της ESA στον ISS, μια συμφωνία η οποία περιλαμβάνει την παροχή μιας δεύτερης μονάδας παροχής υπηρεσιών για το Orion, το διαστημικό σκάφος της NASA, και την εξεύρεση επιπλέον χρηματοδότησης για το πρόγραμμα ExoMars¹⁰⁶, παρότι το όχημα Schiaparelli

¹⁰³ Automated Transfer Vehicles

¹⁰⁴ http://www.esa.int/Our_Activities/Human_Spaceflight/International_Space_Station/About_the_International_Space_Station

¹⁰⁵ http://www.gsrt.gr/central.aspx?sId=12514981126016461515029&olID=750&neID=589&neTa=29_61400&ncID=0&neHC=0&tbid=0&lrID=2&oldUIID=a17501011191428110891011&actionID=load

¹⁰⁶ Η αποστολή του προγράμματος ExoMars 2020 θα στείλει ένα ευρωπαϊκό όχημα και μια ρωσική πλατφόρμα στην επιφάνεια στην επιφάνεια του πλανήτη Άρη. Ένας πύραυλος Proton θα χρησιμοποιηθεί για να ξεκινήσει η αποστολή, η οποία θα φτάσει στον Άρη μετά από ένα ταξίδι εννέα μηνών. Το όχημα ExoMars θα ταξιδεύει σε όλη την επιφάνεια του Άρη για να αναζητήσει σημάδια εξωγήινης ζωής. Θα συλλέξει δείγματα με ένα τρυπάνι και θα

καταστράφηκε κατά την προσεδάφισή του στον κόκκινο πλανήτη τον Οκτώβριο του 2016.

Η συνάντηση έληξε χωρίς απόφαση για τη χρηματοδότηση για το πρόγραμμα AIM¹⁰⁷, το πρόγραμμα εντοπισμού επικίνδυνων αστεροειδών, το οποίο ήταν μέρος μιας ευρύτερης κοινής προσπάθειας με τη NASA¹⁰⁸, ενέκρινε, όμως, έναν προϋπολογισμό 10,3 δισ. ευρώ για τα επόμενα τρία με οκτώ χρόνια, λίγο πιο κάτω από τα 11 δισ. που ζητούσε η ESA αλλά ένα ξεκάθαρο σημάδι για το ενδιαφέρον και την εμπιστοσύνη των πολιτικών στην έρευνα που γίνεται αναφορικά με το διάστημα.

5. Η Ευρωπαϊκή προσπάθεια για την εγκαθίδρυση Διαστημικού Κώδικα Συμπεριφοράς (EU ICoC¹⁰⁹)

Η διαστημική ασφάλεια ερμηνεύεται γενικά, ως μια πρόκληση για την ασφάλεια του μέλλοντος. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, η ίδια αποτελεί σαφή και υπαρκτό κίνδυνο από μόνη της. Η ασφάλεια του διαστήματος και η βιωσιμότητα των διαστημικών δραστηριοτήτων έχουν ως εκ τούτου αρχίσει να απασχολούν την διεθνή συζήτηση για την παγκόσμια ασφάλεια, τουλάχιστον μέσα σε μια μικρότερη κοινότητα.

Ωστόσο, δεν υπάρχουν αποτελεσματικά εξωατμοσφαιρικά νομικά καθεστώτα που να έχουν την δυνατότητα να περιορίζουν και να οριοθετούν αποτελεσματικά τις δραστηριότητες στο διάστημα. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι, ο αριθμός και το είδος των φορέων στον τομέα αυτό αλλάζουν δραματικά και ότι το διάστημα είναι πυκνοκατοικημένο, και το περιβάλλον του αμφισβητούμενο.

Εν τω μεταξύ, η δοκιμή από την Κίνα του αντιδορυφορικού της συστήματος (ASAT¹¹⁰) τον Ιανουάριο του 2007, έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου για τις υπόλοιπες χώρες σε ό,τι αφορά την αναθεώρηση της προοπτικής τους για την «ειρηνική χρήση αντί της στρατιωτικοποίησης του διαστήματος».

τα αναλύσει με τεχνολογία επόμενης γενιάς. Το πρόγραμμα ExoMars θα είναι η πρώτη αποστολή να συνδυάσει την ικανότητα να κινηθεί σε όλη την επιφάνεια του πλανήτη και ταυτόχρονα να τον μελετήσει σε βάθος.

¹⁰⁷ Asteroid Impact Mission

¹⁰⁸ Η NASA (National Aeronautics and Space Administration, δηλαδή Εθνική Υπηρεσία Αεροναυπηγικής και Διαστήματος, συχνά γράφεται στα ελληνικά και ως ΝΑΣΑ) είναι κρατικός Αμερικάνικος οργανισμός που ασχολείται με την εξερεύνηση του διαστήματος, την αεροναυτική και τη μελέτη του περιβάλλοντος της Γης. Ιδρύθηκε στις 29 Ιουλίου του 1958 με την Πράξη Εθνικής Αεροναυτικής και Διαστήματος. Η έδρα της NASA βρίσκεται στην Ουάσιγκτον, ενώ όλες οι εκτοξεύσεις των επανδρωμένων και μη επανδρωμένων διαστημοπλοίων της πραγματοποιούνται στο διαστημικό κέντρο Κένεντι.

¹⁰⁹ EU-initiated International Code of Conduct

¹¹⁰ Anti – satellite program, βλ. περισσότερα https://en.wikipedia.org/wiki/ASAT_program_of_China

Υπάρχουν ορισμένες συνθήκες και νομικά κείμενα στον τομέα αυτό, κάποια δε από αυτά έχουν ήδη μνημονευθεί στην παρούσα, ωστόσο, τα μέτρα αυτά δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν πολλές προκλήσεις της σύγχρονης εποχής. Είναι φανερό, ότι η τεχνολογία βαδίζει πολύ πιο γρήγορα από την βούληση και την αποφασιστικότητα των πολιτικών και νομοθετικών οργάνων χωρών και φορέων.

Όπως προαναφέρθηκε, υπάρχουν μερικά καλά μέτρα διαχείρισης της διαστημικής ασφάλειας, ωστόσο, είναι πλέον παρωχημένα και ανεπαρκή. Η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Ειρηνική Χρήση του Διαστήματος (UNCOPUOS) συστάθηκε από τη Γενική Συνέλευση το 1959, για την διακυβέρνηση της εξερεύνησης και χρήσης του διαστήματος προς όφελος όλης της ανθρωπότητας· την ειρήνη, την ασφάλεια και την ανάπτυξη. Η επιτροπή αυτή είναι επιφορτισμένη με την εποπτεία της διεθνούς συνεργασίας για την ειρηνική χρήση του διαστήματος, μελετώντας όσες δραστηριότητες σχετίζονται με το διάστημα και θα μπορούσαν να αναληφθούν από τα Ηνωμένα Έθνη, ενθαρρύνει την εκπόνηση ερευνητικών διαστημικών προγραμμάτων, και μελετά νομικά προβλήματα που προκύπτουν από την εξερεύνηση του διαστήματος.

Η (UN)COPUOS συνέβαλε στη δημιουργία των πέντε συνθηκών και των πέντε αρχών που διέπουν το δίκαιο διαστήματος¹¹¹. Η διεθνής συνεργασία για την εξερεύνηση του διαστήματος περιλαμβάνει τη χρήση των εφαρμογών που προσφέρει η διαστημική τεχνολογία για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων αναπτυξιακών στόχων που τίθενται από στην Επιτροπή κάθε χρόνο. Λόγω της ραγδαίας εξέλιξης των διαστημικών δραστηριοτήτων, οι εξελίξεις στο τον τομέα αυτό είναι ραγδαίες. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή παρέχει μια μοναδική πλατφόρμα σε παγκόσμιο επίπεδο για να παρακολουθεί και να συζητεί τις εξελίξεις αυτές¹¹². Η Επιτροπή έχει δύο επικουρικά όργανα· την Επιστημονική και Τεχνική Υποεπιτροπή, καθώς και τη Νομική Υποεπιτροπή, τα οποία ιδρύθηκαν το 1961. Η Επιτροπή αναφέρεται στην Τέταρτη Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης, η οποία υιοθετεί ένα ετήσιο ψήφισμα σχετικά με τη διεθνή συνεργασία για τις ειρηνικές χρήσεις του διαστήματος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ESA, παρίστανται στις συνελεύσεις της επιτροπής, ως παρατηρητές με δικαίωμα υποβολής προτάσεων και δηλώσεων¹¹³.

¹¹¹ βλ. περισσότερα <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html>

¹¹² <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/index.html>

¹¹³ βλ. περισσότερα http://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2015/a/a7020_0_html/A_70_20E.pdf

Παρόλο που η επιτροπή COPUOS αποτελεί ένα καλό μέτρο, ωστόσο, οι στρατιωτικές διαστημικές δραστηριότητες δεν αποτελούν μέρος των αποφάσεών της, ούτε και εμπίπτουν στη σφαίρα επιρροής της.

Η Συνθήκη των Ηνωμένων Εθνών για το Διάστημα είναι ένα ακόμη εξαιρετικό μέτρο, έτσι όπως διατυπώθηκε το 1967 μετά από επίπονες διαπραγματεύσεις μεταξύ των τότε τριών μεγάλων δυνάμεων, αλλά υπάρχουν επίσης κενά που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από τα κράτη αν ήθελαν να ακολουθήσουν τα δικά τους συμφέροντα. Η ίδια η συνθήκη και μερικοί από τους ορισμούς της, έχουν γίνει πάρα πολύ επεκτατικοί στην κατανόηση και την εφαρμογή τους. Επιπλέον, μια συνθήκη που διατυπώθηκε στη δεκαετία του 1960 είναι πολύ μακριά από την αντιμετώπιση του φάσματος των νέων και αναδυόμενων απειλών. Όροι και έννοιες όπως «ειρηνική δραστηριότητα», «διαστημικό όπλο», «αμυντικές ενέργειες στο διάστημα», και «στρατιωτικοποίηση του διαστήματος», μεταξύ άλλων, πρέπει να διευκρινιστούν.

Τέλος, η διαπραγμάτευση για την PAROS¹¹⁴ (Prevention of An Arms Race in Outer Space) δεν ήταν εύκολη¹¹⁵. Από ένα ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ το 1981, δεν υπάρχει καμία παραγωγική συνεδρία μέχρι σήμερα. Ενώ υπάρχει παγκόσμια συναίνεση για το γεγονός ότι, το διάστημα θα πρέπει να χρησιμοποιείται αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς (και ως εκ τούτου η ανάγκη για την PAROS), οι πολιτικές δυσκολίες ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις αποτελούν το εμπόδιο για την πραγματοποίησή της. Κενό επίσης υπάρχει, σε ότι αφορά τα διαστημικά απόβλητα (space debris)¹¹⁶.

Για τους ανωτέρω λόγους, η Ευρωπαϊκή Ένωση συνέταξε ένα αρχικό Διεθνή Κώδικα Συμπεριφοράς (ICoC ή Κώδικας) το 2008 και μια αναθεωρημένη έκδοση, η οποία κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 2010. Μεταξύ των προβλέψεών του, το σχέδιο λαμβάνει υπόψη το γεγονός, ότι τα διαστημικά απόβλητα αποτελούν απειλή για τις δραστηριότητες στο διάστημα και, ενδεχομένως, περιορίζουν την αποτελεσματική ανάπτυξη και αξιοποίηση των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με το διάστημα και

¹¹⁴ βλ. περισσότερα <http://www.reachingcriticalwill.org/resources/fact-sheets/critical-issues/5448-outer-space#legal>

¹¹⁵ Jinyuan Su, Use of Outer Space For Peaceful Purposes: Non Militarization, Non Aggression and Prevention of Weaponization, Journal Of Space Law, Vol. 36

¹¹⁶ P.R. Rajagopalan, The International Code of Conduct and Space Sustainability, Springer International Publishing, 2016

αγωνίζεται για το σχηματισμό μιας σειράς βέλτιστων πρακτικών που αποσκοπούν στη διασφάλιση της ασφάλειας στο διάστημα και θα μπορούσε να γίνει ένα χρήσιμο συμπλήρωμα για το διεθνές Διαστημικό Δίκαιο.

Η επιλογή του Κώδικα και όχι κάποιας νομοθετικής πράξης δεν είναι καθόλου τυχαία. Ένας κώδικας θεωρείται λιγότερο αμφιλεγόμενος, διότι η σύνταξη και η υπογραφή του δεν ακολουθεί τις γνωστές νομοθετικές διαδικασίες. Ωστόσο, για τον ίδιο λόγο, έχει και εχθρούς. Εκείνοι που αντιμάχονται τον κώδικα έχουν δύο βασικά επιχειρήματα· α) ο λόγος που θα έπρεπε τα κράτη να υιοθετήσουν και να θεσμοθετήσουν ένα κείμενο χωρίς οιοδήποτε στοιχείο επιβολής και κατά πόσο ένας κώδικας θα μπορούσε να αυξήσει την εθνική ασφάλεια σε σημαντικό βαθμό και β) ότι οι αρχές που περιέχονται στον κώδικα υπάρχουν ήδη σε διάφορες άλλες μορφές, όπως οι εθνικές διαστημικές πολιτικές, οι κοινοβουλευτικές δηλώσεις ή υφίστανται υπό τη μορφή Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (MOE - CBMs¹¹⁷). Οι χώρες αυτές ισχυρίζονται ότι ένας κώδικας δεν θα φέρει κάποιο ιδιαίτερο πλεονέκτημα.

Όσον αφορά στο περιεχόμενο του Κώδικα, οι περισσότερες χώρες το εξέλαβαν ως μια θεμιτή προσπάθεια, διότι σε αυτόν αναφέρονται αρκετά επιθυμητά βήματα που έπρεπε να κάνουν τα κράτη και τα οποία θα εξασφάλιζαν βιώσιμη χρήση του διαστήματος και αποφυγή πιθανών, τυχαίων η και εκ προθέσεως ατυχιών.

Παρ' όλα αυτά, η μεγάλη πλειοψηφία των κρατών εκτός Ευρώπης ήταν επιφυλακτική του διεθνούς αυτού Κώδικα συμπεριφοράς, ιδιαίτερα κατά την περίοδο 2011-12. Για τα περισσότερα κράτη, το περιεχόμενο του κώδικα δεν ήταν τόσο το πρόβλημα, όσο η διαδικασία σύνταξής του, επειδή πολλές από τις πρωτοπόρες δυνάμεις στον τομέα του διαστήματος δεν ήταν μέρος της διαδικασίας αυτής. Αυτός ο παράγοντας εμπόδισε σοβαρά την πρόοδο σχετικά με τον ICoC με πολλούς να βλέπουν την προσπάθεια αυτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως αλαζονική.

Λόγω αυτής της εποπτείας σύνταξης, πολλές χώρες από την Ασία και την Αφρική είχαν αντιρρήσεις. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχασε την ευκαιρία να συνδεθεί με τις μη ευρωπαϊκές διαστημικές δυνάμεις, αφού μια τέτοια θα μπορούσε πραγματικά να είχε ευδοκιμήσει. Ως εκ τούτου, ο Διεθνής Κώδικας Συμπεριφοράς για το Διάστημα

¹¹⁷ Confidence Building Measures

ενδέχεται να καταλήξει να έχει την ίδια τύχη του Κώδικα Συμπεριφοράς της Χάγης κατά της Διάδοσης των Βαλλιστικών Πυραύλων (HCoC¹¹⁸), ο οποίος παρότι κατάφερε να συγκεντρώσει την υποστήριξη 140 χωρών, πολλές μεγάλες χώρες απουσιάζουν, όπως το Ιράν, η Βόρεια Κορέα, το Πακιστάν και η Κίνα, αποδυναμώνοντάς τον σημαντικά.

Το τελευταίο σχέδιο του Διεθνούς Κώδικα Συμπεριφοράς, της 31^{ης} Μαρτίου του 2014¹¹⁹, είχε ως στόχο να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη από τις 27 έως τις 31 Ιουλίου 2015. Η συνάντηση αποτελούνταν από εκπροσώπους από περισσότερες από 100 χώρες, μετά από πρόσκληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά η πρόθεση διαπραγμάτευσης του τελευταίου αυτού σχεδίου διακόπηκε βιαίως από δύο διαδικαστικές κινήσεις¹²⁰.

Το πρώτο εμπόδιο εκφράστηκε κατά τη συνάντηση και αφορούσε στο γεγονός ότι, οι διαπραγματεύσεις σχετικά με τον Κώδικα δεν είχαν καμία εντολή από τον ΟΗΕ και δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως εκδήλωση του ΟΗΕ, ακόμη και αν η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στην έδρα του ΟΗΕ. Κατά συνέπεια, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είχε καμία νομιμοποίηση διαπραγμάτευσης του κειμένου του κώδικα υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, ανησυχία που ανάγκασε τον πρόεδρο να επαναπροσδιορίσει το σκοπό της συνάντησης των διαπραγματεύσεων, σε διαβούλευση.

Ένα δεύτερο διαδικαστικό εμπόδιο τέθηκε από αρκετές αντιπροσωπίες, ότι μια πιθανή εντολή της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, η οποία θα επιτρέψει διαπραγματεύσεις για τον Κώδικα που θα πραγματοποιηθεί υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, δεν θα μπορούσε να περιοριστεί, ώστε να αποτραπούν άλλες χώρες να προτείνουν εναλλακτικά κείμενα του Κώδικα για συζήτηση.

Αυτές οι διαδικαστικές ενέργειες δημιούργησαν εξ' αρχής ένα απαισιόδοξο σκηνικό για τον Κώδικα καθώς οι προοπτικές της υιοθέτησής του σε ενδεχόμενη συνάντηση ήταν ελάχιστες. Το κλίμα επιδεινώθηκε από τα ανταγωνιστικά συμφέροντα και τις παρατηρήσεις από περισσότερες από 100 χώρες οι οποίες κλήθηκαν στη συνάντηση,

¹¹⁸ Hague Code of Conduct against Ballistic Missile Proliferation

¹¹⁹ DRAFT International Code of Conduct for Outer Space Activities, βλ. online: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/space_code_conduct_draft_vers_31-march-2014_en.pdf

¹²⁰ J.M. Listner, The International Code of Conduct: Comments on changes in the latest draft and post-mortem thoughts, The Space Review, 2015

και επισκιάστηκε από τη συνεχιζόμενη άρνηση υιοθέτησης του Κώδικα τόσο από τη Ρωσία και από τη Κίνα, οι οποίες προωθούν τη δική τους Συνθήκη για την Πρόληψη Τοποθέτησης Όπλων στο Διάστημα, την Απειλή ή Χρήση Βίας κατά Εξωατμοσφαιρικών Αντικειμένων (PPWT). Οι ανωτέρω εξελίξεις κατέστησαν τον Κώδικα ανενεργό, ενώ η πρόθεση των κρατών δεν φαίνεται να είναι αυτή της συνέχισης προώθησής του.

Συμπεράσματα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, προσπαθεί με κάθε μέσο, ιδίως τα τελευταία χρόνια να καταστήσει εαυτήν ισάξιο διεθνή παράγοντα στις εξελίξεις και αποφάσεις που λαμβάνονται σε σχέση με τις διαστημικές δραστηριότητες. Ο ρόλος της στις διεθνείς σχέσεις υπήρξε ένα γόνιμο θέμα συζήτησης. Μία από αυτές τις συζητήσεις είναι η περιοδική αμφιβολία σχετικά με την ευρωπαϊκή ικανότητα να ενεργεί ως διεθνής παράγοντας. Πράγματι, ενώ αντιμετωπίζει πολλές πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις, η Ένωση δεν έχει σταματήσει τονίζοντας την επιθυμία της να δρα ως παγκόσμιος παράγοντας¹²¹. Ωστόσο, πολλοί παρατηρητές εξακολουθούν να υπογραμμίζουν την έλλειψη της διεθνούς αυτής ικανότητας σε σύγκριση με τις προσδοκίες που δημιουργεί στην Ευρώπη και σε όλο τον κόσμο. Ο τομέας του διαστήματος, αρχικά ανεπτυγμένος στο διεθνές και διακυβερνητικό πλαίσιο της ESA, μπορούμε να πούμε ότι ίσως έχει σταδιακά ενσωματωθεί στις ανησυχίες και τις αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι διάφορες συζητήσεις σχετικά με την ιδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως παράγοντα εξελίξεων και πρωτοβουλιών, έχουν γίνει πιο αξιόπιστες αν λάβουμε υπόψη μας τις πρόσφατες εξελίξεις.

Η *συντρέχουσα διαστημική αρμοδιότητα* που ανέθεσε στην Ευρωπαϊκή Ένωση η ΣΛΕΕ, συνοδεύεται από την ενισχυμένη εταιρική σχέση με τα κράτη μέλη υπό μορφή διαλόγου για τις εφαρμοζόμενες πολιτικές και υπό τη μορφή συντονισμού. Αυτό είναι απαραίτητο, καθώς η αρμοδιότητα της Ένωσης δεν στερεί από τα κράτη μέλη τη δυνατότητα να ασκήσουν τη δική τους.

¹²¹ J. Beclard, *With the Head in the Air and the Feet on the Ground: The EU's Actorness in International Space Governance*, Global Governance, 2013

Το επίπεδο συμμετοχής των κρατών μελών, οι προϋπολογισμοί τους και οι τεχνικές τους ικανότητες διαφέρουν. Στα περισσότερα από αυτά οι διαστημικές δραστηριότητες θεωρούνται πάνω από όλα ως ερευνητικές δραστηριότητες. Ακόμα και εάν γίνονται προσπάθειες για την επίτευξη συμπληρωματικότητας και συνεργιών, ο αντίκτυπός τους παραμένει περιορισμένος.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί με κάθε τρόπο - και στο μέτρο που μπορεί - να ενισχύσει την πολιτική διάσταση του διαστήματος. Με βάση το άρθρο 189 ΣΛΕΕ η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει την εντολή και την ικανότητα να συντονίζει τις ενέργειες των κρατών μελών και να διασφαλίσει αποτελεσματικότερα την *αρχή της συμπληρωματικότητας*. Η διάταξη δε αυτή, παρέχει στην Ένωση ένα διευρυμένο νομικό πλαίσιο που της επιτρέπει να καθορίσει ένα διαφορετικό ευρωπαϊκό πρόγραμμα για το διάστημα που να συμπληρώνει δράσεις περισσότερο τομεακού χαρακτήρα που βασίζονται σε άλλα άρθρα της Συνθήκης ή σε άλλες νομικές πράξεις. Για να το επιτύχει αυτό, η συνεργασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ένα έκαστο των κρατών μελών είναι *το μοναδικό ρεαλιστικό μοντέλο συνεργασίας* και αποτελεί μονόδρομο.

Οι πρόσφατες θεσμικές εξελίξεις αποτελούν μια πρώτη πρακτική έκφανση της ενισχυμένης συνεργασίας που αναμένεται να ενισχύσει τη συνοχή των πολιτικών στόχων, υπό την προϋπόθεση παράλληλου σεβασμού των αρμοδιοτήτων που αντιστοιχούν στην Ένωση και τα κράτη μέλη. Η συνεργασία αυτή θα ενισχύσει τη συνεργία της πολιτικής της Ένωσης για το διάστημα με τις άλλες πολιτικές που χρησιμοποιούν τις διαστημικές ικανότητες της Ένωσης ή των κρατών μελών (όπως οι μεταφορές, το περιβάλλον, η έρευνα και η καινοτομία).

Η προσφυγή στο *soft law*, δηλαδή σε κείμενα χωρίς δεσμευτική νομική ισχύ, έχει καταστεί η προτιμώμενη μορφή προσδιορισμού και κατασκευής των κανόνων, οι οποίοι αφορούν στις διαστημικές δραστηριότητες, όχι μόνο για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και για άλλους οργανισμούς, όπως τα Ηνωμένα Έθνη. Είναι αλήθεια, ότι ο τρόπος αυτός παρέχει πολλά πλεονεκτήματα, είναι πιο γρήγορος, απευθύνεται παράλληλα και σε ιδιωτικούς φορείς, είναι ευκολότερη η προσαρμογή του και είναι επίσης πολύ αποτελεσματικός μέσω της πίεσης από την ένταξη των κανόνων του στις εθνικές διαστημικές νομοθεσίες. Από την άλλη όμως, αμφισβητείται αν ο τρόπος αυτός είναι αποδοτικός και αρκετά αποτελεσματικός για ορισμένες από τις σημερινές πιο

επείγουσες προκλήσεις, π.χ. τα διαστημικά απόβλητα και η στρατιωτικοποίηση του διαστήματος.

Αν και τα μη δεσμευτικά κείμενα παρέχουν μεγαλύτερη ευελιξία σε τεχνικούς τομείς του διαστημικού δικαίου, δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αποτελούν μια σταθερή πολιτική στη θέσπιση κανόνων δικαίου. Η συμμόρφωση με κανόνες δικαίου είναι θέμα βαθμού και τα μη δεσμευτικά κείμενα παίζουν ρόλο στην ενίσχυση των κανόνων στο σύστημα του διαστημικού δικαίου.

Οι υπάρχουσες μη δεσμευτικές συμφωνίες και οι κώδικες συμπεριφοράς προσφέρουν μια σχετική ασφάλεια, τουλάχιστον στο παρόν στάδιο εκμετάλλευσης του διαστήματος. Τα κράτη, αλλά και όλο και περισσότερες ιδιωτικές εταιρείες, είναι αναγκασμένοι να γνωρίζουν τους κανόνες που θα πρέπει να ακολουθήσουν σε τεχνικούς τομείς, όπως ο μετριασμός διαστημικών αποβλήτων και η μη χρήση πυρηνικής ενέργειας. Οι συμφωνίες αυτές είναι αρκετά σαφείς, σταθερές και ικανές να εξυπηρετήσουν το σκοπό για τον οποίο συντάχθηκαν, παράλληλα όμως με ένα κώδικα δεοντολογίας σχετικά με τις διαστημικές δραστηριότητες.

Η κύρια προβληματική, εστιάζεται στο αν η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει ένα συνεκτικό πλέγμα κανόνων για τις δραστηριότητες στο διάστημα και στο κατά πόσο μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε ως ένα Ευρωπαϊκό Διαστημικό Δίκαιο. Η απάντηση είναι αρνητική και αυτό οφείλεται κυρίως, α) στη βούληση των επιμέρους κρατών μελών να μην εκχωρήσουν την κυριαρχία τους στον τομέα αυτό στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, αναλαμβάνοντας οι ίδιοι τις σχετικές πρωτοβουλίες, β) στο γεγονός ότι, το αντικείμενο υπό εξέταση, ήτοι ο διαστημικός τομέας εκτός του γεγονότος ότι αποτελεί ένα σχετικά νέο περιβάλλον, έχει την ιδιότητα να μεταβάλλεται ραγδαία με αποτέλεσμα οι σχέσεις των εκάστοτε μερών να πρέπει να ρυθμίζονται γρήγορα και αποδοτικά και γ) η πολιτική του διαστήματος αφορά κυρίως πλέον στα εθνικά στρατιωτικά πράγματα και θέματα ασφαλείας των κρατών με αποτέλεσμα να είναι αδύνατη οποιαδήποτε σταθερή θέση και σύμπτωση των βουλήσεων των κρατών.

Τα ανωτέρω, αποδεικνύονται περίτρανα, από την αδυναμία υιοθέτησης και συμφωνίας επί ενός απλού Κώδικα Συμπεριφοράς, ο οποίος περιέχει κοινές αρχές οι οποίες στην πλειοψηφία τους είναι σεβαστές και συνομολογημένες από όλα τα εμπλεκόμενα κράτη και φορείς.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μόλις πρόσφατα συνειδητοποίησε την σημαντικότητα του πεδίου των διαστημικών δραστηριοτήτων, αναπτύσσοντας μια ολοκληρωμένη στρατηγική το 2007, όταν άλλοι οργανισμοί είχαν ήδη συγγράψει και συνάψει τις βασικές συμφωνίες και αρχές. Προσηλωμένη αποκλειστικά στην οικονομική ολοκλήρωση, άργησε να απολαύσει τα πλεονεκτήματα που προσφέρει ο διαστημικός τομέας, τόσο σε πολιτικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Αποτέλεσμα αυτού, είναι η απουσία γνώσης του αντικειμένου και των δυνατοτήτων του διαστήματος από την πλευρά αρκετών κρατών - μελών, με περαιτέρω αποτέλεσμα τον παραγκωνισμό του και ακολούθως την ισχνή οικονομική ενίσχυσή του. Ο ευρωπαϊκός διαστημικός κλάδος, αντιμετωπίζει εντονότερο παγκόσμιο ανταγωνισμό. Η ασφάλεια του εφοδιασμού και η ικανότητα του κλάδου αυτού να εξάγει τα προϊόντα του επηρεάζονται από την εξάρτηση, σε υψηλό βαθμό, από μη ευρωπαϊκές τεχνολογίες και εξαρτήματα ζωτικής σημασίας. Επί των ανωτέρω, τα τελευταία χρόνια, προστέθηκε και η ύφεση της οικονομίας με αποτέλεσμα τη δραστική αλλαγή των προτεραιοτήτων των κρατών μελών σε ό,τι αφορά τον προϋπολογισμό τους. Η αλήθεια είναι όμως, ότι θα ήταν σφάλμα η παραίτηση από την γενναιόδωρη οικονομική ενίσχυση των διαστημικών δραστηριοτήτων, αφού τα πλεονεκτήματα και η υπεραξία αυτών είναι τρομακτικά μεγάλη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να μεριμνήσει επίσης για την καλύτερη ενσωμάτωση του διαστημικού τομέα στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της. Η πολιτική διάσταση του διαστημικού τομέα σημαίνει ότι την ευρωπαϊκή δράση δεν πρέπει να δρομολογούν αποκλειστικά και μόνο ή κατά προτεραιότητα τεχνικές ή επιστημονικές επιδιώξεις.

Από όσα αναπτύχθηκαν στην παρούσα εργασία, γίνεται φανερό ότι στον διαστημικό τομέα, η διεθνής συνεργασία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση. Όλο και περισσότερο τα κράτη αδυνατούν να αναλάβουν από μόνα τους διαστημικές προσπάθειες και, σε πολυάριθμες περιπτώσεις, η δράση τους καθίσταται αποτελεσματική μόνο με τον συνδυασμό των τεχνολογικών και χρηματοδοτικών ικανοτήτων. Η διεθνής συνεργασία αποτελεί τη βάση για την προώθηση της ευρωπαϊκής τεχνολογίας και των διαστημικών υπηρεσιών ενισχύοντας έτσι αυτόν τον στρατηγικό βιομηχανικό τομέα. Επίσης, η διεθνής συνεργασία στον διαστημικό τομέα, θα συμβάλει στην προώθηση των ευρωπαϊκών αξιών μέσα από σχέδια με βάση το διάστημα όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος, τις κλιματικές αλλαγές, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τις

ανθρωπιστικές δράσεις. Συνεπώς, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να συνεχίσει να ενισχύσει, σε στενή συνεργασία με την ESA, το «διαστημικό διάλογο» με τους στρατηγικούς εταίρους, τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Ρωσία, με σκοπό την επίτευξη αυξημένης συνεργασίας. Ο διάλογος αυτός έχει σκοπό να εντοπίσει τομείς για τους οποίους υπάρχει αμοιβαίο ενδιαφέρον συνεργασίας· καλύπτουν ευρεία κλίμακα δραστηριοτήτων, όπως είναι η γεωσκόπηση και η επιστήμη της Γης, τα παγκόσμια συστήματα δορυφορικής ραδιοπλοήγησης (GNSS), η επιστήμη του σύμπαντος και η διαστημική εξερεύνηση.

Παρά τη σχετικά πρόσφατη, ενεργό ενασχόληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το διάστημα, τα επιτεύγματα στον τομέα αυτό δεν είναι λίγα και αντανακλούν τις προσπάθειες της στην πορεία προς μια πλήρη αυτονομία. Η Ευρώπη - τα κράτη μέλη, η ESA, η Ευρωπαϊκή Οργάνωση για την Εκμετάλλευση Μετεωρολογικών Δορυφόρων (EUMETSAT) - έχει στο ενεργητικό της πολλές επιτυχίες στο διάστημα, με τεχνολογίες αιχμής και αποστολές εξερεύνησης, όπως η αποστολή *Rosetta* της ESA, μοναδικές ικανότητες γεωσκόπησης και μετεωρολογίας, όπως οι δορυφόροι *Meteosat* και κορυφαία σε παγκόσμιο επίπεδο εμπορικά συστήματα τηλεπικοινωνιών και εκτόξευσης, με την οικογένεια εκτοξευτών *Ariane* και τον εκτοξευτή *Vega*. Η Ευρώπη διαθέτει επί του παρόντος τον δεύτερο υψηλότερο δημόσιο προϋπολογισμό για το διάστημα στον κόσμο, με προγράμματα και εγκαταστάσεις σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Μεταξύ 2014 και 2020 η Ευρωπαϊκή Ένωση θα επενδύσει 12 δις. ευρώ σε διαστημικές δραστηριότητες. Διαθέτει διαστημικά συστήματα παγκόσμιου κύρους, το *Copernicus 2* για υπηρεσίες γεωσκόπησης, τα προγράμματα *EGNOS 3* και *Galileo 4* για υπηρεσίες δορυφορικής πλοήγησης και γεωεντοπισμού. Με 18 δορυφόρους που βρίσκονται επί του παρόντος σε τροχιά και πάνω από 30 προγραμματισμένους δορυφόρους μέσα στα επόμενα 10-15 χρόνια, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο μεγαλύτερος θεσμικός πελάτης υπηρεσιών εκτόξευσης στην Ευρώπη. Η διεθνής συνεργασία, όμως, όπως προελέχθη, είναι μονόδρομος εφόσον η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί την πλήρη εκμετάλλευση όλων των δυνατοτήτων που προσφέρει το διάστημα τόσο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό παγκόσμιο επίπεδο.

Το διάστημα αποτελεί πλέον μέρος μιας παγκόσμιας αλυσίδας αξίας που προσελκύει ολοένα και περισσότερες νέες επιχειρήσεις και επιχειρηματίες, το λεγόμενο «Νέο Διάστημα», που διευρύνουν τα καθιερωμένα όρια του διαστημικού τομέα. Αυτό,

παρέχει νέες ευκαιρίες για την ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων, υπηρεσιών και διαδικασιών που μπορούν να ωφελήσουν τον κλάδο σε όλα τα κράτη μέλη, δημιουργώντας νέες ικανότητες και προσθέτοντας αξία εντός και εκτός του διαστημικού τομέα.

Η Ευρώπη πρέπει να διατηρήσει και να ενισχύσει περαιτέρω την ικανότητά της να συλλαμβάνει, να αναπτύσσει, να δρομολογεί, να θέτει σε λειτουργία και να αξιοποιεί διαστημικά συστήματα.

Κανένα κράτος μέλος δεν μπορεί από μόνο του να αντιμετωπίσει επιτυχώς τις προκλήσεις αυτές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μαζί με τα κράτη μέλη και την ESA, πρέπει να ενεργεί ως παγκόσμιος παράγοντας με σκοπό την προώθηση και τη διατήρηση της χρήσης του διαστήματος για τις μελλοντικές γενιές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει το περιθώριο να υστερεί σε αυτόν τον τομέα. Πρέπει να παραμείνει στην πρώτη γραμμή, βασιζόμενη στο ταλέντο και την εμπειρογνωσία της Ευρώπης, αξιοποιώντας τις επενδύσεις της και προβλέποντας τις ευκαιρίες του μέλλοντος.

Από την άλλη, οι διαφορές μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ESA έχουν καταστήσει δύσκολη τη σκιαγράφηση μιας κοινής πολιτικής για την απόκτηση διαστημικής τεχνολογίας και μιας ενιαίας βιομηχανικής πολιτικής για το διάστημα. Ενώ η ESA είναι ένας οργανισμός εμπειρογνομόνων, η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί το διάστημα ως μέσο για την εκπλήρωση των στόχων της πολιτικής της, για μια σειρά από τομείς (αλλά δεν διαθέτει την τεχνογνωσία για να το κάνει). Όταν πρόκειται για συμβάσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθεί μια λογική ολοκλήρωσης της αγοράς, ενώ οι συμβάσεις της ESA είναι συχνά προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες ορισμένων προγραμμάτων ή δραστηριοτήτων μέσω συμβάσεων πλαισίων και τροφοδοτούν την εξέλιξη μιας βιομηχανικής βάσης στο συγκεκριμένο κράτος μέλος. Με άλλα λόγια, η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί ισότιμους όρους ανταγωνισμού και την εξάλειψη των πολλαπλών συστημάτων των κρατών σε αντίθεση με την ESA η οποία συχνά ικανοποιεί τις ανάγκες και τις επιθυμίες των μεμονωμένων κρατών.

Το διάστημα, τέλος, εμπεριέχει μια σημαντική διάσταση, αυτή της ευρωπαϊκής ασφάλειας, τόσο λόγω των μοναδικών πλεονεκτημάτων που προσφέρει όσο και λόγω των πολλών διασυνδέσεων του με τον κυβερνοχώρο, τις οικονομικές και περιβαλλοντικές υποδομές και τις στρατιωτικές ανησυχίες για την ασφάλεια στο

εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε παγκόσμιο επίπεδο. Επίσης, κρίνοντας από την ανάπτυξη της διαστημικής τεχνολογίας και τον τρόπο που είναι ενσωματωμένη σε διάφορες πολιτικές και στρατιωτικές λειτουργίες, η στρατηγική αξία του διαστήματος είναι πιθανό να αυξηθεί. Η διαστημική ασφάλεια αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα, όταν πρόκειται για την δυνατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να δημιουργήσει μια παγκόσμια ανεξάρτητη παρουσία και επιρροή, ιδίως σε εποχές όπως αυτή που διανύουμε η οποία χαρακτηρίζεται από έντονη γεωπολιτική αστάθεια και παγκόσμια αναταραχή.

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ASAT Anti-Satellite

BMD Ballistic Missile Defense

CEPT European Conference of Postal and Telecommunications Administrations

CNES Centre National d' Etudes Spatiales (French Space Agency)

COPUOS Committee on the Peaceful Uses of Outer Space

DARPA Defense Advanced Research Projects Agency

EGNOS European Geostationary Navigation Overlay Service

ELDO European Launcher Development Organization

ESA European Space Agency

ESRO European Space Research Organization

EUMETSAT The European Organization for the Exploitation of Meteorological Satellites

EUTELSAT European Telecommunications Satellite Organization

GMES Global Collaborative Space Programme Monitoring for Environment and Security

GNSS Global Navigation Satellite Systems

GPS Global Positioning System

GSA European GNSS Agency

ICoC International Space Code of Conduct for Outer Space Activities

NASA National Aeronautics and Space Administration

NATO North Atlantic Treaty Organization

OECD Organization for Economic Co-operation and Development

PPP Public–Private Partnership

PPWT Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force Against Outer Space Objects

UNOOSA United Nations Office for Outer Space Affairs

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Hoerber, T. & Sigalas, E., *Theorizing European Space Policy*, Lexington Books, 2017
- Hoerber, T. & Stephenson, P., *European Space Policy - European integration and the final frontier*, Routledge, 2016
- Al-Ekabi, C., Baranes, B., Hulsroj, P., Lahcen, A., *Yearbook on Space Policy 2015*, Springer International Publishing, 2017
- Al-Ekabi, C., Baranes, B., Hulsroj, P., Lahcen, A., *Yearbook on Space Policy 2014*, Springer International Publishing, 2016
- Al-Ekabi, C., Baranes, B., Hulsroj, P., Lahcen, A., *Yearbook on Space Policy 2012/2013*, Springer International Publishing, 2015
- Al-Ekabi, C., Baranes, B., Hulsroj, P., Lahcen, A., *Yearbook on Space Policy 2011/2012*, Springer International Publishing, 2014
- Hulsroj, P., Pagkratis, S., Baranes, B., *Yearbook on Space Policy 2010/2011*, Springer International Publishing, 2013
- Schrogl, K., Baranes, B., Venet, C., Rathgeber, W., *Yearbook on Space Policy 2010/2011*, Springer International Publishing, 2012
- Baumann, I., Smith, L. J., *Contracting for Space: Contract Practice in the European Space Sector*, Routledge, 2011
- Al-Ekabi, C., *European Autonomy in Space*, Springer International Publishing, 2015
- Venet, C., Baranes, B., *European Identity through Space - Space Activities and Programmes as a Tool to Reinvigorate the European Identity*, Springer International Publishing, 2013
- Frans G. von der Dunk, *National Space Legislation in Europe*, Studies in Space Law, Martinus – Nijhoff Publishers, 2011
- Harding C. Robert, *Space Policy in Developing Countries: The Search for Security and development on the final frontier*, series: Space Power and Politics by Everett C. Dolman & John Sheldon, Routledge, 2013

- Χριστιανός, Βασίλειος, *Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ – Κατ’ άρθρο ερμηνεία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012
- Frenz, Walter, *Handbook of EU Competition Law*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2016
- Bockstiegel, K., Benko, M., Hobe, S., *Space Law: Basic Legal Documents*, Vol. 1, Institute of Air and Space at Cologne University, Eleven International Publishing, 2005
- Falkner, G., Oliver T., Hartlapp M., Leiber S., *Complying with Europe: EU Harmonization and Soft Law in the Member States*, Cambridge University Press, 2005
- Tronchetti, F., *National Space Legislation*, Fundamentals of Space Law and Policy, SpringerBriefs in Space Development, 2013
- Toscano, Pedro Maddens, *Galileo: European Collaboration for Space*, Georgia Institute of Technology, Claremont-UC Undergraduate Research Conference on the European Union, Volume 2016.
- Tsebelis, George & Anastassios Kalandrakis, *The European Parliament and Environmental Legislation: The Case of Chemicals*, *European Journal of Political Research*, 1999
- Hansen R. and Wouters J., *Towards an EU industrial policy for the space sector – Lessons from Galileo*, *Space Policy* 28(2), 2012
- Kolovos, Alexandros, *The European Space Policy –Its Impact and Challenges for the European Security and Defence Policies*, ESPI Perspectives, 2009
- Hoerber, Thomas, *New horizons for Europe - A European Studies perspective on European space policy*, Elsevier, 2012
- Paul Stephenson, *Talking space: The European Commission’s changing frames in defining Galileo*, Elsevier, 2012
- Tanja Masson-Zwaan, *Recent Developments in Eu Space Policy and Law*, Leiden University, 2010
- Listner J. M., *The International Code of Conduct: Comments on changes in the latest draft and post-mortem thoughts*, *The Space Review*, 2015

- Peter Jankowitsch, *The background and history of space law*, from Frans von der Dunk's Handbook of Space law, Elgar Online
- Slijper, F., *From Venus to Mars: The European Union's steps towards the militarisation of space*, Drukkerij Raddraaier B.V., 2008
- Nardon, L., 'Developed Space Programmes', *The Politics of Space: A Survey*, 1st edition, London/New York Routledge, 2011
- Galloway F. Jonathan, *Revolution and Evolution in the Law of Outer Space*, International Institute of Space Law, 2008
- Michael P. Pillsbury, *An Assessment of China's Anti - Satellite And Space Warfare Programs, Policies And Doctrines*, prepared for the U.S. - China Economic and Security Review Commission, January 2007
- Nicholas Charles Kariya, *European space policy and the construction of a European collective identity*, Iowa State University, 2009
- Frans G. von der Dunk, *Introduction to National Space Legislation in Europe: Issues of Authorization of Private Space Activities in the Light of Developments in European Space Cooperation*, University of Nebraska, 2011
- Slijper, F., *The EU should freeze its military ambitions in space*, Space Policy, Elsevier, 2009
- Tobias Evers, *The EU, Space Security and a European Global Strategy*, Swedish Institute of International Affairs (UI), No 18, 2013
- Cüneyt Güney, *Galileo: A Closer Look at the Security and Defence Implications of the European Global Navigation Satellite System*, University of Twente, School of Management and Governance & Westfälische Wilhelms - Universität Münster, Department of Political Science Enschede, October 2008
- Jinyuan Su, *Use of Outer Space For Peaceful Purposes: Non Militarization, Non Aggression and Prevention of Weaponization*, Journal Of Space Law, Vol. 36, 2010

- Chan, J., *China's anti-satellite missile test points to developing space weapons race*, 2007, (από <https://www.wsws.org/en/articles/2007/01/chin-j29.html>)
- Masson – Zwaan, Tanja, *Recent Developments In EU Space Policy and Law*, International Institute of Air and Space Law, Leiden University, IISL, 2010
- Harris, Ray, *Current Status and Recent Developments In UK and European Remote Sensing Law and Policy*, Journal Of Space Law, Vol. 34, 2008
- Beclard, Julien, *With the Head in the Air and the Feet on the Ground: The EU's Actorness in International Space Governance*, Global Governance, 2013
- Brachet, G. & Deloffre, B., *Space for Defence: A European Vision*, Space Policy, 2006
- Pečurica, Jelena, *The Position and Prospect of Europe in Space: The Relations between ESA and EU*, Masaryk University - Faculty of Social Studies, Department of International Relations and European Studies, 2013
- Davies, Ron, *Towards an EU industrial policy for space*, Library Briefing, Library of the European Parliament, 2013
- Kleim, Sebastian, *The European Space Policy: A Security Policy in Disguise*, Aberystwyth University, 2012
- M. Sánchez - Aranzamendi, *Economic and Policy Aspects of Space Legislation – Finding the Way between Common and Coordinated Action*, European Space Policy Institute, 2009
- Dickow, M., *Security and Defence in the European Space Policy*. Vienna: European Space Policy Institute [ESPI], ESPI Flash Report No 2, 2007
- Beidleman, S.W., *GPS versus Galileo: Balancing for Position in Space*, Airpower Research Institute of Air University's College of Aerospace Doctrine, Research and Education [CADRE]. CADRE Paper No. 23, 2006

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://eur-lex.europa.eu>

<http://www.espi.or.at>

<http://m.esa.int/>

<http://www.unoosa.org>

<https://www.wikipedia.org>

<http://www.spacelaw.olemiss.edu>

<http://www.eurospace.org/>

<https://www.nasa.gov>

<http://www.eumetsat.int>

<https://www.gsa.europa.eu>

<http://home.heinonline.org>

<http://www.iislweb.org>

<http://www.space.com>

<http://ecss.nl/>

<https://www.csis.org/>

<http://www.eumetsat.int/>

www.europarl.europa.eu/

<https://www.elgaronline.com/>

<https://www.elsevier.com/>

